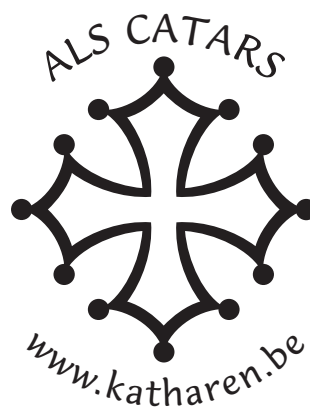

Bernard Délicieux en de Inquisitie van Albi

Bernard Hauréaux

*Bernard Délicieux et
l'Inquisition albigeoise, 1300-1320*

Nederlandse vertaling van Raymond Doms

BERNARD HAURÉAUX¹
1812-1896

**Bernard Délicieux
en de Inquisitie van Albi
1300-1320**

Hachette 1877²

Nederlandse vertaling:
Raymond Doms³

“L'Agitateur du Languedoc”, Jean-Paul Laurens, 1887, Musée des Augustins, Toulouse.

Wie vandaag op de Kerk vuurt, komt te laat om een held te zijn.

¹ Bernard Hauréau was bibliothecaris van de stad Le Mans en later conservator van de handschriften in de Bibliothèque nationale. Hij werd als afgevaardigde verkozen in de Constituante van 1848. Zijn werk over Bernard Délicieux werd in 1868 in de *Revue des Deux Mondes* gepubliceerd. Dit tijdschrift was de belichaming van de oppositie aan het autoritaire Keizerrijk.

² Oorspronkelijke titel: *Bernard Délicieux et l'Inquisition albigeoise, 1300-1320*, Parijs, 1877. Heruitgave door J. Duvernoy in 1992. Hij stelt dat niets van dit episch verhaal geromanceerd is en dat men nu nauwelijks iets meer weet over de “held” van deze zaak.

³ We hebben de voetnoten hier en daar ook uitgebreid. Maar vooral hebben we als motto en ook op het einde van elk hoofdstuk een citaat geplaatst uit een essay van Rik Torfs, prof. kerkelijk recht, Leuven, dat van 26 tot 30 december 2003 in de *Standaard* verscheen. Dit ter confrontatie na 7 eeuwen.

Eerste hoofdstuk

Het klooster van de minderbroeders te Carcassonne. Castel Fabri en Bernard Délicieux.

Einde juni 1300 komt Nicolas d'Abbeville van de orde van de predikheren, inquisiteur van het geloof in het district Carcassonne naar het minderbroedersklooster in de buitenwijk van deze stad en hij vraagt dat men hem de deur opendoet. Hij mag dit vragen, het is zijn recht. Eertijds werden alle inquisiteurs benoemd door de paus zelf. Een bul van Innocentius IV uit 1245 liet de magister generaal van de predikheren toe de inquisiteurs uit zijn orde te benoemen in en te ontzetten uit hun ambt¹: maar deze bul geeft een delegatie en is geen afstand van bevoegdheid; de inquisiteurs die door de minister generaal van de predikheren worden aangeduid zijn steeds de afgezanten van de paus, *a sede apostolica deputati*. Dit is de titel die men hen geeft in alle oorkonden. Wanneer Nicolas d'Abbeville Bernard Raymond, gardiaan van de minderbroeders opdraagt hem binnen te laten in zijn klooster, dan spreekt hij in naam van de paus, aan wie de toegang tot een huis van religieuzen nooit kan ontzegd worden. En nochtans blijft de deur gesloten.

Predikheren en minderbroeders: twee orden die als rivalen geboren werden, die tot vijanden uitgegroeid zijn. Wanneer het erom gaat hun privileges op het gezag van de bisschoppen te laten gelden, dan vormen ze één legioen. In elk ander geval, als ze elkaar opzoeken, dan is het om elkaar te bekampen. Zij bestrijden elkaar zelfs aan de universiteit van Parijs, in naam van Aristoteles die ze op verschillende wijze interpreteren. Een predikheer kan dus niet met goede intenties willen binnengaan in een minderbroedersklooster. Dat heeft de gardiaan begrepen zonder iemands bijstand. Nicolas d'Abbeville dringt aan, dreigt, beroept zich op zijn recht van apostolisch commissaris, maar de broeder gardiaan, die toegeeft geen canonist² te zijn, gaat, naar hij zegt, horen wat de broeder syndicus zegt. Een weinig later daagt deze op en verzoekt de inquisiteur hem mee te delen welke reden er is

¹ Philippi a Limborch..., *Historia inquisitionis cui subjungitur Liber sententiarum inquisitionis Tholosanae ab anno Christi MCCCVII ad annum MCCCXXIII*, Amstellodami: apud Henricum Westenium, 1692, p. 107. Filips van Limborch, een dominee in de Verenigde Provinciën zegt gedurende 4 jaar het Vonnissenboek van Toulouse van Bernard Gui in zijn privé bezit gehad te hebben. Hij gaf het uit als tweede deel van zijn boek. Men dacht dat dit origineel verloren ging, maar het dook op in het British Museum. Het eerste deel verwijst naar Eymeric, *Directorum inquisitorum*, ong. 1375 à 1380. Uiteraard heeft Limborch geen definitief geschiedkundig overzicht gegeven (hij schreef trouwens om te laten zien waaraan de Nederlanders ontsnapt waren die geen inquisitie hadden gekend). Een exemplaar is aanwezig op het Alg. Rijksarchief, Brussel.

² Kenner van het kerkelijk recht.

voor zijn onverwacht bezoek. De uitleg wordt oprecht gegeven. Gedurende een recente reis in Italië heeft Nicolas d'Abbeville paus Bonifacius ontmoet die hem opdracht gegeven heeft een onderzoek in te stellen betreffende een zekere Castel Fabri, een zeer rijke burger van Carcassonne, die verdacht wordt op het einde van zijn leven omgang gehad te hebben met lieden die bekend stonden als ketter. Doden, zowel als levenden, moeten rekenschap afleggen voor de rechtbank van de Inquisitie; dat mag niet betwijfeld worden³. Welnu, deze Castel Fabri, een grote vriend van de minderbroeders, is in hun armen gestorven, werd op hun kerkhof begraven. De inquisiteur komt dus de getuigen van zijn overlijden, van zijn begrafenis ondervragen en hen vragen wat hij zoekt: de bewijzen van de ketterij vooropgesteld door paus Bonifacius.

De broeder syndicus, een betere canonist dan de broeder gardiaan, ziet dat het gaat om een ernstige zaak, zelfs voor zijn medebroeders. Inderdaad, de wetsartikelen zijn precies: hulp verlenen bij de begraafing van een ketter is begunstiger, zo niet medeplichtige worden van ketterij⁴. Indien dus Castel Fabri werkelijk ketter geweest is, kunnen alle minderbroeders van Carcassonne die hem ter aarde besteld hebben op hun kerkhof, geëxcommuniceerd worden. Onmiddellijk, op vraag van de syndicus, verschijnt de broeder lector van het klooster, Bernard Délicieux, één van de bekenden van Castel Fabri. Zodra Bernard heeft gehoord wat men vraagt, beijvert hij zich om te antwoorden. Ja natuurlijk heeft hij Castel Fabri gekend; hij heeft hem gekend als de beste aller mannen, de meest aardige, die het meest scrupuleus de regels van de moraal naleefde, en daarenboven heeft hij hem zien sterven als zeer goede katholiek. Toen hij vernam dat men hem betichtte, heeft hij de opdracht verkregen zijn gedachtenis te verdedigen. Reeds in de laatste dagen van de voorbije maand, op het gerucht van enkele uitspraken tegen de overledene geuit op de preekstoel, is hij naar Marseille gegaan waar de predikheren hun algemeen kapittel hielden. Hij verbond er zich toe aan het kapittel de ongegrondheid te bewijzen van de ten laste legging en de overduidelijke kwade wil van de aanklagers. Waarom heeft men hem niet willen horen? Zo men van gedacht veranderd is, goed, men zal hem horen. In alle geval heeft broeder Nicolas niets verloren in het minderbroedersklooster, want hij kan er niets bijzonders vernemen. Is er iemand in de hele Narbonnese provincie die de details van het leven, van de dood van Castel Fabri niet kent? Elk onderzoek is nutteloos; het onderzoek is afgesloten. Er moet nu gepleit worden, indien men wil dat er gepleit wordt. Hij is bereid, wat hem betreft, zijn mandaat als advocaat in deze zaak te vervullen. Dat men hem aanschrijve en men zal hem kunnen horen.

Nicolas d'Abbeville vraagt dan aan Bernard Délicieux over welk mandaat hij spreekt. Bernard antwoordt dat zijn provinciaal Arnaud de Roquefeuille, hem opgedragen heeft om overall garant te staan voor het geloof van Castel Fabri. Bij deze vastberaden verklaring geeft de inquisiteur hem een afspraak om hem te ontmoeten, in zijn woonst, op 4 juli, en hij gaat weg zonder over de drempel van het klooster geraakt te zijn.

Maar terwijl hij terugkeert, komen er scrupules op bij Nicolas d'Abbeville. Was hij niet al te toeschietelijk geweest? Welke waarde heeft in onderhavig geval, dat mandaat van een

³ Cfr. alle canonisten, en onder meer Zoesius, *Comment. ad Decret.*, boek V, titel 7.

⁴ Zoesius, *Comment. ad Decret.*, boek V, titel 7. Andere canonisten zijn eensluidend op dit punt.

provinciaal minister? De rechten van een inquisiteur kunnen niet beperkt worden. Zijn eigen procedure kan niet tegengewerkt worden door een dergelijk mandaat, lijkt het hem. Nicolas d'Abbeville gaat dus een jurist raadplegen en het advies van deze jurist is dat Bernard niet dient gehoord te worden. Op 4 juli gaat Bernard naar de woonst van Nicolas. Hij bevindt zich in de gewone zaal van de zittingen, in het gezelschap van een van zijn medebroeders, beiden rechtstaande, en, wanneer hij vraagt om te spreken, antwoord Nicolas op een lichte en misprijzende toon dat hij kan beschikken en naar zijn klooster terugkeren, dat men hem niet zal horen. Bernard protesteert: op de afgesproken dag, op het afgesproken uur is hij gekomen en niet alleen weigert men hem te horen, maar men voegt daar nog de smaad van rechtsweigering aan toe. Indien hij wil uitvaren, dan zal hij dat alleen doen. Nicolas keert zich af om naar zijn binnenvertrek te gaan. «Laat ten minste noteren, zo roept Bernard, dat u mij aangezegd hebt, dat ik verschenen ben en dat u mij geen gehoor hebt willen geven.» Nicolas is vertrokken zonder één woord. Bernard vertrekt op zijn beurt; maar hij komt terug tegen de avond om een bewijs te vragen van zijn tussenkomst ten gunste van Castel Fabri. Nicolas laat antwoorden dat zijn moeite nutteloos is, dat men hem geen bewijs zal geven.

Er zijn nochtans andere juristen dan deze aan wie Nicolas raad gevraagd heeft. Bernard wendt zich tot Jean de Pena, doctor in decreten, canonist met veel gezag, en, op zijn advies, gaat hij in beroep tegen de weigering om hem te horen. Wanneer de akte van beroep is opgesteld, gaat Bernard, vergezeld van enkele vrienden, opnieuw de inquisiteur vinden. Maar Nicolas d'Abbeville wil geen betwisting noch gesprek en, wanneer hij van ver Bernard en zijn gevolg ziet aankomen, sluit hij zijn huis. Men leest dus de oorkonde voor midden in de straat en men plakt, niet zonder tumult en tarding, het perkament aan op de gesloten deur voor men zich terugtrekt. Zo verloopt de eerste scène van een lang drama waarvan we ons voornemen hier, volgens talrijke getuigenissen⁵ de wisselvalligheden te verhalen.

Bernard Délicieux, geboren te Montpellier, is in de orde van Sint Franciscus getreden in het jaar 1284 en, sindsdien, heeft hij verscheidene reizen gemaakt in Frankrijk, in Italië, gaande van klooster naar klooster met de vrijheid van de religieuzen van zijn orde, en hij zocht overal, volgens zijn persoonlijke voorkeur, de mensen op die het meest werden vernoemd omwille van de levendigheid van hun geest. Te Milaan heeft hij de zeer geleerde en zeer bizarre Raymond Lulle ontmoet, die zijn vriend is gebleven. Elders, mogelijk te Montpellier, heeft hij meester Arnauld de Villeneuve gekend, geneesheer, beroemd alchemist; met wie hij brieven wisselt. Zo Raymond Lulle alsook Arnauld de Villeneuve reeds de reputatie hebben heel onafhankelijk te denken over elke materie, en zelfs als één van beide openbaar geëxcommuniceerd is, dan blijkt dit Bernard niet al te zeer verontrusten. Men beschuldigt Arnaud ervan smadelijke woorden te hebben gebruikt over de paus; maar die aantijging komt uit Rome waar men nog doet alsof men de pausen respecteert. Men heeft er aan toe-

⁵ Het merendeel van deze getuigenissen staat opgetekend in een kostbaar manuscript van de Bibliothèque nationale, Latijns bestand, nr. 4270. Het bevat de processtukken begonnen in 1318, verder gezet in 1319, tegen Bernard Délicieux en draagt als titel: *Processus insignis contra fratrem Bernardum Delitiosi*. Dit boekdeel wordt dikwijls geciteerd door Ét. Baluze die het heeft laten kopiëren op een manuscript van Carcassonne en die er enkele uittreksels heeft van gepubliceerd in zijn bundel met als titel: *Vitæ paparum Avenionsium*, dl. II, kolom 341 en volgende. Om niet steeds naar dit boekdeel te moeten verwijzen, zullen we ons beperken tot het aanduiden van de handgeschreven of gedrukte documenten waaraan we details ontleen die de bundel niet vermeldt.

gevoegd dat Arnould tovenaars is; maar heel wat mensen, en Bernard behoort misschien tot dit aantal, geloven niet meer in magiërs dan in magie. De franciscaner orde is ten andere de meest vernieuwende van de nieuwe orden. Men verwijst niet naar het traditionele gedachten-goed. De profeten van deze orde hebben het nakende einde aangekondigd van alle eertijds gevestigde machten. Een jonge franciscaan, hoe weinig aangeboren vurigheid hij in zich ook drage, moet de vertrouweling, zo niet de medestander zijn, van alle durvers die hij op zijn weg ontmoet.

Gezien de medebroeders van Bernard hem tot lector gekozen hebben, is hij geleerd. Lector wil zeggen leraar naar de methode die toen werd gevolgd in alle scholen, van dominicanen of franciscanen. Ze bestond erin een tekst te lezen en hem daarna uit te leggen. Zo legde het ambt van lector van het klooster Bernard de verplichting op de novicen te onderwijzen; wat hij volgens de geplogenheden van die tijd diende te doen door de interpretatie van een boek van Aristoteles om de theologische, filosofische opvattingen van de grootste franciscaner leraren te bevestigen. We kunnen niet zeggen of hij over een grote wetenschappelijke basis beschikte. In de kloosters zowel als in de abdijen waren de lectoren niet steeds doctor; velen zelfs waren niet eens baccalaureus⁶. Maar hij had in de hoogste mate de gave van welsprekendheid; al de personen van zijn tijd, zijn vijanden zowel als zijn vrienden, getuigen van de werkelijk buitengewone kracht van zijn woord. Wanneer hij het nuttig acht een vurige menigte in bedwang te houden, dan verschijnt hij, zet aan tot bedaardheid en maakt dat men hem aanhoort; zo ook, wanneer hij voelt dat ze aarzelen om tot daden over te gaan, sleurt hij ze mee en doet vol overgave handelen. In dit opzicht heeft de natuur hem zoveel gaven geschonken dat zelfs de gewone samenspraak met hem een onweerstaanbare charme uitstraalt. De mensen met wie hij omgaat, zeggen dat hij hen in vervoering brengt en dat het voldoende is hem te aanhoren om voor hem gewonnen te zijn. We zullen zien dat hij de handigste raadgevers van koning Filips, en de koning zelf, zal weten te overtuigen; hij zal open brieven, bijzondere mandementen dicteren waarvan de koning zal betreuren dat hij ze getekend heeft.

Voortaan is hij betrokken bij de inquisitie en weet hij alles wat hem te duchten staat omwille van haar wrok. Deze heftige en overtuigende man zal vorm geven aan een van de aanzienlijkste ondernemingen die men ooit opgezet heeft: hij zal alleen opstaan tegen een hele orde, de machtigste van de orden, hij zal alleen een wanhopige strijd aangaan. Zal men hem van één of andere kant te hulp snellen? Hij weet het niet, maar hij weet dat sinds al te lange tijd men zonder mededogen de kleine lui van Carcassonne, van Albi, van Toulouse onderdrukt. Het zijn mensen die zijn taal spreken en volgens alle gewijde of profane schrijvers is de plicht van een patriot te strijden, te sterven als het moet, voor zijn land.

Het meest te vrezen zijn mensen of instellingen waarop kritiek eerst moeilijk, dan gevaarlijk, tenslotte onmogelijk is.

⁶ Soort kandidatuur.

Tweede hoofdstuk

Aankomst van de hervormers van de Languedoc.

Om in de aanval te gaan zal Bernard alleszins een goede gelegenheid afwachten, en om daarop te wachten houdt hij zich inmiddels enige tijd op afstand. De twee door de woeste ijver van de inquisiteurs meest mishandelde bisdommen zijn Carcassonne en Albi. Zij maakten toen deel uit van één provincie, en Narbonne was hun gemeenschappelijke metropool. Maar de vredige rust van deze stad was nog niet verstoord geworden. De laatste aartsbischop van Narbonne, Pierre de Montbrun, hield niet van de medewerkers van het Heilig Officie. Hij had ze niet alles toegelaten in zijn diocees; men zegt zelfs dat hij, indien hij langer geleefd had, ten slotte de meest ondraaglijke excessen van de vervolging in de rest van zijn provincie zou onderdrukt hebben.

Bernard gaat naar Narbonne. We vinden hem daar als lector in het klooster in de eerste maanden van het jaar 1301. Mogelijk werd hij daarheen gestuurd door zijn oversten. Zoals men zal merken, zal Bernard steeds een veilige toevlucht vinden in de kloosters van zijn orde; hij zal er steeds zijn medestanders kunnen ontvangen, *conventicula*⁷ kunnen vormen, gevaarlijke aanslagen kunnen voorbereiden. Maar zo deze mede-inzet dikwijls actief moet zijn, hij wordt zelden naar buiten toegegeven. De prior van Carcassonne kan dus als vriend aan Bernard de raad gegeven hebben, in zijn belang en in dit van de orde, een tijd lang in de vrede van het klooster van Narbonne te gaan leven. In zijn afwezigheid werd Castel Fabri zonder debat en zonder ophef, volgens de regels van de inquisitoriale procedure veroordeeld, en zijn aanzienlijke bezittingen werden onmiddellijk in beslag genomen⁸. Maar Bernard moet terugkomen; broeder Nicolas is een vijand en hij heeft gezworen hem te overwinnen. De verhoopde gelegenheid diende zich weldra aan.

Omstreeks de maand augustus van het jaar 1301 komen Jean de Picquigny, vidame⁹ van Amiens, en Richard Leneveu, aartsdiaken van Auge in de kerk van Lisieux, te Toulouse aan. Ze waren tot hervormers van de Languedoc benoemd door de koning. De Languedoc

⁷ Actiegroepen.

⁸ Hij wordt vermeld voor een aanzienlijk bedrag in een van de rekeningen voorgelegd door de procureur des konings aan de seneschalk van Carcassonne (Verzameling Doat, dl. XXXIV). Een dergelijke enquête werd veel later uitgevoerd, in 1328, over het leven en de opvattingen van de overleden vrouw Rixende, echtgenote van Castel Fabri en, als gevolg van haar proces, werden haar beenderen opgegraven en verbrand (zelfde deel, f°s 236-241).

⁹ Plaatsvervanger van de bisschop in wereldse zaken.

erkende maar sinds 1271 de koning van Frankrijk als zijn onmiddellijke heer, en deze provincie, die pas bij het koninklijk domein was aangehecht, had van in den beginne de lasten van een zo glorieus aanhechting te dragen gekregen. Wat de voordelen betrof, daar waren ze nog op aan het wachten. Wanneer de huidige tijd tot droefheid stemt, dan hoopt de jeugd op de toekomst; maar de ouderen treuren om de voorbije tijd, en deze treurnis kan gemakkelijk opstandig maken. In de wetenschap dat men in Toulouse begon te spreken over zijn vroegere graven, stuurde Filips de Schone er twee mannen naartoe met een solide ondervinding en toewijding, met een titel die hun opdracht voldoende laat kennen. Zij kwamen om samen, de ene leek, de andere geestelijke, alle wanordelijkheden op te doeken en, indien ze niet alle misbruiken konden bestraffen, ze dan toch te onderkennen en te signaleren.

Zodra men geïnformeerd was over hun aanwezigheid te Toulouse, ontstond er in heel het Albigenzische een grote opschudding. De minste van deze oude steden, Albi, Carcassonne, Castres, Cordes, Limoux, was eertijds een vrije en machtige stad. Cordes, dat men in de tijd van Augustus *Mordania* noemde, had vier omwallingen gekend¹⁰. In dezelfde tijd vertrokken drie of vier grote wegen vanuit het groene Castres naar Rodez, Narbonne, Toulouse. In een lange opeenvolging van eeuwen hadden deze steden hun vroegere bekendheid bewaard; men zei nog dat ze sterk en rijk waren vóór het jaar 1229, d.w.z. voor het einde van de kruistochten die ondernomen werden om ze te onderwerpen aan de Roomse orthodoxie. Maar sindsdien waren zij voortdurend verarmd, ontvolkt door de inquisitie. Wat voor standpunt hadden zij over de hervormingen die men hen beloofde in naam van de koning? Geen enkele moet hen wenselijker, dringender geschieden hebben dan de zuivering van het land van deze afschuwelijke tirannen.

Er is in de stad Albi een klooster van predikheren waar de taken van prior een bepaalde tijd werden uitgeoefend door Foulques de Saint-George, die recent tot inquisiteur van Toulouse was gekozen. Foulques had recht op deze snelle promotie. De stad Albi bezat geen eigen inquisiteur en, bij ontstentenis van dit privilege, was zij afhankelijk van Nicolas d'Abbeville, inquisiteur te Carcassonne; maar deze kon niet instaan voor het beheer van een zo uitgestrekt territorium en had zich de prior van Albi toegevoegd als vicaris. In dit vicariaat heeft Foulques de Saint-George zich een hoge functie waardig getoond. Hij liet geen week voorbijgaan zonder enkele lieden van Albi te laten gevangen nemen door de seneschalk en ze werden gekozen onder de notabelen. Onder al de lieden van Albi, waarvan hij beweerde ze goed te kennen, zag hij alleen, naar zijn zeggen, ongelovigen, ijveraars voor of volgelingen van dezelfde ketterijen.

Over het aantal alsook over de kwaliteit van deze kettters zijn we precies ingelicht. Hun namen, hun ondervragingen en het recenseren van hun grondbezit kan men nog lezen in verschrikkelijke registers¹¹. Inderdaad, deze kettters zijn talrijk en ziehier hun wandaden. En-

¹⁰ Croze, *Répertoire archéologique du Tarn*, blz. 87.

¹¹ De oorspronkelijke registers gingen verloren of werden verspreid. Men vindt de kopie in meerdere boekdelen van het bestand Doat in de Bibliothèque nationale. Zie ook Limborch, *Historia inquisitionis...*, 2de deel en *Inventaire inédit des archives de l'inquisition de Carcassonne*, in deel IV van de *Mémoires de la Société archéologique de Montpellier*.

kelen bij het gewone volk, de kleine lieden, hadden zich ontzegd ooit vlees, eieren, boter of kaas te eten. Het had gekund dat zij er geen aten uit armoede of door afkeer; maar wie had hen geleerd er van af te zien uit deugdzaamheid? Zeker niet de Kerk. De Kerk wijst de dagen aan die zij meent te moeten voorbehouden voor vasten, voor onthouding. Maar die dagelijkse abstinentie, zij is het niet die dit voorgeschreven heeft. Die lieden waren dus ketters gezien ze aan andere geboden gehoorzaamden dan aan deze van de Kerk. Anderen, die van geboorte enige bezittingen hadden, hadden er totale afstand van gedaan en, in navolging van de armoede van Christus, leefden zij van aalmoezen. Maar gezien deze bedelaars niet behoorden tot een orde die openbaar was ingesteld door de paus, wie anders had hen de raad gegeven te bedelen, als het niet de duivel was? Subtielere lieden, clerici, meesters hadden het aangedurfd bij het spreken over het mysterie van de consecratie, uiting te geven aan enkele twijfels over de werkelijke tegenwoordigheid. Twijfels! Over wat de Kerk leert, heeft een christen het recht daarover te twijfelen? Twijfels! De band van het doopsel betekent die niet de afstand van elke persoonlijke opvatting¹²? En uiteindelijk hadden rechtskundigen, consuls, verwaande stedelingen kwaad gesproken van de inquisitie, van de inquisiteurs, van Foulques de Saint-George, wat hen niet kon vergeven worden. Hadden dergelijke praatjes al niet tot meer dan één opstand geleid?

Werd één van deze misdaden nog maar aangeklaagd, zelfs door één enkele getuige, dan werd de aangeklaagde gearresteerd, gevangen gezet en onderworpen aan de pijnbank¹³. Eens de veroordeling uitgesproken werd de schuldige, indien hij niet overgeleverd werd aan de wereldlijke macht die hem diende te verbranden of te hangen, voor een tijd of voor heel zijn leven in een gevangenis gegooid die men «de muur» noemde en die ons minitueus beschreven werd door de meest getrouwe historicus van de inquisitie Philippe a Limborch. Dit gevang bestond uit twee boven elkaar geplaatste cachotten waarvan de muren vijf voet dik waren. In het bovenste cachot kwam het daglicht binnen door een smalle vensteropening met tralies; maar het onderliggend cachot lag lager dan de grond, zonder licht. Twee deuren, de ene van de andere afgezonderd door de dikte van de muur, sloten de twee cellen af. Men had contact met de gevangene via een luik in de tweede deur. Door het luik gaf men hem linnen en levensmiddelen¹⁴. Wat voor levensmiddelen! Het onderhoud van elke gevangene kostte dagelijks acht denieren, volgens de rekeningen van de bewakers, die misschien geen eerlijke rekeningen opstelden¹⁵. Dat waren de misdrijven en dat waren

¹² *Hæreticus est qui errorem aliquem pertinaciter defendit contra Ecclesiæ professionem, post factam professionem fidei in baptismo.* (Zoesius, *Commentarium ad Decret.*, boek V, titel 7). Ketter is hij die een verkeerde opvatting hardnekkig verdedigt tegen de Kerk in, nadat hij een geloofsbelijdenis afgelegd heeft in het doopsel.

¹³ Phil. a Limborch, *Historia inquisitionis*, p. 157 en 270.

¹⁴ Phil. a Limborch, *o.c.*, p. 159.

¹⁵ We ontlenen aan het XXXIVste deel van de verzameling Doat, f° 227, deze rekening van uitgaven:
 «Voor Raimond de Fromageriis, priester, die gevangen zat in de muur van Carcassonne, vanaf de vigilie van de gelukzalige evangelist Marcus 1321, waar hij twee jaar bleef, tot de zondag voor genoemd feest in 1323, waar hij veroordeeld werd; per jaar, 12 pond: 24 pond.
 Item voor Pierre Julien van Narbonne, die in gezegde muur zat gedurende 305 dagen, tot de voornoemde zondag waarop hij verbrand werd; per dag, 8 den.: 10 pond. 3 st., 4 den.
 Item voor Pierre Truchal, vertoevende te Béziers, die in gezegde muur gevangen zat, gedurende 305 dagen tot voornoemde zondag waarop hij met het kruis getekend werd; per dag, 8 den.: 10 pond, 3 st., 4 den.
 Item voor Jean, vertoevende te Béziers, die in gezegde muur gevangen zat gedurende 305 dagen, tot voornoemde zondag waarop hij verbrand werd; per dag, 8 den.: 10 pond, 3 st., 4 den.

de straffen. En laten we niet verzwijgen dat de goederen van de veroordeelden in beslag werden genomen ten gunste van de Kerk en van de Staat samen, en dat hun vrouwen, kinderen, al waren ze scrupuleus orthodox, nooit op enig deel van deze goederen konden aanspraak maken. Dit verklaart waarom de lange lijst veroordeelden ons de namen geeft van de rijkste burgers van Albi¹⁶.

De bisschop van Albi, die de werkelijk wrede ingesteldheid van Foulques de Saint-George had moeten matigen, had zich enkel ingezet om hem te steunen. Deze bisschop, Bernard de Castanet, uit een aanzienlijke familie in de provincie, verfoeide de burgers van Albi, die hij van bij het eerste contact tegen hem had ingenomen door zijn onduldbare afpersingen. Sinds hij op de bisschoppelijke stoel was verheven in maart 1276 had hij reeds in het jaar 1277 zijn bisschoppelijk paleis onder de voet zien lopen en was zijn leven bedreigd geworden. De toestand was sindsdien nooit verbeterd. Na zijn inhalige begerigheid van tijdelijke overste te hebben laten blijken had Bernard de Castanet niet lang zijn onvermurwbare strengheid van geestelijke leider kunnen verbergen. Hij was steeds in het gezelschap van de prior en de lector van de dominicanen van Albi¹⁷ en liet zich «luitenant van de inquisiteur» noemen in zijn bisdom, en maakte zich in deze hoedanigheid meester van personen en bezittingen, zonder te wachten op de bevelen van zijn generaal¹⁸.

De inquisiteur van Carcassonne had dus in Bernard de Castanet een medewerker, een ijverige gelijke en de ongelukkige stad Albi die zo hardvochtig werd behandeld door de ene en de andere, die te voren vergeefs beroep had gedaan op de gerechtigheid van Filips III, was nu genoopt beroep te doen op het erbarmen van Filips IV. Haar laatste hoop lag in het succes van een nederige smeekbrief.

De stad Carcassonne was niet meer gespaard geworden. Zij klaagde niet, weliswaar, over haar bisschop; maar ze klaagde veel over haar inquisiteur, want bij al haar oude grieven tegen de ambtenaren van het Heilig Officie, kwamen er nieuwe. Enkele jaren te voren, in 1295, waren twee van haar meest illustere professoren van Romeins recht, Guillaume Garric en Guillaume Brunet, die vervolgd en veroordeeld werden als ketters, erin geslaagd de hele stad tot opstand te brengen en een tijdje hun vijanden in bedwang te houden bij deze vreesaanjagende uiting van de openbare woede¹⁹. Maar de inquisiteur had vrij spoedig op-

Item voor Alion Veyrerii van Secenone, die in gezegde muur zat gedurende 60 dagen, tot voornoemde zondag waarop hij gevangen werd gezet; per dag, 8 den.: 40 st.»

Tekenen met kruisen was een zozegde mindere straf. Men was dan wel vogelvrij: men kon de getekende gemakkelijk aanklagen.

¹⁶ *Summa Raymundi*, boek I, titel 5, hfst. IV.

¹⁷ E. d'Auriac, *Histoire de l'Église d'Albi*, p. 146.

¹⁸ De bisschop van Albi had een bijzonder privilege op de goederen van de ketters van zijn diocees. Al de gebouwen die het deel van de koning uitmaakten, indien ze niet waren verkocht in het jaar zelf waarin ze in beslag waren genomen, gingen, op het einde van dat jaar, over in de handen van de bisschop van Albi. Hij hield dit privilege van Lodewijk de Heilige; het werd bevestigd op 17 augustus 1306, door Filips de Schone (Verzameling Doat, dl. XXXIV, f° 131, 133.)

¹⁹ *Bernardus Guidonins*, in de *Recueil des historiens de la France*, dl. XXI, p. 743. Guillaume Garric werd enkele jaren later in vrijheid gesteld. Maar toen Filips de Schone en Clemens V overleden waren sloeg de inquisitie die nu bevrijd was van elk toezicht, toe met nieuwe razernij: de hoogbejaarde Guillaume Garric

nieuw het voortouw genomen. Door de rebellen aan te klagen bij de rechtbank van Rome en bij de koning van Frankrijk, had hij tegen beide twee harde vonnissen bekomen en had hen daarna als penitentie opgelegd, bovenop de straf van de muur, een bijdrage van negentig ponden tournoois te boeken voor de oprichting van een kapel in het klooster van Carcassonne. Het bedrag was betaald geworden, de kapel gebouwd met de naam van de koning, de heilige Lodewijk, stichter van het klooster en lekenpatroon van de inquisiteurs, en de religieuzen hadden pas de toewijding gedaan, spottend met de burgers die meer vernederd waren dan berouwvol.

Toen Bernard gehoord had dat de burgers van Albi in rep en roer stonden en reeds overlegden, verliet Bernard Narbonne en kwam zich vestigen in het klooster van zijn orde in de stad Albi. Zijn cel wordt weldra bezocht. De algemene opinie is dat men naar de hervormers moet gaan. Bernard vertrekt als eerste, met één van de consuls van de stad, Guillaume Fransa. Zij worden door de vidame en de aartsdiaken ontvangen, zij verbinden er zich toe hen over de stand van zaken volledig in te lichten; maar ze vragen daarom, zo niet een duidelijk mandaat, dan toch vrijbrieven. Ze zouden, zo ze die vrijbrieven niet hadden, zelfs niet de zoektocht naar de bewijzen die zij moeten leveren, kunnen aanvangen. Nadat zij die brieven hebben bekomen, gaan Bernard en Fransa terug naar Albi, houden algemene vergaderingen, sturen vertegenwoordigingen. Door hun zorgen komen een groot aantal vrouwen van Albi naar Toulouse. Zij leven gescheiden van hun mannen die in de muur zitten en vertellen met tranen de wrede praktijken van hun inquisiteur, van hun bisschop. Te zelfder tijd komen uit Carcassonne en plaatsen in de omgeving notabele burgers toe die andere wandaden aanklagen en die de gezanten van de koning aanraden met hun gezag tussenbeide te komen, zo ze een nieuwe uitbarsting van volksverontwaardiging willen voorkomen. Bernard is ze van nabij gevolgd om ze te leiden en om hun getuigenis te bevestigen met zijn toespraken.

Bernard haat van ganser harte Foulques en Nicolas, hun oversten en hun ondergeschikten, alle ambtenaren in dienst van de dominicaanse inquisitie. Niettemin vergeet hij niet dat hij een religieus is en dat hij, in deze hoedanigheid, de toevlucht tot de canonieke middelen moet voorstellen. De inquisitie houdt haar macht van Rome; te Rome dus moet men laten weten welk gebruik zij ervan maakt. Indien het de plicht is van alle gelovigen het kwaad te ontmaskeren, dan behoort het alleen aan het hoofd van de Kerk de remedie te zoeken en die toe te passen. Dat men overall onderzoek en getuigenissen bijeen brenge. Dat is voor het ogenblik het advies van Bernard. Bij het respect dat geïnspireerd wordt door zijn kled en zijn titel komt de onweerstaanbare invloed van zijn woord, even vlot als beziel. Weldra is hij de raadgever, de advocaat van de vrouwen van Albi. Na tot in het detail hun klachten te hebben aanhoord dicteert hij aan Pierre Conseil, zijn trouwe medewerker, een reeks artikelen waarin alle gewelddaden worden samengevat die Foulques de Saint-George ten laste worden gelegd, en hij geeft zelf die artikelen aan de vidame. De gezanten van Carcassonne komen hem bezoeken en hij ruit ze op tegen Nicolas d'Abbeville. Beide hervormers, die

werd een tweede keer in de muur geplaatst en door een strenge behandeling ertoe gebracht een bekentenis van ketterij af te leggen. In die omstandigheden werd op 14 juli 1321, zijn straf kwijtgescholden en werd hij verzoend met de Kerk. Niettemin lieten de inquisiteurs Bernard Gui en Jean de Beaune hem niet gaan zonder hem te laten zweren op zijn kosten een soldaat te leveren voor de volgende expeditie naar het Heilig Land en, voorlopig, Frankrijk te verlaten in een tijdspanne van dertig dagen. Dit vonnis werd gepubliceerd door Philippe a Limborch, *Liber sententiarum inquisitionis Tolosanæ*, p. 282.

vrienden van Bernard geworden zijn, verwijzen naar zijn oordeel over alle klachten. Zoals later verscheidene getuigen hebben verklaard is Bernard de voornaamste architect van de grote samenzwering die in aantocht is en weldra gaat losbarsten.

Er zijn altijd gematigden, zelfs in tijden dat het niemand zou verwonderen er geen tegen te komen. De gematigden van Toulouse, in het jaar 1301, zeiden zelf, als ze spraken over de paus: als de dokter van zo ver moet komen, dan komt hij ruim te laat; zonder wachten moet er iets gebeuren. Zo ook spoorde Bernard minder hevig de hervormers aan. Maar die gematigden, die bepaalde snelle en onmiddellijke maatregelen vroegen, waren leken en sinds enige tijd was er veel commotie bij de leken van het graafschap Toulouse. De nieuwe inquisiteur, Foulques de Saint-George, maakte geen onderscheid tussen de staat, het geslacht, of de ouderdom van personen, en handelde overal met dezelfde verbeterheid in steden en dorpen, in de rijke woonhuizen, de burchten en de hutten, hij was overal gelijkelijk verafschuwd. Om die reden vroegen de gematigden, die vreesden voor een plotselinge uitbraak van zoveel wrokgevoelens, met het oog op de openbare vrede, dat er einde zou worden gesteld aan zijn daden.

De hervormers hoorden ook enkele leden van de seculiere of reguliere geestelijkheid mompelen. Men vergist zich als men denkt dat alle geestelijken van de middeleeuwen fanatici waren zoals, bijvoorbeeld, de bisschop van Albi. Vele van die machtige, rijke, mondaine geestelijken waren nauwelijks devoot. Zo ze, ten andere, voorzien waren van enkele waarigheden, konden zij dan gemakkelijk het misprijzen van hun rechten, hun titels verdragen dat met zoveel verwaandheid de minste vertegenwoordigers van een nieuwe orde aan de dag legden? Zij hadden meestal dergelijk geduld niet. Daaruit vloeiden conflicten, twisten, herhaalde tegenstand voort. De seculiere hoogwaardigheidsbekleders zeiden dan ook onder elkaar: «Het is duidelijk dat de zaken er niet beter voorstaan in de Kerk sinds het gezag van de vroegere machthebbers overal miskend wordt. Met de nieuwe godsdiensten diende hier beneden een tijdperk van hemelse vrede te beginnen, en door hen is de wanorde toegenomen: Waarom hebben deze vreemdelingen het toezicht in onze kerken op zich genomen? Met hun verregaande vervolgingen dienen ze niet, dat ziet men wel, de zaak van het geloof; zij bevruchten eerder het oude zaad van de ketterij.»

Men merke op dat in alle toespraken die men tot de hervormers hield, er geen woord was ten gunste van de vrijheid van geweten. Dit recht om te geloven of niet, om vrij na te denken of dwaasheden vrijelijk te uiten over elk metafysisch knelpunt, dat recht waarvan afstand werd gedaan door enkele gelovigen vanaf de eerste tijden van de Kerk, dat later te niet werd gedaan door de decreten van Constantijn, niemand doet er beroep op, de gevoeligheid ervoor is verloren gegaan, en er zullen nog verscheidene eeuwen verlopen voor men het terug zal vinden op de bodem van de zielen. Alle grieven gaan over onrechtvaardige veroordelingen, over schandalige berovingen. Heel weinig mensen durven beweren dat de inquisitie niet noodzakelijk is; men stelt gewoon het gedrag van de inquisiteurs aan de kaak.

Maar die betichting was zowat algemeen en uiterst gepassioneerd, dat was voldoende voor de hervormers om tussenbeide te komen. Zij willen het inderdaad en zoeken naar de

mogelijkheden om een zo gerechtvaardigde woede tot bedaren te brengen. Maar ze zijn niet gekomen met het mandaat de Kerk te hervormen. Regulier of seculier, de Kerk behoort niet tot hun bevoegdheid vermits zij commissarissen van de koning zijn. Bernard raadt een beroep op Rome aan. Het weze zo! Maar dit beroep kan niet van hen uitgaan; het behoort alleen aan de koning om zich tot het hof van Rome te wenden als aanklager van een religieuze orde. Het is ten andere niet zeker dat de inquisitie slecht aangeschreven staat bij koning Filips. Is broeder Nicolas, zijn biechtvader, geen dominicaan? De hervormers zijn gekomen, zij hebben de ellendige toestand in ogenschouw genomen, zij zullen er een getrouw verslag van uitbrengen; maar voor ze handelen wachten ze de bevelen van de koning af.

Jean de Picquigny en Richard Leneveu die sinds enige tijd belast zijn met het onderzoek in het proces van Bernard Saisset, bisschop van Pamiers die van verraad werd beschuldigd²⁰, hebben hem gedaagd voor het hof in de maand oktober. Zij moeten zelf in die periode de conclusies van hun enquête gaan verantwoorden. Wanneer men hen met aandrang vraagt door een gezagsdaad de ongeregelheden te voorkomen die men vreest, kondigen zij aan dat zij de koning gaan op de hoogte brengen van wat er gebeurt en voegen er aan toe, om de grootste hartstocht te kalmeren, dat zij weldra terug zullen komen met de instructies die hen nu ontbreken.

Volgens het kerkelijk wetboek is een ketter iemand die de een of andere geloofswaarheid hardnekkig ontkent of in twijfel trekt. een ketter is dus per definitie een gelovig persoon want hij verwerpt niet het gehele geloof, hij heeft het slechts op deelaspecten gemunt.

²⁰ Bernard Saisset, bisschop van Pamiers, had in zijn conflict met de vorst de bedoeling de Languedoc te bevrijden van de voogdij van de Franse koning. De vidame van Amiens Jean de Picquigny hield hem aan in de nacht van 12 op 13 juli 1301 en voerde hem naar de koning te Senlis. Deze wou de bisschop voor een burgerlijk tribunaal brengen. Daaruit volgde tegenstand van geestelijkheid en Paus.

Derde Hoofdstuk

Bernard Délicieux aan het hof van de Koning.

Het nieuws van hun nakend vertrek had zich verspreid. De voornaamste inwoners van Carcassonne en Albi duiden, om hen in deze reis te vergezellen, de meest aanzienlijken of de meest handigen van hun medeburgers aan. Bernard Délicieux zal het gezantschap leiden. De stad Albi wordt vertegenwoordigd door Guillaume Fransa, een van zijn consuls, door Pierre de Castanet, uit een consulaire familie, een verwant van de bisschop en zijn vastberaden tegenstander, door meester Arnould Garcia en meester Pierre Pros²¹, van Castres, doctors in de rechten. Beide laatsten zijn rechtsgeleerden die zeer verknocht zijn aan de Albigenzer zaak en die volledig overhoop liggen met de inquisitie. Een van de nauwe verwanten van Pierre Pros, Jean Bauderie, behoort tot de mensen in de «muur»; de familie Garcia, een van de rijkste van Albi, bewoont sinds het jaar 1252 het vroegere paleis van de burggraven, en de inquisitie bedreigt reeds de broer van Arnould, Raymond Garcia, van wie ze later alle goederen in beslag zal nemen²². Uiteindelijk koos Carcassonne als voornaamste gezant Élie Patrice of Pacci, een waardig man, actief, vol durf, die het grootste krediet genoot in de buitenwijken en in de stad. Een dominicaans kroniekschrijver noemde hem, met meer verontwaardiging dan gewichtigheid, de «kleine koning» van Carcassonne²³. Op die manier zullen de hervormers, wanneer ze tot de audiëntie bij de koning worden toegelaten en zij alles wat men aan de kaak stelt in het gedrag van de inquisiteurs aankaarten, getuigen naar voren kunnen brengen. Bij deze zwaarwichtige stoet, want alles dient gezegd, is er één die heel minder weegt: een vrouw met naam Navenias die een bijzondere grief had tegen Foulques de Saint-George: zij beschuldigde hem haar zwanger gemaakt te hebben. De consuls van Albi geven haar tien pond tornoois voor haar uitgaven en een rijpaard, en zenden haar naar Parijs met de andere afgevaardigden, om te getuigen voor de koning over de zeden van deze man die met zoveel gestrengheid zoekt naar wat er verdacht kan zijn in de opvattingen van zijn naaste.

Terwijl het legioen van de aanklagers gevormd wordt, komen van hun kant de beklagden samen en bereiden zij hun verdediging voor. Zij hebben hun rechtsmacht over de gewetens weliswaar niet van de koning; zij zijn de dappere militie van de pausen. Zij kunnen evenwel niet blind blijven voor het feit dat de domeinen die in hun tijd door beiden beheerst wor-

²¹ *Petrus Probi* in het Latijn. Deze verfransing van zijn naam is niet noodzakelijk juist.

²² Kleine vergissing van de auteur: Raymond Garcia werd reeds op 7 maart 1300, samen met 11 anderen tot levenslang veroordeeld: Doat, XXXV, f°s 68-78. Goederen werden in het algemeen snel in beslag genomen. Zie Ch. Molinier, *L'inquisition dans le Midi de la France*, Toulouse, 1880, p. 90.

²³ *Qui regulus Carcassonnensis videbatur* (Bern. Guidonis in de *Recueil des historiens de la France*, dl. XXI, p. 743).

den redelijk slecht afgebakend zijn, en dat de uitdrukkelijke instemming van de pausen niet efficiënt kan beschermen tegen kwaadwilligheid van de koning. Zij zullen dan ook afgevaardigden naar Parijs zenden met aan hun hoofd de meest beschuldigde van de inquisiteurs, Foulques de Saint-George. Hun zaak, zo hopen ze, zal ten andere krachtadig verdedigd worden bij de koning door de talrijke vrienden die zij daar hebben alsook door de bisschop van Toulouse die, van zijn kant, zich naar het Hof begeeft waar hij als een van de belangrijkste getuigen van het verraad van Pamiers wordt ontboden.

Het hof verbleef te Senlis, waar Bernard Saisset zich naartoe moest begeven om te verschijnen als beklaagde. De Albigenzische afvaardiging houdt niettemin halt te Parijs en Bernard neemt zijn intrek in het klooster van zijn orde, onder de muren van de stad, kort bij de rue du Paon. Gezien hij alle bewegingen van het gezantschap leidt wordt zijn kamer druk bezocht. Het is inderdaad geen cel van benedictijn, waar het volk van buiten het klooster nooit binnenkomt. In de nieuwe kloosterorden gaat men niet uit van de afschuw voor de wereld; men wakkert daar de ledigheid van een eenzaam leven niet aan. Niet alleen staat de kamer van Bernard open voor al wie komt, maar hij verlaat ze herhaaldelijk zelf om naar Senlis te gaan en er de koning, de koningin, de hervormers van de Languedoc, de heren van het hof en al wie dienstig kan zijn, te ontmoeten. Bij zijn terugkeer stelt hij de memoranda op die zullen voorgelegd worden door zijn reisgezellen. Zijn ijver kent geen rust.

We bezitten een verslag dat hijzelf gemaakt heeft van zijn eerste samenspraak met de koning in het kasteel van Senlis, in aanwezigheid van de vidame van Amiens, de graaf van Saint-Pol en enkele andere heren. De koning die door de vidame was voorgelicht, vraagt Bernard nieuwe details. Bernard vertelt de geschiedenis van de voorafgaande jaren, met als bedoeling aan te tonen dat de hatelijke verdrukking waartegen Albi revolteert ongeveer op gelijke wijze dient toegeschreven aan alle ambtenaren van de inquisitie. Zij zijn, dat is waar, volgens de verscheidenheid van hun karakters, min of meer wreed en min of meer roofzuchtig; maar de enen noch de anderen kunnen niet menselijk zijn, want zij moeten allen hetzelfde systeem toepassen dat erin bestaat te heersen via terreur. Er is dus voor de enen zowel als voor de anderen een bijna gelijk aantal slachtoffers nodig. Men zegt dat er in het Tolozaanse enkele lieden zijn die nog voeling hebben met hun vroegere dwalingen, die ze in het geheim verspreiden en zo voedsel geven aan de beroering binnen de Kerk, binnen de Staat, wat noch de Kerk, noch de Staat kan dulden. Het feit is onzeker. De inquisiteurs beweren weliswaar dat twee personen waarvan de ene Guillaume Pagès, de andere Bernard Coste heet op een zekere dag in de streek van Albi gekomen zijn om er het onkruid van de ketterij te zaaien. Dit is het voorwendsel voor de vervolgingen. Zij hebben gepreekt, zegt men; dus hebben ze toehoorders gehad, medestanders. Maar wie zijn die Guillaume Pagès, die Bernard? Kent men hun herkomst, hun taal. Waar heeft men ze gezien? Wanneer? Wat zeiden ze? Men heeft ze niet gearresteerd en men weet niet wat er van hen geworden is. Men zou eerst moeten bewijzen dat deze Guillaume en deze Bernard geen ingebeelde personages zijn. Men verzekert dat de feiten worden bevestigd door acht getuigen. Maar deze acht getuigen zijn even mysterieus gebleven en het getuigenis dat zij afgelegd hebben, is zo vaag dat men ervan heeft moeten afzien het te onderzoeken. Indien er nog ketterleraren bestaan, dan moet men ze zoeken, ze ontmaskeren, ze overtuigen van hun dwaling. Er is maar één wettelijk geloof, Bernard erkent dit: dit van de paus en de koning. Het weze zo. Dat men de kettters achtervolge en dat men de ketterij overwinne! Maar, vermits de middelen die tot dan

toe werden ingezet, daar niet konden in slagen, dat men er dan van afziet en, gezien de religieuzen van Sint Dominicus maar één methode kennen, het geweld, dat dan andere religieuzen in hun plaats gesteld worden en gevraagd worden om anders te handelen. Rome zelf, waar reeds zovele klachten zijn toegekomen, zal zich gemakkelijk laten overtuigen dat deze ommekeer noodzakelijk is. Zo nochtans paus Bonifacius er niet in toestemt, dan kan de koning, zonder hem te raadplegen, een maatregel nemen die de geestesverwarring kan bedaren; hij kan voor enige tijd het uitoefenen van de macht die via een privilege aan de religieuzen van Sint Dominicus is toegekend voor enige tijd opschorten. Gedurende deze opschorting zal de inquisitie, als ze bevrijd is van de vrees die haar een obsessie is geworden, zelf milder worden.

Filips de Schone leende aan de woorden van Bernard een geïnteresseerd oor, keurde hem goed en bewaarde niettemin het voorzichtig stilzwijgen dat altijd weggelegd is voor de verantwoordelijkheid van de bevelvoering. Aan de deur die openstond verschenen de inquisiteurs van Toulouse, Carcassonne, Pamiers gevolgd door meerdere hoogwaardigheidsbekleders van hun orde en geleid door broeder Nicolas, de biechtvader van de koning. Filips hief zijn hand op en gaf ze bevel zich terug te trekken; dan richtte hij zich tot de lieden van zijn gevolg. «Ik begrijp, zei hij, dat deze eerlijke lector mij heel de waarheid heeft gezegd, zoals ik begrijp dat deze jacobijnen²⁴, die elke dag voor mijn deur staan te drummen, mij leugens vertellen om hun verraad te verduiken.» De koning wist op dat moment nog niet, toen hij over verraad sprak, dat men hem op dit punt andere onthullingen zou doen. «Sire, zei toen meester Arnould Garcia, het is goed dat ik u uit de doeken doe hoe de bisschop van Albi zijn slachtoffers kiest. De godsdienst is voor hem slechts een voorwendsel; deze die hij in de muur laat plaatsnemen, dat zijn de trouwe onderdanen van de koning.» Indien dat niet waar was, dan kon dit ook niet onwaarschijnlijk lijken. Er waren geen redenen om te veronderstellen dat de bisschop van Albi Fransgezinder was dan de bisschop van Pamiers.

De deur van de koning bleef dus gedurende enkele dagen gesloten, voor de inquisiteurs en hun gevolg. Niettemin hadden deze jacobijnen al te machtige vrienden om lange tijd uitgesloten te worden uit het paleis, wanneer een gewone lector, die steunde op enkele consuls, er naar hun zeggen vrij kon binnenlopen om hen in opspraak te brengen. Eindelijk opgeroepen met toelating om hun zaak uiteen te zetten, doen zij alsof zij de drukte van hun aanklagers misprijzen en spannen zich alleen in om, zo ze kunnen, de meest aanzienlijke onder dezen, de vidame van Amiens, te compromitteren. De koning stelde hen toen voor om voor de raad te verschijnen en de vidame op te roepen. Op de vastgestelde dag begint het debat, of liever de veldslag. Verschijnen als de kampioenen van het Heilig Officie Foulques de Saint-George en de biechtvader van de koning. Zij beschuldigen eer zij zich excuseren; maar ze beschuldigen zonder bewijzen en de vidame antwoordt met voorlegging van alle stukken van het dossier samengesteld door Bernard. De koning, die lang naar hen geluisterd had, maakt het onpartijdig onderzoek van de zaak over aan twee van zijn vrienden, de ene geestelijke, de andere leek, de aartsbisschop van Narbonne en de connétable van Frankrijk. Op twee dagen is deze zaak rond en al te veel feiten zijn voorgelegd ten laste van de Albigenzische inquisitie zodat het onmogelijk is deze te rechtvaardigen.

²⁴ Bijnaam die men aan de dominicanen gaf omdat hun klooster gevestigd was in de rue Jacob.

De koning diende te besluiten. Tegen de bisschop van Albi, schuldig of medeschuldig van zoveel geweldplegingen, neemt Filips de Schone een voorwaardelijk oordeel. Om hem te verwittigen dat hij slecht gehandeld heeft en hem aan te zetten dit niet meer te doen, veroordeelt de koning hem tot 2000 pond boete. Het is een deel van zijn afpersingen dat hij aan de schatkist van de koning zal moeten storten. Maar tegen de vroegere bijzitter van Nicolas d'Abbeville, de wreedaardige Foulques de Saint-George, zou de koning op een efficiëntere manier willen handelen: hij zou, volgens de raad van Bernard, hem willen verwijderen van het toneel van zijn wandaden. Kon hij, in de staat waarin zijn betrekkingen met de paus, de onstuimige Bonifacius, waren, hem zulk een dienst vragen? Of kan hijzelf de schorsing van een inquisiteur uitspreken en zich zo het gezag van de Opperste rechter van de Kerk aanmeten? Tegen de codex van Theodosius en de canons in? Filips de Schone was zeker in staat om veel te durven ten detrimente van de Kerk, hij was niet devoter dan een legist. Maar in dezelfde mate als een legist was hij voorzichtig. Meer dan éne keer, zelfs na persoonlijk beledigd geweest te zijn door een religieus, door bisschoppen, veinsde hij uit voorzichtigheid de belediging te vergeven. Welke nu ook zijn huidige wrok is tegen de predikheren, hij nodigt de oversten van hun voornaamste klooster uit, dit van Parijs, om zelf Foulques de Saint-George, waarvan de afschuwelijke handelingen tegelijkertijd de Staat, de Kerk en zijn orde hebben beschaamd, af te zetten en meteen schrijft hij aan de bisschop van Toulouse en deelt hem mee binnen welke grenzen volgens hem ijver en macht van de inquisiteurs, tot dan onbeperkt, gelimiteerd moet worden.

We bezitten deze brief aan de bisschop van Toulouse, gedateerd te Fontainebleau op 8 december 1301²⁵. De koning spreekt eerst in de hardste bewoordingen over Foulques de Saint-George: «Toen het zijn plicht was de fouten en de ondeugden uit te roeien, heeft hij zich alleen maar bekommerd om ze te onderhouden: onder het deksel van wettige repressie heeft hij totaal onwettige zaken verricht; onder de schijn van vroomheid, godslasterlijke en volledig onmenselijke zaken; uiteindelijk onder het voorwendsel dat hij het katholieke geloof diende te verdedigen, heeft hij wrede, gruwelijke daden gesteld.» Vervolgens schrijft de koning de maatregelen voor die door de bisschop van Toulouse zullen genomen worden om het land tot bedaren te brengen. Geen enkele arrestatie op bevel van de inquisiteur zal voortaan door de seneschalk uitgevoerd worden zonder de instemming van de bisschop van het bisdom en, wanneer de bisschop en de inquisiteur verdeeld zijn over de opportuniteit van een vervolging, zal het onderzoek van de zaak voorgelegd worden aan een commissie van vier personen, de prior en de lector van het predikherenklooster en de gardiaan en de lector van het minderbroedersklooster.

Zo, zonder een nieuwe beperking van de rechten van de inquisitie, belemmert de vorst er de toepassing van. Ziedaar onze fiere dominicanen verplicht de controle te ondergaan van de seculiere geestelijken, wat zeer mishaaft aan de religieuzen van elke orde en, wat de inquisiteurs van Toulouse en Carcassonne nog meer moet vernederen, twee minderbroeders kunnen in bepaalde gevallen opgeroepen worden tot het delen van hun gezag. Uiteindelijk, van deze twee minderbroeders zal één van beide hun vurigste vijand zijn, broeder Bernard Délicieux, huidige lector weliswaar te Narbonne, maar die Carcassonne alleen verlaten heeft met de intentie er weer te keren.

²⁵ Vaissète, *Histoire du Languedoc*, dl. IV, kol. 118.

De dag nadat de koning deze brief liet overmaken aan de bisschop van Toulouse, kreeg hij er zelf één van deze prelaat die een heel onverwacht nieuws bevatte. Deze meldde dat de predikheren van Parijs waren samengekomen in kapittel in het Sint-Jacobsklooster en dat zij, na beraadslaging over de afzetting van Foulques de Saint-George, besloten hadden hem nog enige tijd te handhaven in zijn functie. En de bisschop voegde er aan toe dat hij de koning aanried het daarbij te laten.

Op het antwoord van Filips de Schone diende niet gewacht²⁶. Hij had simpelweg een herroeping gevraagd; als deze herroeping geweigerd werd, dan was er een orde die in haar totaliteit een reeks daden die na onderzoek werden bestempeld als hatelijk en crimineel door de koning zelf, goedkeurde. Dit was een ware belediging, waarbij zich bovendien de bisschop, die belast was met de behandeling van deze zaak, aansloot. «Dat uw wijsheid, antwoordde de koning, wel wille nadenken of u uw plicht tegenover ons nauwkeurig hebt gedaan... In alle geval had uw behoedzame voorzichtigheid zich ervan moeten onthouden in deze gelegenheid een raad te geven die haar niet gevraagd werd.» Enkele dagen later, op 16 december, schrijft Filips vanuit Montargis aan Guillaume Peire de Godin, van de predikherenorde, zijn kapelaan²⁷: «Wat de deliberatie betreft die onlangs in het klooster van de predikheren van Parijs gehouden werd omtrent de zaak van de inquisitie en de persoon van broeder Foulques, en het besluit dat er uit gevolgd is en dat we kennen, we menen dat de auteurs van deze resolutie zich eerder als doel gesteld hebben onze beschaming en het brandmerken van een heel volk eerder dan het voordeel van de Kerk en de bestraffing van de begane excessen. Wij zijn inderdaad ingelicht over het feit dat na de behandeling van deze zaak, de prior van het genoemde klooster en de aanwezige religieuzen besloten hebben dat genoemde broeder Foulques, aan wie men een andere broeder van dezelfde orde zal toevoegen, zijn titel zal behouden ten minste tot het midden van de volgende vasten, opdat hij in die tijd de processen zou voortzetten die begonnen zijn, en ze afsluiten met vonnissen. Zo verheerlijken jullie met al uw krachten deze broeder en zijn orde, en doen jullie ons belediging op belediging aan zonder zich in iets te bekreunen om een dam op te werpen tegen ernstige gevaren, tegen het publiek schandaal, die het gevolg moeten zijn van dit gedrag. Had men durven geloven, broeder Guillaume, dat een provinciaal magister van ons koninkrijk en de andere religieuzen van zijn orde in onze tijd, zoals het pas gebeurde, de stoutmoedigheid zouden hebben om tegen ons in, tegen de opinie van een heel volk, een zo weerzinwekkend persoon te steunen, die beschuldigd is van zoveel wandaden, van zoveel misdaden? Dat wil genoeg zeggen. In weinig woorden, maar met veel genegenheid bid ik u de provinciaal en zijn medebroeders ertoe aan te zetten het besluit dat zij genomen hebben te wijzigen, en zo, zo goed als zij kunnen, de huidige stand van zaken te verhelpen...» De koning kan zich niet harder uitdrukken om te zeggen in welke mate men hem had gekrenkt; maar, na enkele dagen van beraad, had hij gemeend, uit opzicht voor een machtige orde, nog een middel tot verzoening voor te stellen en te beloven de belediging te vergeten.

²⁶ Deze brief werd gepubliceerd door Vaissète, *o.c.*, dl. IV, pr., kolom 119.

²⁷ De brief is gericht aan Guillaume P., kapelaan van de koning, die, door een verkeerde interpretatie van de letter P., door Vaissète Guillaume de Paris wordt genoemd. Zijn Latijnse naam is Guillelmus Petri, of Guillelmus Petri de Godino. Hij was toen kapelaan van de koning en daarenboven de meest gewone, de meest vertrouwde van zijn koeriers. Hij wordt meerdere keren zo genoemd in de brieven van de koning die Baluze publiceerde: *Guillelmus Petri, ordinis Prædicatorum, capellanus noster*. Baluze, *Vitæ paparum Avenionensium*, dl. II, passim.

Maar deze démarche zal vergeefs zijn. Heel de orde van de domincanen komt in beweging en spant samen. Toegeven op het rekest van de koning en onmiddellijk de inquisiteur van Toulouse afzetten, dat staat gelijk met zelfveroordeling. Men zal niet toegeven. Ondanks de bevelen en ondanks de verzoeken van de koning, wordt Foulques de Saint-George gehandhaafd. Filips de Schone had toen een aanval van woede. Hij schreef aan de seneschalken van Toulouse, Carcassonne en Agen en gaf hen de opdracht de hand van de koning te leggen op de gevangenen van de inquisitie, aan Foulques elke nieuwe vervolging te verbieden en zijn wedde op te heffen²⁸. Dat was een grootse maatregel met groots gevolg: de inquisitie, bang geworden, hield op met handelen en de bevolking kon herademen.

Foulques de Saint-George behield zijn titel, zelfs na het Paasfeest van het daaropvolgend jaar. Hij werd pas op 29 juni 1302 vervangen. Filips was toen uiterst verbolgen, niet alleen op de paus, maar ook op alle geestelijkheid en religieuzen die verdacht werden in het geheim deze arrogante misprijzer van het koninklijk gezag goed te keuren. Het was werkelijk te gevaarlijk geworden voor de predikheren nog langer te weerstaan. De afzetting van Foulques de Saint-George werd uitgesproken door een algemeen kapittel dat zitting hield te Parijs en Guillaume de Morières, prior van het klooster van Albi, werd als opvolger aangesteld. In de eerste dagen van juli schreef de koning aan de seneschalken van Toulouse en Carcassonne een nieuwe brief om hen bevel te geven Guillaume de Morières te erkennen en hem het beheer van de gevangenen terug te geven alsook het genot van de opgeheven wedde²⁹.

De afgevaardigden van Albi waren nog te Parijs. Toen ze de afzetting van Foulques de Saint-George hadden vernomen, begaven meester Arnould Garcia, Pierre de Castanet en Élie Patrice zich te samen naar het klooster van de minderbroeders om Bernard te zien. Bernard triomfeert niet, want hij kent Guillaume de Morières en vertrouwt hem niet. Hij betreurt dat de koning niet genoeg gedaan heeft. Hij erkent niettemin dat hij gekomen is als afgezant van Albi om de wandaden aan te klagen van één man, dat deze man voortaan de macht ontnomen is om te schaden en dat bijgevolg de afgevaardigden van Albi zich behoorlijk van hun taak gekwetend hebben. Hij verlaat Parijs en keert terug naar Narbonne. Of zijn wantrouwen onjuist is, het vervolg zal het weldra uitwijzen.

Verder hebben kettters cultuur, want om geloofswaarheden te loochenen, moet je ze eerst goed kennen, iets wat aandacht en reflectie vereist.

²⁸ Vaissète, o.c., dl. IV, p. 106.

²⁹ Vaissète, o.c., dl. IV, kol. 121.

Hoofdstuk IV

De inquisiteur Geoffroi d'Ablis. Nieuwe arrestaties. Prediking van Bernard.

De inquisitie hield zich enige tijd gedeisd. Na de blauwtjes die zij had opgelopen in de raad van de koning, vreesde zij duchtig het toezicht van de vidame die te Toulouse zijn functie als hervormer had heropgenomen. Het was voor haar praktisch noodzakelijk een nederige houding aan te nemen tegenover de ketters. Maar zijzelf werd niet behandeld met eenzelfde voorkomendheid. Kan een volk dat lang verdrukt werd, zich voldaan voelen vanaf het ogenblik dat de verdrukker de teugels viert? Het volk koestert herinneringen, koestert wrok, gerechtvaardigde wrok: het verfoeit terecht de aanstichters van het kwaad dat het ondergaan heeft, dat het heeft zien ophouden, maar dat geen eerherstel voor hen heeft meegebracht. Ten andere, het zijn alleen de vervolgingen die ophielden. De inquisitie heeft geen van haar prooien laten gaan, al de ongelukkigen die zij veroordeeld heeft, die zij van de wereld heeft afgescheiden voor een tijd of voor het leven, zijn in hun kerker gebleven. De koning heeft alleen een rem kunnen zetten op de verbeterheid om te vervolgen; hij heeft geen vrijheid kunnen terugschenken aan mensen die door een soeverein tribunaal waren veroordeeld. Hij weet dat er onrechtvaardige veroordelingen zijn gebeurd, maar ze werden uitgesproken door een magistraat die niet van zijn bevoegdheid afhangt. Dat principe, dat alle recht uitgaat van de koning, gaat niet verder dan de burgerlijke zaken. Zodus heeft het volk van Albi al te veel redenen om te blijven zuchten, om de inquisitie met haar vroegere en huidige bedienaars verder te verafschuwen, al haar aanstichters en al haar medeplichtigen.

Bij hun terugkomst kregen de twee advocaten van de stad Albi, meesters Arnauld Garci en Pierre Pros, van alle kanten blijken van erkentelijkheid. Maar de kloof met de inquisiteurs en met alle religieuzen die hun kleed droegen, werd wijder: men gaf hen geen aalmoezen meer, men ging niet meer naar het goddelijk officie in hun kerken, men wou niet meer weten van hun bediening bij begrafenissen. En er waren nog andere vormen van smaad. De eerste zondag van de advent 1302 waren dominicanen die wouden gaan prediken in de kerken van Saint-Salvi en Sainte-Martianne, ontvangen met boe-geroep en doodskreten. In dezelfde periode bezorgden de consuls hen de zwaarste vernedering. Op een van de poorten van de stad, kort bij hun klooster, hadden de dominicanen het beeld van hun patroon aangebracht, de heilige Dominicus. De consuls lieten het weghalen om er de portretten te plaatsen van de vidame van Amiens, van de aartsdiaken van Agen, van Arnauld Garcia en van Pierre Pros, de bevrijders van de stad³⁰. De

³⁰ Bernard Gui, in de *Recueil des historiens de la France*, dl. XXI, p. 747-748.

inquisitie was er toen van overtuigd dat haar gematigdheid haar vijanden aanmoedigde en dat nieuwe strenge maatregelen noodzakelijk waren.

Nicolas d'Abbeville was niet meer te Carcassonne. Hij was er, zegt men, uit verdreven. Wij menen eerder dat hij moe was van optreden zonder gunstig gevolg en bang voor de wraakgevoelens die hij had opgewekt, en hij zich had laten vervangen. Geoffroi d'Ablis, een geprofeste van het klooster van Chartres³¹, werd zijn opvolger. Geoffroi, minder vurig mischien dan Nicolas, was niettemin aangekondigd als een man die er op uit was zijn mandaat te vervullen. Hij had bij zijn aankomst twee heftige brieven geschreven; de ene aan de officiaal van Carcassonne, de andere aan de rectoren en aarts priesters van Carcassonne, Toulouse en Albi om ze ertoe op te roepen, zonder ophouden al de ketters in het oog te houden³² en om het voorbeeld te geven had hijzelf een aantal arrestaties in het bisdom Albi laten uitvoeren met respect voor de ordonnantie uiteraard, d.w. z. met de instemming en de medewerking van de bisschop. Maar het is niet omdat ze uitgevoerd werden volgens de regels die de koning had opgelegd dat deze arrestaties beter ontvangen werden, en elke dag kwamen er te Carcassonne moeders toe, zonen van verdachten die in de «muur» geplaatst waren om te klagen of te dreigen op de drempel van het sinister tribunaal. Nochtans, zo de inquisitie nog altijd kon laten gevangen zetten, zij kon niet meer laten hangen of verbranden. Vergeefs spreekt zij de overdracht aan de seculiere rechter uit: de rechter die staat boven alle seculiere rechters is de vidame die niemand laat verbranden of hangen.

Bernard is nog steeds te Narbonne; hij schijnt de hele tijd zijn leerstoel bezet te hebben in het klooster van Narbonne, van de maand juli 1302 tot eind april 1303. Maar op die laatste datum komt hij aan te Toulouse, gestuurd, beweert hij, naar de vidame met de opdracht hem te spreken ten voordele van de vroegere schatbewaarder van de kerk van Agen, toen gevangene van de Staat. Als hij Bernard uitlaat, zegt de vidame dat de vervolging opnieuw aan de gang is, dat er overal onrust heerst en dat men naar de koning moet terugkeren om hem het vergeefse resultaat te melden van de genomen maatregelen. Bernard weet welke kracht het argument van de openbare beroering heeft op de geest van de koning, raadt de vidame aan zijn reis uit te stellen en te wachten op een gunstig ogenblik. Wat hemzelf betreft, hij meent in het land te moeten blijven en, gezien hij pas vernomen heeft dat de ontevreden en aan het einde van mei samenkomen te Carcassonne, gaat hij nu die kant uit. Enige tijd later komt de vidame daar ook, om te zien wat men doet, te luisteren naar wat men zegt en om zo nodig volgens de bedoelingen van de koning, te interveniëren bij de inquisiteur, bij de bisschop. Hij komt inderdaad tussenbeide, maar tevergeefs. Geoffroi d'Ablis liet zich niet vermurwen door enig smeekgebed. Bernard was er in die tijd niet kwaad voor bij hem zo een onhandelbaar gemoed te vinden, wat nieuwe en heviger vijandschap met zich meebracht. Dacht de vidame er ook zo over? Hij observeerde meer dan hij sprak.

Van Carcassonne gingen Bernard en de vidame naar Cordes waar andere arrestaties van verdachten waren uitgevoerd. Van Cordes ging de vidame, die haast had om de koning op de hoogte te brengen, naar Parijs.

³¹ Quétif en Échard, *Scriptores ordinis Prædicatorum*, dl. I, p. 523.

³² Verzameling Doat, dl. XXXII, f° 143.

Als de vidame weg is spreekt Bernard de verzamelde menigte toe in het gemeenschapshuis van Cordes. Hij spreekt over de koning, hij spreekt vooral over de vidame, er aan toe voegend dat een zaak die door dergelijk advocaat wordt gepleit, moet gewonnen worden. Maar hij is daarvan niet zo overtuigd als hij het laat uitschijnen. Hij acht het dus te pas de opwinding in het land te onderhouden en ze aan te wakkeren als het mogelijk is. Met dat doel gaat hij prediken naar Alet, naar Caunes, naar La Grasse³³, naar Gaillac, naar Rabastens. Die steden waren al bij al rustig. De inquisitie die elders bezig was verwaarloosde ze. Na alle missen klimt Bernard op de preekstoel: «Burgers en boeren, nu leven jullie in vrede. Dat verdient onze gelukwensen. Maar luister naar wie van Carcassonne en Albi komt. Daar woeden de meest hardnekkige vervolgingen. Uit de ingewanden der aarde stijgt de stem van uw broers op om de martelingen te vertellen die men hen doet ondergaan. Kom hen te hulp, zoals de naastenliefde het u oplegt, zoals het belang het u aanraadt. Laat ons de streek van Albi, die wreedaardig wordt verdrukt, bevrijden!» Bijna overal wordt hetzelfde sermoen op dezelfde manier verwelkomd. Om de families van deze in de «muur» te helpen, geven de lieden van Rabastens tachtig gouden parisis; deze van Gaillac evenveel. Een verbond ontstaat waarvan Bernard de erkende leider is.

In de maand juli verschijnt de vidame opnieuw te Carcassonne. Heeft hij de zaak van de vogelvrijen bepleit? Niemand twijfelt daaraan; maar heeft hij het gehaald? Hij gaat er niet prat over. Bernard heeft succes beloofd en belooft het nog steeds; maar naar zijn beloften wordt niet meer geluisterd. Hebben ze geen verwachtingen gewekt die ingebeeld blijken? Nu de vidame terug is mag de waarheid gekend worden. Om haar zelf te kennen komt Bernard naar Carcassonne. Maar hij komt niet alleen. Een groot aantal mensen is achter hem aan gehold, en hij kan het zich niet ontzeggen ze naar de vidame te brengen. Zoals de ontwijkende antwoorden van zijn commissaris het bewijzen: de koning heeft niets beslist. Nochtans dezelfde commissaris, die de koning gezien heeft, die in zijn naam spreekt, van wie de oprechtheid niet verdacht mag gemaakt worden, beveelt zo hevig aan te blijven hopen, dat hij er nog in slaagt de menigte te bedaren.

Jean de Picquigny vertrekt uit Carcassonne. Maar Bernard blijft in die stad, te midden van de ontevredenen. Leggen de omstandigheden hem niet op zich terughoudend op te stellen? Als hij de toon van zijn woorden matigt, zal de inquisitie, die meeluistert, zich beroemen op een succes en menen dat haar alles toegelaten is. Hij is ten andere geen commissaris van de koning, hij heeft de verantwoordelijkheid niet van de vidame. Welke dan ook de omstandigheden mogen zijn, hij zal spreken zoals hij altijd gesproken heeft. Misschien is het gevaarlijk de gemoederen nog op te zwepen, maar het kan ook gevaarlijk zijn ze al te zeer te kalmeren. Zonder de voortdurende dreiging van een opstand zal men niets verkrijgen van koning Filips.

Op 3 augustus laat Bernard via de stadsbelleman in heel de stad Carcassonne omroepen dat hij de volgende dag zal prediken. Hier volgt de tekst van deze proclamatie: «In naam van God en van onze Heer Jezus Christus spreekt Bernard Délicieux tot alle burgers van Carcassonne. Morgen zondag worden één à twee personen uit elk huis verwacht in het

³³ Hauréau schreef hier Grasse. Gezien de andere steden moet het La Grasse zijn, Zie Molinier, o.c., p. 7.

klooster van de minderbroeders, voor de eer van God, het nut van de stad Carcassonne en heel het land dat occitaans spreekt, voor de verheffing van het geloof en van de Heilige Kerk van God!» Zo kondigt Bernard aan dat hij in zijn sermoen zal handelen over wereldse zowel als goddelijke zaken. Hij nodigt de menigte uit om naar instructies te komen luisteren die gegeven zullen worden, in de huidige stand van zaken, door de vaderlandslievende broeder, de redenaar die het zo graag heeft.

De vijanden van Bernard hebben ons ook enkele passages uit het sermoen bewaard. Van deze passages zijn er enkele met grote heftigheid. Zij lijken ons niettemin te passen in de smaak van toen. In die tijden ten andere spraken de redenaars, die men gewijde redenaars noemt, hun ideeën in burgerlijk zaken uit in een taal die men gebrek aan gematigdheid kan aanwrijven. De eigen stijl van de preekstoel is gezwollen; gezwollen is de toon waarop mystici spreken.

Bernard begint met deze woorden die ontleend zijn aan het evangelie van de dag: «Toen Jezus naderde en de stad Jeruzalem aanschouwde, beweende hij haar». Na deze traag uitgesproken woorden zwijgt Bernard en laat zijn blik waren over het samengestroomde volk, buigt het hoofd en weent. Daarna gaat hij verder: «Zo ook, lieden van Carcassonne, ween ik, gezant van Jezus voor u sinds heel wat jaren, over u, om uw eer te verdedigen en uw geloof te billijken tegen de betichtingen in van enkele verraders die het kleed dragen van de predikheren.» Deze aanhef beantwoordt aan de voorrede. Na in verscheidene zinnen de sinds lang ondergane vervolging geduldig verhaald te hebben, gaat Bernard verder in deze bewoordingen: «Wat staat er ons nu te doen? Wat de rammen deden in de tijd toen de dieren spraken. Er was een grote kudde rammen in een groene en grazige weide die bevloed werd door verscheidene beekjes met klaterend water en elke dag kwamen er uit de naburige stad twee beulen die aan de weide een of twee rammen ontrukten. Toen ze dus elke dag hun aantal zagen slinken, zeiden de rammen onder elkaar: Die beulen villen ons om onze huid te verkopen en ons vlees te eten, en wij hebben geen meester of beschermer die ons verdedigt; maar zijn wij niet voorzien van horens? Laat ons allen te samen ons keren tegen onze beulen, laten we ze met onze horens aanvallen, we zullen ze verjagen uit onze weide en we zullen óns leven gered hebben en het leven van de onzen. Dat deden ze. Welnu, heren, wie anders zijn deze taaie rammen dan de inwoners van deze stad: Carcassonne, die in de weide van het katholieke geloof het grazige groen onderhoudt en die bevloed wordt door zoveel bronnen van geestelijke en tijdelijke voorspoed? Wie zijn die vetgefokte rammen als het niet Carcassonne's rijke stedelingen zijn die gevild worden door beulen die ze één na één, nu de éne, dan de andere, meenemen om zich van hun rijkdom meester te maken? Is deze aanzienlijke man, de vader van heer Aimeric Castel, die de predikheren verraderlijk betichten van ketterij, niet als een taaie ram? Zo ook de heer Guillaume Brunet en de heer Raymond de Cazilhac³⁴ en zoveel andere gevangenen die op wrede wijze beroofd zijn van hun goederen omdat we niemand hebben die ons tegen deze beulen verdedigt?» We kennen het slot niet van deze toespraak; maar de redenaar kan niet besloten hebben zonder te herinneren aan het voorspoedige afloop van de samenzwering van de rammen; en inderdaad, de toehoorders van Bernard gingen na zijn redevoering naar de huizen van de vroegere consuls die gunstig hadden gestaan tegenover de inquisitie en ze verwoestten ze.

³⁴ Zie de ontvangsten ten voordele van de koning inde jaren 1322 en 1323, uit de goederen van Guillaume Brunet en Raymond Cazilhac (Verzameling Doat, dl. XXXIV).

De herinnering aan deze opstand bleef lang nazinderen bij het aanschouwen van de ruïnes. Het is waar, er vloeide geen bloed; nochtans meerdere van deze oud-consuls, Bernard Isarn, Barthélemy Rey, Gui Sicredi, waren zeer voorzichtig en namen de vlucht. Men verzekerde dat ze Nicolas d'Abbeville hadden bijgestaan om een belangrijk stuk te vervalsen, een openbaar document, en men voegde erbij dat de gewijzigde tekst van dit document een bedreiging was voor de vrijheid van alle inwoners van Carcassonne. Het was dus een daad van gewone rechtvaardigheid als men hun huizen afbrak. In alle tijden en op alle plaatsen heeft men gezegd: Alles is geoorloofd tegen verraders.

Drie dagen na dit volksoproer worden in de bisschopswoning twee andere sermoenen gehouden, het ene door de bisschop, het andere door de inquisiteur Geoffroi d'Ablis. Naar deze twee sermoenen heeft de stadsbelleman opgeroepen, zoals voor dit van Bernard, maar het volk is minder talrijk in de bisschopswoonst dan in het klooster van de minderbroeders. Carcassonne heeft eerbied voor zijn bisschop, waarvan ze weet dat hij zachtvaardig, gematigd is. Maar het houdt er niet van hem te zien in aanwezigheid van de inquisiteur. Het heeft trouwens geen oor meer voor vredelievende redevoeringen. De staat van oorlog is de huidige staat.

De ketter is hardnekkig, in het latijn pertinax. Hij laat zich niet door de geringste tegenstand uit het veld slaan. Hij is niet slechts kritisch aan de tapkast, terwijl hij zijn zoveelste taartje verorbert. Hij vindt het geloof belangrijk genoeg om te blijven loochenen.

Hoofdstuk V

Het vervalste document. - Nieuw tumult. De vidame van Amiens wordt geëxcommuniceerd.

Élie Patrice brengt een militie op de been. Aan die militie wordt het politietoezicht in de stad en in de buitenwijken opgedragen. Komt men sergeanten van de koning tegen, dan worden ze ontwapend. De tekenen van de koninklijke justitie, eertijds opgehangen aan het marktgebouw, worden weggehaald en vervangen door de tekenen van de gemeentelijke justitie. Soms zelfs gaat de militie van Élie Patrice op verkenning uit vrij ver van Carcassonne en valt ze gewapende lieden aan of arresteert ze. Dergelijke ontmoetingen zijn zeldzaam en, in de stad zelf, signaleert men gewoonlijk geen gevechten of opstootjes. Niettemin gaat het om een stad in opstand.

Bernard en de meest voorzichtige van zijn vrienden laten de zorg voor het in de hand houden van zijn militie aan de strijdlustige Élie Patrice en denken zelf van de gelegenheid gebruik te maken om de vernietiging te verkrijgen van het document waarvan ze beweren dat het vals is. Het gaat om een heel belangrijke zaak. De inwoners van Carcassonne die in onmin leefden met Nicolas d'Abbeville, hebben daarna een akkoord gesloten met hem. Het werktuig van dit akkoord heeft men clandestien gewijzigd om er een akte van absolutie van te maken. Zo zegt de gewijzigde tekst dat de inwoners van Carcassonne, terecht geëxcommuniceerd door Nicolas d'Abbeville, hem vergiffenis gevraagd hebben; wat hij gewillig gedaan heeft op vraag van de consuls. Maar dit verandert volledig de wettelijke staat van de inwoners van Carcassonne. Inderdaad, de wet luidt als volgt: de berouwvolle penitenten kunnen, nadat zij hun verkeerde opvattingen hebben afgezworen, verzoend worden met de Kerk; wat de kettters betreft die hervallen, deze moeten zonder vorm van proces overgedragen worden naar de wereldlijke arm: *Sæculari iudicio sunt, sine ulla penitus audientia, relinquendi*³⁵. Als dus de inwoners van Carcassonne ooit reeds werden verwijderd uit de gemeenschap van de gelovigen, daarna vergiffenis kregen en, zoals men zegt, verzoend, zal elke latere vervolging - zo wil het de wet - gebeuren als tegen een hervallene. Wat hen afschrikt: de koning kan andere instructies zenden aan de vidame, of hij kan ze gewoon herroepen.

De nieuwe consuls van Carcassonne gaan in deze hachelijke toestand legisten opzoeken. De Languedoc is een provincie waar het krioelt van legisten, en het merendeel van hen zijn met hun hart, als patriotten, bij de vijanden van de inquisitie. Als men hen de zaak

³⁵ *Raymundi Summa*, boek I, titel 5, hfst. V.

voorlegt, onderzoeken zij ze en geven een advies. Dit advies luidt dat het document een vredesakkoord is. De inwoners van Carcassonne die de ketters gunstig hadden ontvangen, hebben er zich toe verbonden ze niet meer te dienen. Dit is het soort contract dat zij met Nicolas d'Abbeville hebben gesloten. Maar zoals men het nu voorstelt werd de aard van dit contract vervalst; de twee partijen waaruit het bestaat gaan niet akkoord en, zo de eerste rechtzinnig is, dan is de tweede bedrieglijk.

Dat is ten andere wat iedereen weet en de inquisitie zelf zou dit document, waarvan ze geen gebruik meer zou durven maken, willen vernietigen. Er wordt een afspraak gemaakt om de zaak op te lossen. Op de overeengekomen dag gaan de nieuwe consuls bij Geoffroi d'Ablis en leggen op deze audiëntie de argumenten van de legisten voor. Het gaat om een plechtige audiëntie: de inquisiteur wordt bijgestaan door de bisschop, de officiaal en Sicard de Lavour, doctor in de rechten, opperrechter in de seneschalkerij van Carcassonne en Béziers. Wanneer de consuls gehoord zijn worden de argumenten als valabel aanvaard en Geoffroi verklaart ze als zodanig in een oorkonde van 10 augustus³⁶.

Wat er ook van weze, dit geldt als nederlaag voor de inquisitie en deze zou dit vrij vlug willen herstellen. Wanneer Bernard dus verneemt dat de bisschop en Geoffroi zich inspannen om nog altijd talrijke mensen, die geen andere gedragsregel hebben dan het respect voor het gevestigde gezag, tegen hem op te ruien, gaat hij versterking zoeken in het hoofdkwartier van de malcontenten te Albi. We vinden hem daar op 15 augustus, aan het preken in het klooster van zijn orde. Daarna komt hij terug naar Carcassonne met in zijn vaarwater een volksmassa die tot alles bereid is. Van op andere plaatsen komen die dag ook syndicussen afgevaardigd door de consuls, advocaten belast met het uiteenzetten van de grieven van de gemeenten en enkele particulieren, verwanten van verdachten of veroordeelden. Alle onrust valt samen met alle leed en samen versterken ze elkaar.

Als de vidame, die nog niet aanwezig is, niet weldra verschijnt, zal een nieuwe opstand uitbreken. Bernard oefent druk uit om hun komst te verhaasten zodat de vidame en zijn collega aartsdiaken uiteindelijk te Carcassonne verschijnen. Ze waren nog maar pas binnen in de stad of ze konden gewaar worden in welke staat zij haar zouden vinden. Inderdaad, een grote menigte kwam hen tegemoet, deed halt houden en riep tot hen: «Mijne heren, mijne heren, bij Gods erbarmen, veroordeel de verraders!» Op het ogenblik dat zij binnen de muren komen ontstaat er nieuw, nog ernstiger tumult. In het gezelschap van de vidame bevond zich meester Guirauld Gahlard, advocaat en rechter, vriend van de predikheren. Men stormt af op zijn paard, men roept: «Ter dood! ter dood!» De aanval is zo vol woede dat, zonder de tegenwoordigheid van de vidame, Guirauld Gahlard misschien zou vermoord zijn. Wanneer dan uiteindelijk de hervormers van de Languedoc in de stad zijn, neemt men ze onmiddellijk mee naar het klooster van de minderbroeders, waar de voornaamste burgers van Carcassonne bijeen zijn en beraadslagen, samen met de afgevaardigden van Albi, van Cordes en van andere steden. Het is geen opgeruide menigte meer maar niettemin, wat ook de stand weze van de personen, de vergadering is rumoerig. De gemeenschappelijke gedachte die

³⁶ Verzameling Doat, dl. XXXIV, f° 21.

door iedereen heftig wordt uitgesproken is dat men moet handelen zonder uitstel, dat men naar de spelonken van de inquisitie moet trekken, er de gevangenen uit moet bevrijden en ze overbrengen naar de citadel. Gezien ze veroordeeld zijn kan men ze niet vrijlaten, maar men kan hen de dodelijke marteling van het verblijf in de muur besparen. Tegen de uitspraken van de inquisitie is er geen beroep mogelijk voor de commissarissen van de koning; maar dat het ten minste mogelijk moet zijn die ongelukkigen opnieuw het daglicht te schenken, hen te spreken, naar hen te luisteren en van hen te vernemen door welke reeks martelingen men ze gedwongen heeft tot een valse bekentenis van hun misdaden.

Een andere bijeenkomst wordt op hetzelfde ogenblik gehouden in een huis dat eertijds in het bezit was van Raymond Costa, bisschop van Elne. De hervormers vinden er andere personen die hen dezelfde raad geven. Het volk, zegt men, wil niet langer wachten; als men geen haast maakt om eerder in de ondergrondse cellen te zijn, dan gaat het zelf naar ginder trekken. Voor alles wat de inquisitie betreft hebben de hervormers zich tot op deze dag beperkt om de klachten aan te moedigen, ze samen te brengen, ze de koning ter kennis te brengen en ze te verantwoorden bij hem. Maar nu vraagt men hen zelf te handelen en zeer vlug, zoals in dergelijke omstandigheden de koning misschien niet zou handelen. Zij twijfelen, daarna doen zij beloften; maar ze beloven op zo'n manier dat zij laten blijken dat zij nog twijfelen.

Enkele dagen later wordt de vidame omsingeld door een menigte vrouwen die op hem af komen en die kreten van wanhoop slaken. Het zijn de vrouwen van de mannen in de muur van Albi, aangevoerd door Bernard. Gezien ze, waanzinnig van leed, zelfs de commissaris van de koning bedreigen, geeft Bernard zich alle moeite om ze te weerhouden en voor hen smeekt hij de vidame en zegt dat het uur van gerechtigheid al te lang op zich heeft laten wachten. De vidame zou dat nochtans nog willen uitstellen; maar de beroering heeft heel de stad in haar ban. De meest openlijke vijanden van de inquisitie gaan naar de kerk van de minderbroeders om een laatste keer te beraadslagen. Het beraad duurt niet lang. Als de hervormers aan de druk van de vrouwen nog weerstaan, als ze deze zelfde dag niet naar de kerkers gaan om de dubbele poorten te openen, dan zal hun werk gedaan worden door de burgers die hier vergaderd zijn. De kopstukken van de onderneming zijn Pierre de Castanet en Guillaume Fransa. Met hen zitten in de kerk ongeveer tachtig samenzweerders en in dit aantal zitten vakmensen die hun gereedschap hebben meegebracht waarmee ze zeer vlug alle hindernissen kunnen opruimen. Met gesloten deuren wachten ze in stilte en vastberaden op het nieuws van buiten. Uiteindelijk, naar het midden van de dag, gaat de vidame die zich gewonnen geeft voor zoveel smeken, naar de cellen van de veroordeelden. Hij neemt zeer zeker een grote verantwoordelijkheid op zich, maar door toe te geven aan de dwang van de gebeurtenissen voorkomt hij erger. Ziedaar wat hij zal kunnen zeggen, hetzij aan de koning, hetzij aan de paus om zich te verontschuldigen. Wanneer de vidame bij de muur is gekomen, verschijnt Gahlard de Blumac, predikheer, achter de ijzeren stangen van een van de vensters en hij sommeert hem te stoppen daar waar de rechtsbevoegdheid van de koning eindigt. Op hetzelfde ogenblik gooit deze religieuze een blad, een schrijven naar de vidame waarbij hij protesteert tegen het geweld dat hem bedreigt. Maar de vidame beveelt aan de cipers onmiddellijk de poorten open te stellen en gaat de gevangenis binnen, gevolgd door Bernard, Arnould Garcia, Pierre Pros, en na dezen volgt overhaast de menigte. De kerkers worden ontruimd en al deze ellendelingen die levend in deze donkere graven zitten, worden overgebracht naar de torens van de stad Carcassonne.

Wij hebben, om deze gebeurtenissen te beschrijven, alleen de documenten van de notarissen van het Heilig Officie. Men kan daarin het detail niet vinden van de scènes van vertedering die deze memorabele dag beëindigden. Zij lichten ons eveneens niet in over de ontsteltenis van de predikheren in hun klooster en deze van de inquisiteur in zijn woonst. Men kan alleen gissen naar wat ze verzwijgen.

De laatste dagen van de maand augustus schijnen vreedzaam voorbijgegaan te zijn. De bevolking van Albi keert terug naar haar haarden en brengt aan de familieleden van de gevangenen in de muur dit goede nieuws: zij leven nog, er is met hen gesproken, men heeft gezien hoe ze vanuit de grond overgebracht werden naar een net en ruim gevang. Te Carcassonne volgt een soort stomme verbazing op de roes van het succes. Niettemin is er nog steeds diep in de harten veel haat en het minste incident kan nieuw tumult veroorzaken. Als Bernard in de eerste dagen van september te Carcassonne preekt, vatten zijn toehoorders opnieuw vuur, ze lopen naar het klooster van de predikheren, verwoesten het portaal van hun kerk en breken er de glazen vensters uit. De inquisitie is duidelijk niet meer beschermd; zij is overgeleverd aan de willekeur van Bernard die haar zou kunnen opdoeken, indien de paus, indien de koning hem niet op zekere dag zwaar rekenschap zouden vragen van deze opheffing. Bijgevolg staat iedereen op het punt dat men zegt dat de paus en de koning er wijs zouden aan doen terug op het toneel te verschijnen, hun ondergeschikten zouden verwijderen en zelf de ongeregelheden zouden voorkomen die men voorziet. Maar de paus en de koning zijn bekommerd om andere zaken, nog ernstiger, en voor het ogenblik gaat hun aandacht niet naar de streek van Albi. De ondergeschikten gaan door met handelen zonder nieuwe instructies.

De inquisitie hervat de strijd. Na advies van zijn medebroeders spreekt Geoffroi d'Ablis tegen de vidame de excommunicatie uit. Volgens de woorden van dit vonnis heeft Jean de Picquigny zich schuldig gemaakt aan twee ernstige overtredingen. Hij heeft ten eerste meer dan eens een kerkelijk rechter de bijstand van de wereldlijke arm geweigerd; in andere woorden, hij heeft geweigerd kettters, aangebracht door de Kerk te verbranden of te hangen; de Kerk verafschuwt bloed, verbrandt niet zelf³⁷. Vervolgens heeft hij actief deelgenomen aan de rebellie van het volk: hij is de kerkers van de Kerk binnengegaan en heeft haar gevangenen ontstolen. Bijgevolg wordt hij afgezonderd van de gemeenschap van de gelovigen en van die dag af bestemd voor alle straffen die zo'n vonnis met zich meebrengt³⁸.

Het was het recht van de kerk op alle plaatsen dergelijke plechtige decreten te publiceren. Het was het recht van de geëxcommuniceerde het onderzoek en de herziening ervan in Rome te vragen. De vidame laat dus zijn akte van beroep opstellen en gaat naar Montpellier waar andere

³⁷ Alleen deze grief zou volstaan hebben. De verbintenis alle kettters veroordeeld en overgedragen door de Kerk uit te roeien was genomen door de koningen zelf. Raymond de Peñafort zegt eerst: «De veroordeelden worden overgelaten aan de wereldlijke machten en hun baljuwen die verplicht zijn te straffen» (*Summa*, boek I, titel 5, hfst. II). Daarna zegt hij: (*Ibid.*, hfst. IV): «De wereldlijke machten worden aangemaand en, zo het nodig is, door de kerkelijke censuur verplicht al de door de kerk veroordeelde kettters uit hun provincies door hun macht uit te roeien; en als iemand wordt verkozen in een ambt met hetzij voortdurende, hetzij tijdelijke macht, dan moet hij dit bekrachtigen met een eed».

³⁸ Verzameling Doat, dl. XXXIV, f° 115.

zaken hem opeisen. Aan Bernard wordt de zorg toevertrouwd om alles voor te bereiden opdat het beroep te Rome zou toekomen voorzien van alles wat het kan aanbevelen.

Bernard gaat eerst het nieuws van de excommunicatie aan de consuls van Albi brengen en met hen afspreken over de houding die men dient aan te nemen. Zijn advies is dat het betaamt de vidame te helpen door een klacht waarin al de wandaden van de inquisiteurs aan de kaak worden gesteld, waarin een gerechtelijk onderzoek zal gevraagd worden door de consuls, de burgers en de inwoners van Carcassonne en Albi. Zo zullen twee processen tegelijkertijd aanhangig gemaakt worden bij het hof van Rome, het éne op beroep van de vidame, het andere op klacht van de vervolgte burgers. Om nu aan het hof van Rome te pleiten is er allereerst geld nodig. Er is er nodig om de uitgaven voor de procedure te betalen, er is er ook nog nodig om wat goede wil bij de justitie te bekomen. Dat heeft de ondervinding bewezen: het hof van Rome bezorgt aan wie pleit geen gerechtigheid eer het hem geruïneerd heeft. De edelmoedige inwoners van Carcassonne en van Albi willen de onmetelijke kosten van zijn beroep niet ten laste laten van de vidame die voor hen geëxcommuniceerd werd. Er is dus veel geld nodig en Bernard stelt bijgevolg het opleggen van een bede voor. Zij zal verdeeld worden in de vorm van vrijwillige bijdragen onder de steden van wie de vidame het meest erkentelijkheid verdiend heeft.

De stad in de Languedoc die hem heel zeker het meest schuldig is, is Albi. Dat is de mening van Gahlard Étienne, koninklijk rechter, van Guillaume de Pesencs, wapensergeant van de koning, landvoogd van Albi en de streek, grootzegelbewaarder van het hof van Albi. Deze opinie is niet helemaal onbevooroordeeld volgens de inquisiteurs, want ze zijn beide van ketterse familie. Wat er ook van weze, Guillaume de Pesencs en Gahlard Étienne zijn de eerste magistraten van de stad, zij spreken, zij handelen in haar naam, ze komen dus in haar naam, vergezeld van meerdere notarissen en ambtenaren van de koning, Bernard vinden in het klooster van Albi en nemen op zich hem het bedrag te bezorgen dat zal gevraagd worden. Men zal overeenkomen over het totale bedrag van de subsidie in een vergadering met de afgevaardigden die eerlang plaats vindt te Carcassonne.

Na het ontvangen van hun belofte verlaat Bernard ze en gaat elders hetzelfde discours houden. Overal begrijpt men hem, overal maakt men er werk van om hem het nodige geld te bezorgen. Gezien hij zich tot de voornaamste burgers van de steden richt, is het niet nodig dat hij veel spreekt. Landvoogden, consuls weten allen hoe de Roomse justitie geld vordert. Te Carcassonne, in het klooster van de minderbroeders in de kamer van Bernard, bevinden zich op de afgesproken dag: Barthélemy Salvi van Cordes, Grégoire Marlier en Guillaume Fransa van Albi, Arnauld Terrien en Raymond Beleth van Carcassonne. Gezien men akkoord gaat over de noodzakelijkheid van een bijdrage, moet er alleen de hoogte van worden vastgesteld. Zij zal 3000 ponden tornoois bedragen en Carcassonne zal er 1500 bezorgen, Albi 1000, Cordes 500. Dit is een heel bedrag, het zal nooit helemaal bezorgd worden, maar voor het ogenblik werkt men met zoveel vuur dat men niet terugdeinst voor een verplichting.

Inmiddels volstaat het niet voor de inquisitie de vidame te excommuniceren. Terwijl hij beroep aantekent te Rome over zijn veroordeling, klaagt zij hem ook aan bij de koning, en

opdat de aanklacht niet zonder gevolg zou blijven, zet ze actieve stappen bij de koningin. De koningin die een pater franciscaan heeft als biechtvader, broeder Durand, heeft de koning dikwijls gesproken over de ellendige omstandigheden van de lieden van Albi. Zo heeft ze zich uitgesproken tegen de bedienaars van de inquisitie die, omdat ze dit weten, er werk van maken deze machtige vijandin voor zich te winnen. De mensen van Albi die ingelicht worden over deze intriges, laten voor eind september een smeekschrift bij haar toekomen waarin we lezen: «Toen onze Heer de zeer goedertieren koning, ontroerd tot in de grond van zijn hart door een vrome zorg voor zijn onderdanen, naar dit land als hervomers twee eerbiedwaardige heren, Jean, vidame van Amiens, heer van Picquigny, en Richard Leneveu, aartsdiaken van Auge in de kerk van Lisieux, zond, personen met een zuiver en sereen geweten, aanbevolen door het perfect samengaan van hun voorzichtigheid en vooruitziendheid, die de deugd beoefenen, die de rechtvaardigheid beoefenen en die als gevolg daarvan geliefd zijn in heel het land, aan hetwelk zij onschatbare diensten hebben bewezen, wou onze heer de koning eindelijk een einde stellen aan onze beroering, aan ons langdurig leed en ons de troost bieden van zijn vaderlijke bescherming; maar vandaag, zetten bepaalde mensen... wier ogen de schittering van de waarheid niet verdragen, bepaalde lieden die hun genoeg vinden op duistere wegen waar zij hun misdaden beramen, zegt men ons, walgelijke complotten op tegen eervolle lieden, proberen hen door hun uitlatingen een slechte naam te bezorgen en vullen met valse beweringen de oren van de koning onze heer. Wij weten niet welke hulp af te smeken, als het niet deze is van uw gewone barmhartigheid. Wij roepen u dan allen samen aan, én mannen én vrouwen, én jonge mannen én jonge vrouwen, én ouderlingen én kinderen, wij roepen u aan, u het anker en de meest stevige wal van onze hoop, en wij vragen u tussenbeide te komen bij de koning opdat zijn goedheid ons die respectabele beschermheren moge laten behouden...» De auteur van deze heftige brief is Bernard. Bernard schreef zoals hij sprak, op deze passievolle toon.

Wat er ook van weze, Bernard en de vidame vertrekken weldra naar Parijs en hebben als escorte een massa mannen en vrouwen van Carcassonne, van Castres, van Cordes en van Albi. In deze menigte bevinden zich opnieuw Guillaume Fransa, Piere de Castanet, Arnould Garcia, Élie Patrice. Het zijn de gewone luitenanten van Bernard. Hij gaat niet zonder hen, zij gaan niet zonder hem; maar hij beveelt en zij gehoorzamen. Er komen ook bij deze namen in de documenten twee nieuwe namen bij: deze van Jean Hector en van Bertrand de Villardel, minderbroeders. Zo heeft Bernard niet alleen in zijn orde discrete medeplichtigen maar ook twee die zich openlijk bloot geven.

*Vaak bidt de kerk voor meer roepingen.
Die gebeden worden niet altijd verhoord.
Maar misschien moeten wij bidden voor een
zeer specifieke vorm van roeping, de ketterij.*

Hoofdstuk VI

Bernard te Parijs. Reis van de koning in de Languedoc.

Zij waren naar Parijs gegaan omstreeks het midden van oktober. Wij bezitten inderdaad een brief van de vidame, gedateerd uit Parijs de dinsdag voor Allerheiligen, waarin hij zich richt tot de capitouls van Toulouse, de consuls van Carcassonne, van Montauban, Albi, Pamiers, Béziers, enz., enz. en hun medewerking en diensten vraagt, d.w.z. hun positief getuigenis. Dat ze het zeggen als hij zich overal getoond heeft, zoals men het verzekert, als de meest vurige tegenstander van de Kerk, van haar bedienaars, de meest ijverige aanstichter van de ketters. Wat hem betreft, zijn geweten maakt hem geen enkel verwijt. Wat hij te Carcassonne gedaan heeft, heeft hij niet gedaan tegen de godsdienst, heeft hij niet gedaan ten voordele van de ketterij; hij is gewoonweg tussenbeide gekomen zoals het zijn plicht was, op vraag van goede burgers, om een einde te stellen aan de onderdrukking die niet minder wreedaardig was dan nutteloos. Ziedaar wat zij kunnen getuigen.

In afwachting van het effect van deze brief ontmoette men de koningin die, zoals naar gewoonte, de meest vriendelijke ontvangst voorbereidde voor de verdrukten van Albi. Men zag daarna de koning maar men kon niets van hem verkrijgen. De twee partijen hadden aan het hof zelf aanhangers die even aanzienlijk waren en Filips de Schone kreeg van de enen en van de anderen rapporten die zo verschillend waren dat hij weifelde om te beslissen. Toen hij zich uitgesproken had tegen de bedienaars van de inquisitie, had hij gehoopt vrede te brengen in het land dat door hun geweldpleging was verstoord. Men zegt nu dat hij onverschrokken ketters heeft gemaakt en zelf nieuwe onlusten heeft in de hand gewerkt. Wat overduidelijk is: het land is niet tot rust gebracht. Men kan zelfs bewijzen dat de opwinding gestegen is en dat de weerstand aan alle decreten van de inquisitie zich wettelijk waant daar ze gewoonlijk wordt geëxcuseerd en soms zelfs uitgelokt door de officieren van de koning.

Zo was de stad Castres pas het toneel van een vreemd machtsmisbruik. Het vonnis van excommunicatie, uitgesproken tegen de vidame, was op regelmatige wijze verkondigd in de stad Castres door Jean de Recoles, weddetrekkend priester van de kerk Sainte-Marie de la Place. Enige tijd daarna laat Pierre Nicolaï, luitenant van de landvoogd van Albi, hem ontbieden en zegt hem: «Ik verwonder mij ten zeerste over uw onbeschaamdheid. Het aandurven publiekelijk een vonnis te lezen tegen de vidame die hier de persoon vertegenwoordigt van onze heer koning!» De priester biedt zijn excuses aan, zegt dat hij bevel gekregen heeft van de aartspreester van Castres. De luitenant van de landvoogd houdt hem aan en voert hem naar de gevangenis in het klooster van de minderbroeders. De menigte is daarop

het klooster binnengedrongen en een groot tumult ontstaat. Men beledigt, men slaat Jean de Recoles. Hij dient zijn proclamatie in te trekken. De minderbroeders zelf voegen bedreigingen bij de verzoeken om hem te overtuigen te doen wat men hem vraagt, en, daar waar Pierre Nicolaï op zijn minst zijn gevangene zou moeten verdedigen tegenover de massa die hem aanvalt, is hij het die met hem spot, hem beledigt met de zwaarste stem, hij is het die de meest brutale, de meest beledigende aanmaningen uit. Dus moet elke rechtsregel het afleggen tegen de haat, de gerechtvaardigde haat die geïnspireerd wordt door de suppoosten van de inquisitie, en zo komen de magistraten zelf tot het geven van een voorbeeld van misprijzen van die wetten die gedictieerd werden door deze pausen, gezworen door de koningen, die tegelijk de Staat moeten beschermen tegen de Kerk en de Kerk tegen de Staat.

Dat gebeurde in de stad Castres omstreeks het begin van de maand november, terwijl Bernard en zijn vrienden de koning vroegen om hen te hulp te komen. Hij werd er niet toe aangemoedigd door dit incident. Hij kon in alle geval niet voorbijgaan aan het feit dat, in de eerste dagen van november, men zeker in de stad Castres wist wat er op 8 september was gebeurd in de stad Anagni³⁹. Ten andere, Filips wou zich niet keren tegen de inquisitie waarvan hij niet hield. Gezien hij zeer onzeker was over de beslissing die hij diende te nemen, ging hij van Parijs naar Pierrefonds, van Pierrefonds naar Compiègne, gevolgd door de vidame en Bernard en hij gaf hen geen precies antwoord. Uiteindelijk zei hij dat hij besloten had zelf zijn graafschap Toulouse te bezoeken, dat hij er zou zijn omstreeks Kerstmis en dat hij wel hoopte tot dan geen nieuws te krijgen van ander tumult. Het kwam er alleen nog op aan één maand ongeveer te wachten op het besluit van zijn rechtvaardigheid.

De gezanten trokken zich min of meer voldaan terug. De koningin had hen positief haar bijstand beloofd en de komst van de koning, moet die niet noodzakelijk als gevolg de afkeuring meebrengen van de vervolgers? Niettemin zeggen ze onder elkaar, onderweg, dat men niets mag verwaarlozen om het succes te verzekeren van hun gezamenlijke onderneming. En Bernard die meer dan om het even wie het krediet en de handigheid van zijn tegenstanders kent, overweegt reeds wat hij klaar moet maken voor de ontvangst van de koning. Wanneer men de grenzen van de streek van Albi heeft bereikt geeft Bernard enkele instructies aan de lieden van Carcassonne, belooft ze weldra terug te zien en hij gaat naar Albi.

Hij komt toe te paard, gevolgd door een geestelijke, en vestigt zich in het klooster van zijn orde. Enkele dagen later ontbiedt hij de consuls en de inwoners van de stad in het klooster en, tegenover een vergadering van vijfhonderd personen, houdt hij een toespraak. Zoals men weet komt hij van Parijs en hij heeft de koning gezien, de koningin, die andere Esther die altijd pleit voor het armzalige volk van Albi. Maar nu volgt het grote nieuws: de koning heeft beloofd naar Toulouse te komen met Kerstmis. Het is een afspraak voor een plechtige bijeenkomst. Uiteraard zullen de advocaten voor de goede zaak niet ontbreken, en zij zullen onweerlegbare argumenten naar voren moeten brengen. Niettemin moet men ze helpen en daarom moet men twee zaken doen: eerst geld verzamelen, want dat is de kwetsbare zenuw van elke procedure, daarna de resterende bevolking van de uitgemoorde steden verwittigen en ze meetronen naar Toulouse, mannen, vrouwen, kinderen en ouderlingen, om de koning,

³⁹ Guillaume de Nogaret deed een poging om paus Bonifacius gevangen te nemen.

de koningin, de jonge prinsen te ontroeren door het opvoeren van alle leed. Dit is de toespraak van Bernard. Onmiddellijk en zonder aarzeling wordt het geld beloofd; de koninklijke notaris van Albi, Arnould Gallinier, schrijft alle beloftes op en geheime boden gaan in de buitenwijken de afgesproken manifestatie voorbereiden.

Van Albi gaat Bernard naar Castres. Hij is daar op de zondag van de advent, en als hij tegen de avond de inwoners van deze stad heeft samengebracht in het oud kerkhof van de monniken van Saint-Benoît, vraagt hij hen aan te sluiten bij het verbond. Al de macht van de inquisiteurs zit in het feit dat men ze niet durft bestrijden. Men moet durven en zich niet om de rest bekommeren. Men zegt bijvoorbeeld van hem dat hij de Antichrist is. Dat men dat zegge en herhale: hij moet lachen om deze loze belediging. Voor de vidame, denkt men, is het erger want hij werd geëxcommuniceerd; maar het vonnis zal teniet gedaan worden. Elk vonnis dat sinds twintig jaar werd uitgesproken door de inquisitie heeft hetzelfde ongeldigheidsgebrek. Het is wel een eigenaardig tribunaal dat vonnissen velt over misdaden die het zelf uitgevonden heeft!

De koning vermoedt dat het zo is; men moet hem overtuigen. Hij zou reeds overtuigd zijn als de vidame, volgens de raad van enkele waardevolle mensen, onmiddellijk die ongelukkigen die men uit de «muur» van Carcassonne had gehaald naar hem had gebracht. De aanklacht van valsheid tegen de inquisiteur door een zo grote menigte onschuldige slachtoffers zou alle twijfels in het geweten van de koning hebben doen vervliegen. Maar nu komt er een andere gelegenheid om hem de waarheid te laten kennen. Deze goede koning komt zelf een bezoek brengen aan zijn ten onrechte beschuldigd volk. Met Kerstmis zal hij binnen de muren van Toulouse zijn. Dat men hem daar omgeve, bestorme, smeke; dat iedereen samenwerke om hem voor te lichten, en het laatste uur van de inquisitie zal geslagen hebben.

Filips de Schone kwam inderdaad toe te Toulouse op Kerstdag, in het gezelschap van de koningin, Johanna van Navarra, en van zijn drie zonen Lodewijk, Filips en Karel. Een groot aantal heren en prelaten, waaronder Guillaume de Nogaret en Guillaume de Plasian, de aartsbisschop van Narbonne en de geleerde bisschop van Béziers, Bérenger de Frédol, vormden het koninklijk gevolg. Wanneer de koning aan het hoofd van de stoet de straten van de stad doorkruist, loopt een onmetelijke menigte naar de plaats waar hij doorkomt en roept: «Gerechtigheid! Gerechtigheid!» Dit is het optreden dat Bernard gevraagd heeft.

Terwijl hij ze in ogenschouw neemt en gelukkig is met het feit dat hij dit op touw gezet heeft, wordt er een complot tegen hem beraamd. Guillaume de Morières en Geoffroi d'Ablis, die weten welke uitwerking de handige redevoeringen van Bernard kunnen hebben op de geest van de koning, zoeken een middel om hem buiten spel te zetten. Ze hadden vernomen dat in de massa vreemdelingen die naar Toulouse aangetrokken waren door de aanwezigheid van de koning, er zich een hoogwaardigheidsbekleder van de orde van de minderbroeders bevond, Bernard d'Ortholan, provinciaal magister van Aquitanië. Zij gaan Bernard bij hem aanklagen als een onruststoker die door zijn ondernemingen belet dat zij hun ambt vrijelijk kunnen uitoefenen. Gezien hij deze aanklacht ontvangen heeft kan de provinciaal van

Aquitanië niet anders dan Bernard oproepen en hem ondervragen. Op een nacht, na de metten, verschijnt Bernard voor zijn rechters; in de kapittelzaal van de minderbroeders van Toulouse geeft hij uitleg, biedt verontschuldigingen aan en wordt geabsolveerd. Zo zijn de predikheren er aan voor hun moeite; Bernard zal de koning kunnen spreken.

Filips laat niet lang wachten op een audiëntie met de gezanten van Carcassonne en Albi. Ze kwamen in groten getale. Wij zien aan hun hoofd Arnould Garci, syndicus van de consuls en de inwoners van Albi, meester Pierre Pros, bijzonder advocaat van Carcassonne, Cordes en Albi, de koninklijke rechter Gahlard Étienne en broeder Bernard. Eer ze afzonderlijk worden gehoord neemt de vidame het woord in naam van alle pleitenden en hij resumeert hun gemeenschappelijke grieven, maar hij wordt onderbroken door Guillaume Peire de Godin, oud-kapelaan van de koning, latere kardinaal-bisschop van Sabine, toen provinciaal minister van de predikheren, die zijn getuigenis verwerpt omdat het er een is van een man in de ban. Pierre Pros spreekt daarna. Tussen andere feiten, ten laste van de bisschop Bernard de Castanet, verhaalt hij dat toen hij een proces had met de consuls en de inwoners van Albi over fiscale rechten, deze man met de meest tiranieke arrogantie, in de tijd van drie maanden, dertig van de meest eerbiedwaardige en rijkste stedelingen liet arresteren, ze vals betichtend van ketterij, daar waar ze notoir bekende katholieken waren die alle erediensden volgden en die volgzzaam alle geboden van de Kerk in ere hielden.

Arnould Garcia krijgt op zijn beurt het woord. Hij beschrijft de martelingen die door de inquisiteurs aan hun gevangenen worden opgelegd en smeekt de koning zich te laten overtuigen dat hij de gewone waarheid vertelt. Zij die hem bedriegen zijn deze die, om hun beulen te verantwoorden, de slachtoffers belasteren. De syndicus was op dit punt van zijn toespraak gekomen, als Bernard, die achter hem stond, hem onderbreekt en hem krachtig zegt: «Meester Arnould, noem de lasteraar, noem hem. Zeg het aan de koning: het is broeder Nicolas, uw biechtvader. En voeg eraan toe: Sire, u moet niet geloven in de woorden van deze verrader, die aan de Vlamingen⁴⁰ alles laat weten wat men tegen hen beslist in de raad.» Deze woorden, die gehoord werden door een deel van de aanwezigen, maakten grote ophef. Nadat Arnould Garcia ze herhaald had, vroeg Guillaume de Plaisian hem of hij het bewijs kon leveren van een zo wreed verraad. «Dit heb ik, zei Bernard, van meester Jean Lemoine, die het mij verteld heeft, aan mezelf, in de kerk Sainte-Geneviève.» Het gaat om kardinaal Jean Lemoine, heel zwaarwichtig personage, aanwezig aan elk hof en goed ingelicht over hun geheimen. Als hij zich werkelijk zo uitgelaten heeft over de biechtvader van de koning moet de zaak ernstig onderzocht worden. Dat gebeurde zonder twijfel, want in het jaar 1306 had broeder Nicolas de titel van biechtvader van de koning niet meer⁴¹.

Toen Arnould Garcia zijn toespraak besloten had met een bede aan de koning om uiteindelijk efficiënte maatregelen te nemen ten opzichte van de inquisitie, vroeg Guillaume Peire de Godin de toelating om zijn medebroeders die zo heftig waren beschuldigd, te wet-tigen en hij pleit voor Foulques de Saint-George; maar Gahlard Étienne, rechter van Albi, herbegint voor de koning het verhaal van al de oneerlijke praktijken die aan deze inquisiteur

⁴⁰ Men vergete niet: er is oorlog met Vlaanderen (1302).

⁴¹ *Historiens de la France*, dl. XXII, p. 767.

aangewreven worden; hij spreekt over zijn losbandig leven, over zijn onrechtvaardige procedures, en op zijn portret laat hij deze volgen van zijn collega's en vraagt zich op het einde af hoe het volk zolang deze openbare pest heeft kunnen verdragen.

Uiteindelijk stellen de drie redenaars voor de Albigenzische zaak hun besluiten voor. Hun medeburgers, goede katholieken, vragen om in vrede te kunnen leven. Dat de koning de macht van hen die het land in rep en roer zetten, ongedaan zou maken. Dat is hun enige wens.

Enkele dagen later verscheen Bernard voor de koning, niet als aanklager, maar als aangeklaagde. Men had aan Filips de Schone gezegd: «Als het land onrustig is, dan heeft u hier de aanstoker van al deze onrust: broeder Bernard.» Bernard komt zich dus verdedigen, plechtig opgeroepen voor de raad van de koning. Bovenop de gewone leden van de raad werden anderen verzocht: de aartsbisschop van Narbonne, de bisschop van Béziers, de capitouls van Toulouse en de provinciaal van de minderbroeders van Aquitanië. Ja, Bernard biecht het op, hij is een openlijk tegenstander van de inquisitie. Terecht zegt men sinds verscheidene jaren, dat hij niet ophoudt tegen haar te protesteren. Hij heeft zelfs tegen haar zoveel geschreeuwd dat zijn stem er schor van geworden is. Ja, als op dit ogenblik de stad Toulouse gevuld is met mensen die van alle kanten komen om te getuigen tegen de inquisitie, dan is dit zijn werk. De koning zelf heeft hem opgedragen zijn nakende aanwezigheid aan heel het volk van Albi aan te kondigen: hij heeft dit gedaan en bij dit nieuws is het opgewonden volk tot rust gekomen; maar hij komt nu, in tegenwoordigheid van de koning, hem gerechtigheid vragen. Dit volk, dat men voorstelt als bezielde met de meest gevaarlijke gevoelens, dat bestaat uit trouwe onderdanen en onkreukbare katholieken. Broeder Guillaume Peire, provinciaal van de predikheren, heeft gezegd, enkele dagen geleden, voor de koning, dat men in heel de Languedoc niet één ketter elders zou vinden dan in Albi, Cordes en Carcassonne en, toen hij daarna de telling maakte van al de ketteren die op die plaatsen verspreid leefden, heeft hij er niet meer dan veertig of vijftig kunnen opsommen. Waarom dan ook zoveel onderzoeken en sinds zoveel jaren zoveel arrestaties, martelingen, geweld? Wat broeder Guillaume gezegd heeft is ten andere niet waar, verre van; de zuivere waarheid: die getallen van veertig vijftig zijn loutere inbeelding. Sinds lang is er niet de minste ketter in heel de streek van Albi.

De aartsbisschop van Narbonne en de bisschop van Béziers protesteren beide tegen deze bewering. Er zijn gevallen, zeggen ze, van toegegeven en bewezen ketterij. Bernard antwoordt dat men die zogezegde bekentenissen moet wantrouwen. De gelukzaligen Petrus en Paulus, als ze moeten verschijnen voor de rechtbank van de inquisitie, zouden zelf, volgens hem, in nesten zitten om zich te verantwoorden. Het gaat niet meer om gerechtigheid als de kunst van het ondervragen de subtiele vaardigheid geworden is om valstrikken te spannen waarin én de onschuld én de misdaad gevangen geraken.

Men vraagt dan aan Bernard van welke inquisiteurs hij de procedures wil aanklagen. Hij noemt Jean Galland, Jean de Saint-Seine, Nicolas d'Abbeville en Foulques de Saint-George. Men geeft hem als antwoord dat meerdere van deze inquisiteurs dood zijn, dat

anderen hen vervangen hebben en dat de koning, volgens zijn macht, de misbruiken die hij opsomt verholpen heeft. Bernard repliceert: «Luistert, luistert naar de klachten, en u zult weten of de raad van de koning, welke ook zijn omzichtigheid is, de remedie gevonden heeft die het meest geschikt was om het kwaad te genezen.»

Het systeem werd niettemin niet gewijzigd. Door het beperken van de macht van de onderzoeksrechter, door hem te onderwerpen aan het toezicht van de bisschop van het diocees, is Filips overtuigd dat hij alles gedaan heeft waartoe hij recht had. De Kerk heeft haar bijzondere rechtbanken waarvan de bevoegdheid is erkend. Voor veroordelingen van ketterij wordt beroep ingesteld bij de paus, niet bij de koning en Filips, die zich nog beklaagt over de inbreuken die de laatste paus ondernomen heeft in het domein van de burgerlijke macht, acht het voor het ogenblik niet opportuun om met een hardere hand de vrijheden van de kerk aan te tasten. Bijgevolg, door een ordonnantie van 13 januari 1304, bevestigt hij alle voorschriften die staan in zijn brief van 8 december 1301 en, welke ook de onstuimigheid was van de laatste smeekschriften, hij houdt de inquisitie in stand «ten voordele van het geloof». Het komt de paus toe te besluiten of het past ze af te schaffen. Het komt ook aan de paus toe in laatste instantie te beslissen over de beoordeelde zaken en de uitgesproken straffen te vernietigen of te verzachten. De koning herhaalt in de scherpste bewoordingen dat het gedrag van de bedienaars van de inquisitie al te lang de goegemeente heeft geschandaliseerd, en hij verwittigt de paus hiervan; maar hij stopt daar en laat aan de paus de volle uitvoering van zijn recht. Niettemin, opdat men niet zegge dat Filips zijn goede stad Toulouse verlaten heeft zonder ten minste aan de gevangenen van de kerkelijke rechter een teken van zijn sympathie getoond te hebben, vraagt hij dat ze voortaan met minder strengheid zouden behandeld worden. De gevangenen, zegt hij, zijn gemaakt om schuldigen af te zonderen, niet om ze te martelen: *Ad custodiam, non ad poenam*. Een mooie leuze, uitgedrukt in uitstekende termen. Hoe oud ze ook weze, is ze zelfs ten onzen dage overal aanvaard? Voor het einde van januari werden de brieven van de koning voorgesteld door de consuls van Carcassonne, Élie Patrice, Arnould Terrien, Raymond Beleth, Guillaume Laurent, aan Guillaume de Rabastens, seneschalk van de Bigorre en regent van het rechtsgebied van de seneschalk van Carcassonne. Wij hebben de oorkonde van deze voorstelling. Men vindt er geen betuiging van grote erkentelijkheid in terug. Bij het begin van februari verliet de koning Toulouse en ging naar Béziers over Carcassonne. Carcassonne had zich uitgedost om hem waardig te ontvangen; overal banderollen en prachtige wandtapijten. Élie Patrice, de eerste man van de stad, leidde Filips naar het kasteel; maar toen deze zich naar de grote trap had begeven en die opging, zei hij met sterke stem: «Koning van Frankrijk, keer u om en aanschouw deze ellendige stad die tot uw koninkrijk behoort en die men zo hardvochtig behandelt!» Het gebrek aan respect van deze taal krenkte de koning die bevel gaf de hinderlijke persoon weg te voeren. Élie Patrice keerde dus terug naar de buitenwijken van Carcassonne en liet zijn paard wat vlugger lopen. Hij zei aan de eerste burgers in de straten: «Berg de wapperende vanen op en neem de stad haar feestkledij af, want dit is een dag van rouw.» Wat wou zeggen: geen illusies meer; men moet niets meer verwachten van de koning van Frankrijk. Gaat Élie Patrice dus ophouden met strijden nu hij de hoop op de overwinning verloren heeft? Aan mensen met zijn temperament raadt de wanhoop nooit de lijdzaamheid aan.

De koning ging daarna naar Béziers. Bernard vergezelde hem op die reis, gevolgd door zijn eigen gevolg: Pierre d'Arnould, Arnould Garcia, Arnould Terrien, Pierre Pros,

Guillaume de Saint-Martin, Élie Patrice. Zeker, de grote opruier was ook niet voldaan, want hij had in naam van de koning veel meer beloofd dan hij verkregen had; maar de koning had hem goed behandeld, als een man naar wiens raadgevingen steeds moet geluisterd worden zelfs als ze niet moeten opgevolgd worden en, aan een hof vol parvenus, waar men openlijk beleed de lieden alleen maar te achten naar hun verdienste, had hij het gezag van een persoonage verworven. Nam hij zich ten andere niet voor door het volgen van de koning, rond hem de meest actieve bewaking uit te voeren, hem nog te spreken, de verzending van de stukken die naar Rome moeten gezonden worden rapper te doen vooruitgaan en ten slotte aan zijn vijanden het voordeel van eventuele gebeurtenissen te ontnemen en ze aan zichzelf toe te schrijven? Élie Patrice, van zijn kant, geloofde niet meer in het succes van de middelen die Bernard gebruikte en niettemin volgde hij hem nog omdat hij er de gewoonte van had en omdat zijn vrienden hem meesleepten met hen die nog steeds hoopten. Nochtans gebeurde er te Béziers een opmerkelijke verandering in de gevoelens van dit gezelschap. Men ontdeed er misrekeningen die een ernstige schade berokkenden aan de geloofwaardigheid van Bernard en veel mensen afwendden naar de kant van Élie Patrice die als eerste gewaanhoopt had.

Te Béziers, toen Bernard in het paleis van de bisschop was met het hof, sprak Bernard Guillaume de Nogaret aan, in tegenwoordigheid van Élie Patrice, Pierre Arnould en enkele anderen, vroeg hij aan deze machtige gunsteling de rechtvaardige rekestten van de Albigenzen snel aan het hof te Rome te laten toekomen. Guillaume de Nogaret antwoordde hem: «Ja zeker, we zullen er aan denken, maar later. De koning heeft veel andere problemen, meer persoonlijke en meer aanzienlijke, die hij moet regelen met het Roomse hof, en ten andere, de nieuwe paus (Benedictus XI had Bonifacius VIII vervangen op 22 oktober 1303) die voortkomt uit een klooster van predikheren, een vurige vriend van zijn orde, zal nooit aan haar privileges raken, zal nooit haar bedienaars veroordelen. Houdt dat voor zeker, heren, en weet te wachten op gunstiger omstandigheden.» Dit was wijs gesproken. Guillaume de Nogaret, de trieste held van Anagni, kon niet verdacht worden van enige voorkeur voor de bedienaars van het Heilig Officie; maar hij kende het ene zowel als het andere hof, de plannen en de zorgen van de éne en de andere, en hij voorzag wat men diende te voorzien. Niettemin verontrustte deze eenvoudige bekentenis van de waarheid velen van deze die ze hoorden.

Voor het einde van de dag gaan Pierre Arnould en Élie Patrice naar de woning van Bernard en zeggen hem: «De koning geeft ons op, de paus zal ons verraden. Zijn wij verloren of welke hoop op verlossing hebben we nog?» Bernard gaf hen de raad om niet te twijfelen aan de Voorzienigheid. We denken niet dat hij door die raad het neerslachtig moreel sterk heeft opgekrikt. Wat er ook van weze, het meest onverwachte gebeuren kwam enkele dagen later niet alleen de onheilspellende voorgevoelens van Élie Patrice bevestigen, maar zelfs nog verergeren.

Hun medeburgers hadden Arnould Terrien, Pierre Arnould en Élie Patrice belast twee zilveren vazen te schenken, de éne aan de koning, de andere aan de koningin. De koning heeft nauwelijks de stad doorkruist en, toen hij de stad verliet, waren de vazen nog niet afgewerkt. Toen het hof nog te Béziers was, werden deze vazen bezorgd en men haastte zich om

ze naar het paleis te dragen. Maar zo de koningin het geschenk in ontvangst neemt, dan weigert de koning het. Zo gaat alles van kwaad naar erger. Weinige dagen te voren verwittigde Guillaume Nogaret de lieden van Carcassonne dat de koning hun bekommernissen zou verwaarlozen ten voordele van de zijne. Nu volgt al de bevestiging van die woorden: de koning stoot hun geschenk af om hen zijn misprijzen te laten blijken. Omdat Bernard in het minderbroedersklooster was, gaan Arnould Garcia en Raymond Baudier hem vinden. «Jullie hebben vernomen, zegt Bernard hen, dat de koning de vazen niet heeft willen aannemen. Bij God, hij zal niets goed voor ons doen.» Élie Patrice en Guillaume de Saint-Martin waren nu ook toegekomen en het onderhoud wordt heviger. Wat is er gebeurd sinds het onderhoud te Toulouse? Niemand weet er iets van, noch Bernard noch zijn vrienden. Maar het is nogal evident dat zij niet meer kunnen rekenen op de koning.

Het hof had Béziers verlaten en was op 15 februari te Montpellier. De consuls van Carcassonne zijn naar deze stad gekomen in het spoor van de koning en willen een audiëntie verkrijgen en uitleg geven. Maar, als ze deze gunst vragen en mogen veronderstellen dat ze daarop kunnen hopen, wordt hen een nieuw affront aangedaan. De koning laat hen de vaas terugbezorgen die de koningin aanvaard had, en over de redenen voor deze weigering, nog affrontelijker dan de vorige weigering, bewaart de koning hetzelfde stilzwijgen. Bernard die nog steeds geraadpleegd wordt, heeft geen raad meer te geven. Nochtans zetten Pierre Arnould, Pierre Pros, Élie Patrice en de andere gezellen van Bernard door met het volgen van de koning die naar Nîmes gaat. Met welke bedoeling? Zij weten het helemaal niet, maar, in afwachting dat zij uitleg krijgen waarvan men niet denkt dat men hen hem moet geven, klagen ze en hun klachten, van dag tot dag erger, vallen in andere oren dan deze van koning Filips.

Op dat ogenblik verschijnt een nieuw personage ten tonele, prins Ferdinand, derde zoon van de koning van Majorca, ongeveer vierentwintig jaar oud, een jonge onbezonnen man die, met de pretentie een ambitieuze rol te spelen, actieve stappen gaat zetten om profijt te halen uit een mistevredenheid die te bekend gemaakt werd.

Jayme II, van het soeverein huis van Aragon, koning van Majorca, is eveneens, sinds 1292, een van de onmiddellijke vazallen van de Franse kroon als heer van Montpellier. Filips de Schone is dus te Montpellier aangekomen en Jayme is, zoals het zijn plicht was, hem eer komen betuigen met een plechtig bezoek, en hij is hem gevolgd tot Nîmes, met aan zijn zijde zijn zoon Ferdinand. En in Nîmes beginnen de intriges van Ferdinand. In het paleis zelf dat de koning betreft, in volle hof, spreekt hij Bernard aan, spreekt hem over de inquisitie en zegt dat hij zich gelukkig zou voelen te kunnen doen wat Filips niet doet. Bernard begrijpt hem en, zonder hem aan te moedigen of hem af te stoten, maakt hij een afspraak voor de volgende dag in zijn kamer in het minderbroedersklooster. Op dezelfde afspraak vraagt Bernard Élie Patrice en Guillaume de Saint-Martin. Van zo gauw het er ging over het opzetten van een complot trok Bernard zich terug; maar door het voorstellen van de jonge prins aan de twee consuls was hij vriendelijk geweest voor de enen en de anderen.

Inderdaad, gedurende hun verblijf te Béziers, na de weigering van hun geschenk, hadden Élie Patrice, Pierre d'Arnould en Guillaume de Saint-Martin aan Bernard gezegd dat ze

voortaan afzagen van nutteloze rekesten en op een andere manier wouden voorzien in het heil van hun regio. Dit discours trof Bernard onaangenaam, maar hij stond er niet van verwonderd. Hij wist dat het merendeel van de malcontenten van de Languedoc de Franse overheersing verafschuwden en er dikwijls van spraken zich ervan te bevrijden. Dit was de wens van een vrij groot aantal burgers; dit was ook de wens van enkele heren die er op uit waren hun vroegere onafhankelijkheid te herwinnen, en ook de wens van meer dan één bisschop «vriend van Rome, vijand van de koning» die er zich niet bij neerlegde geregeerd te worden door een paus. Recent nog had de bisschop van Pamiers van een graaf van Foix een koning van Toulouse willen maken⁴² en alleen de schrik voor de Franse wapens had belet dat hij veel medeplichtigen had. Bernard zelf spreekt zich niet echt uit wanneer hij zich voor de koning van Frankrijk aandient alsof hij een onderdaan vol vertrouwen, een ijverige Fransman was: hij is van Montpellier, een Aragonese stad, en voor hem, zowel als voor de burgers van Carcassonne en Albi, zijn vrienden, zijn de Fransen de vreemdelingen uit het Noorden, de overwinnaars van Muret, de overheersers van het vaderland dat de Languedoc is. Niettemin heeft hij het discours van de consuls niet goedgekeurd. Hij kan voor zichzelf het pover resultaat van zijn klachten niet verstoppen, dus stelt hij er geen nieuwe meer op, maar hij gelooft nog minder in het succes van de onderneming waarvan men hem de bedoelingen is komen uiteenzetten. Om die reden heeft hij gemeend voor de prins dezelfde reserve te moeten in acht nemen als voor de consuls. Hij weigert daarom niet ze dichterbij elkaar te brengen. Gezien ze als gemeenschappelijke betrachting hebben de Languedoc te bevrijden van de dominicaanse tirannie, laat ze mekaar zien en beraadslagen, hij zal hun getuige zijn.

Wij hebben geen verslag van dit overleg te Nîmes; wij weten ten minste dat de gesprekspartners niet weggingen eer ze de verbintenis aangegaan waren mekaar terug te zien. De twee consuls kunnen niet alleen beschikken over de stad Carcassonne en willen hun collega's gaan vinden en eensgezind geraken met hen. Het is ten andere een aanzienlijke zaak, zo'n desertie. Men moet het welslagen ervan voorbereiden. Als men er zich bruusk ingooit, door een wanhopige reactie, is de mislukking zeker. Élie Patrice en Guillaume de Saint-Martin verlaten prins Ferdinand zonder hem al iets te beloven. Bernard zal later de vorst te Perpignan gaan opzoeken en hem meedelen wat er beslist geworden is.

Dat zal voor enige tijd de rol zijn van Bernard. Alle besprekingen zullen gebeuren in zijn aanwezigheid of zullen hem meegedeeld worden en, als de samenzweerders hem gelasten met een of andere zending, zal hij er zich van kwijten. Zonder zijn medewerking aan te bieden, weigert hij deze ook niet; maar Élie Patrice zal het hoofd zijn van de nieuwe onderneming. Bernard zet een stapje opzij voor deze man van actie die evenveel vertrouwen heeft in zijn krediet als in zijn moed en alles zal durven en, bij gebrek aan geduld, zijn zaak zal verliezen, hoe goed ze ook was, en hij ze in zijn hart alleen maar wou dienen.

*Tegelijk staat de ware ketter kritisch tegenover zijn traditie.
De schoonheid ervan verdoezelt haar donkere kanten niet.
Zo komt het dat kettters de beste waarborg zijn
tegen elke vorm van totalitaire ontsparing.*

⁴² Allusie op het verraad van Pamiers.

Hoofdstuk VII

Samenzwering met de zoon van de koning van Majorca.

Filips de Schone verlaat met zijn hof de stad Nîmes en trekt door de Auvergne. De gezanten van Carcassonne en de twee syndici van Albi, Arnould Garci en Pierre Pros, keren naar Carcassonne terug via Montpellier. Bernard gaat naar Albi. Hij weet dat de vidame weldra moet pleiten bij het Hof van Rome. Als dus de koning al te lang wacht om de zaak van de inquisitie voor de paus te brengen, dan kan ze misschien opgelost geraken zonder inbreng van de koning en, eens de vidame geabsolveerd, kan de inquisitie veroordeeld worden. Hoopt Bernard nog in die onwaarschijnlijke oplossing? Hij wil, zegt hij, binnen de muren van Albi zijn als het gezantschap vertrekt dat belast is met de begeleiding van de vidame en, met dit als reden of als voorwendsel, blijkt hij gehaast om Nîmes te verlaten langs een andere poort dan deze van zijn gezellen.

Terwijl dezen op weg zijn naar Montpellier benaderen Élie Patrice en Guillaume de Saint-Martin Arnaud Garcia en Pierre Pros en zeggen hen: «De koning van Frankrijk heeft ons slecht ontvangen; maar omdat we te Nîmes waren, hebben we een onderhoud gehad, samen met broeder Bernard, onze grote vriend, met de jonge Ferdinand, zoon van de koning van Majorca, die ons beloofd heeft komaf te maken met de inquisiteurs als we hem als vorst kiezen. Wat lijkt u daarvan?» Deze vertrouwelijke mededeling wordt zonder verrassing aanhoord. Niettemin is het altijd gevaarlijk voor een vorst te opteren. Eer zij zich in die onderneming wagen, twijfelen de syndici uit Albi en antwoorden ze dat ze Bernard willen raadplegen.

Op 15 maart, Passiezondag, preekte Bernard in het klooster van Albi voor een talrijke opkomst. Wij hebben de analyse van dit sermoen. Hij raadt nog altijd geduld aan. Over de koning van Frankrijk niet één woord, geen allusie aan wat hij had moeten doen en niet gedaan heeft; het gaat alleen over de vidame, over zijn beroep, over de gunstige berichten die men uit Rome ontvangen heeft. Nog enige tijd en, als de goede burgers hun eensgezindheid niet laten doorbreken, is het einde in zicht van hun edelmoedige inspanningen. Enkele dagen later is Bernard te Carcassonne, waar hij op Palmzondag predikt in de kerk van zijn orde. Hij heeft, zegt hij, geen recent nieuws. Het beroep is nog niet afgehandeld. Maar nu, geen conflicten, geen geweld. Totdat men het besluit vernomen heeft van de commissarissen die belast zijn door de paus om kennis te nemen van de grieven van het land van Albi, moet men alles weten te verdragen. Daarna, als er geen recht wordt gedaan aan zoveel klachten, zal de tijd gekomen zijn om nieuwe beslissingen te treffen en, zo de omstandigheden martelaren eisen, dan zullen die er zijn.

Arnauld Garcia en Pierre Pros gaan dan Bernard opzoeken en geven verslag van hun onderhoud met Élie Patrice en ze vragen hem zijn mening over de voorgenomen afvalligheid. Bernard vraagt hen: «Welke is jullie mening? - De mijne, zegt Arnauld Garcia, is dat men zich moet onttrekken aan de handen van zijn vijanden, hetzij met de hulp van God, hetzij met de hulp van de duivel.» Pierre Pros voegt er aan toe: «Dat is ook mijn mening.» Zij zijn gekomen, zeggen ze, om Bernard te raadplegen over de vraag die ze stellen en hij alleen heeft geen mening. Hij die de eed afgelegd heeft te sterven in de strijd tegen de vijanden van zijn land, hij zal bij alle samenzweringen zowel als bij elke strijd aanwezig zijn, maar dit voorstel tot afvalligheid komt niet van hem. Dat de syndici van Albi zich wenden tot de consuls van Carcassonne en dat ze het beste besluit nemen.

Arnauld Garcia en Pierre Pros gaan dan naar het gemeenschapshuis van de stad waar ze met de consuls beraadslagen over de grote zaak. Bij deze discussie zijn aanwezig en nemen er aan deel: de consuls Élie Patrice, Arnauld Terrien, Raymond Beleth, Guillaume de Saint-Martin, Raymond du Puy, Guillaume Laurent, Guillaume de Montolieu, Barthélemy Calverie, Raymond André, en met hen verscheidene raadsleden en notabelen van de stad, Raymond Proprius, notaris, meester Bernard Amat, meester Bernard Jean, Pierre Record, Guillaume du Puy, Raymond Bena, Raymond Soqueri, Bertrand Vital. Élie Patrice is de spreker op de vergadering. Hij zet uiteen hoe ze door de koning van Frankrijk als prooi worden overgeleverd aan hatelijke tirannen en dat ze met enkele burgers van Carcassonne het plan opgevat hebben het land te doen afzien van onderworpenheid aan de koning. Dan verhalen ze wat er te Nîmes besproken is geworden met prins Ferdinand. Hij zegt dat deze jonge man, bezielde met de beste gevoelens, volgens hem het vertrouwen mag genieten van eerlijke mensen. Élie Patrice beschikte over een groot gezag. Zo enige van de aanwezigen zijn plan nogal roekeloos vinden, dan willen ze niet kleinmoedig blijken en houden ze het geheim van hun opmerkingen voor zich. De stemming ten voordele van de afvalligheid is unaniem. De zitting wordt opgeheven, de consuls van Carcassonne gaan naar de kamer van Bernard. Dit besluit heeft hij uitgelokt vermits hij heeft willen weten of de onderneming goedgekeurd werd door alle mandatarissen van de gemeente. Wanneer zij bij hem komen getuigen dat zij akkoord gaan, heeft hij geen enkele tegenwerping meer. Niettemin herinnert hij eraan dat tot op deze dag, in alle zaken, de mensen van Carcassonne en Albi met elkaar akkoord gingen; hij meent dus dat het wijs zou zijn, deze keer nog, de consuls van Albi te raadplegen en niets te besluiten vooraleer zij hun antwoord ontvangen hebben. Bernard stelt dus een verdaging voor. Misschien hoopt hij dat Albi zal weigeren in de samenzwering te stappen en dat zo het ontwerp van afvalligheid, waarvan hij de gevolgen vreest, zal afgewend worden. Men besluit onmiddellijk Arnauld Garcia naar de lieden van Albi te sturen.

Bij zijn vertrek belooft Arnauld Garcia terug te komen in de week die op Paasdag volgt; maar na die week is hij nog niet terug en hij heeft niets laten weten. Bernard zegt dat men op hem moet blijven wachten en zet zijn prediking verder. De zondag na Pasen, in het klooster van zijn orde, zegt hij dat de koning van Frankrijk, door de inquisitie vrij spel te geven, zijn plicht niet doet. Hij had zich nog nooit zo ver gewaagd. Tegen de inquisitie had hij alles durven zeggen, maar tegen de koning van Frankrijk nog niets. Dit sermoen, dat verschillend is van al de andere, heeft Bernard dit gelezen om Élie Patrice plezier te doen? Men mag het veronderstellen. Élie Patrice is inderdaad niet tevreden over Bernard die hij, sinds de terugkeer uit Nîmes, van zwakheid beschuldigt. Bernard, van zijn kant, klaagt over Élie Patrice, wiens onvoorzichtigheid hem afschrikt. Zelfs voor getuigen schieten ze uit op elkaar, beledigen ze elkaar, bedreigen ze elkaar. Na dergelijke uitbarstingen doet men gewoonlijk de grootste toegevingen om tot verzoening te komen.

Arnould Garcia komt niet terug uit Albi want hij is niet geslaagd in zijn opdracht. Twee consuls, Philippe Oalric en Guillaume Salvi, de koninklijke rechter Gahlard Étienne, alsook de landvoogd Guillaume de Pesencs, hadden zich uitgesproken ten voordele van een verbond; maar de anderen hielden er een andere gedachte op na. Dit is een zware mislukking voor de partij van de afvalligheid. Wat de zaak nog erger maakte was dat men, met het zoeken naar medeplichtigen, het geheim van de onderneming aan mensen die ze niet goedkeurden, had toevertrouwd en die konden ze openbaar maken. Men diende dus af te zien van het project of de uitvoering te verhaasten. Élie Patrice en de meeste van zijn vrienden hebben zich uitgesproken voor de onmiddellijke actie. Bernard werd naar prins Ferdinand, gestuurd met een geloofsbrief die hem toeliet de voorwaarden voor te stellen bij dewelke Carcassonne meende zich een nieuwe meester te geven.

Hij vertrok bij het naderen van de tweede zondag na Pasen, vergezeld van een van zijn medebroeders, Raymond Étienne, een jonge religieus die men reeds opgemerkt had in de orde, en die op een dag gardiaan van het klooster van Carcassonne zou worden. Zij gingen eerst naar Perpignan, zoals overeengekomen. Maar het hof van Majorca hield zich op dat ogenblik niet op in de stad. Van Perpignan dienden ze het op te zoeken aan de grens met Spanje, doorheen de bergengten van de Pyreneeën, te Saint-Jean Pla-de-Cors, een nederig dorpje dat zelfs zijn verleden niet meer kent, alhoewel men er de imposante ruïnes vindt van een kasteel gebouwd tegen het einde van de 12de eeuw, een van de meest geliefde verblijven van de koningen van Majorca.

Langsheen moeilijke wegen, nauwelijks gebaad, de éne keer te voet, de andere keer te paard trekken de twee reizigers traag naar de bergen. Bernard is bezorgd. Had hij schrik deze opdracht te weigeren, onder druk van de dagelijkse bedreigingen van Élie Patrice? Wij denken eerder dat hij er de voorkeur aan gaf dit liever zelf te doen dan het aan anderen te zien toevertrouwen. Zonder een ontrouw gezant te zijn, zal hij voor de jonge prins niet verborgen houden welke de moeilijkheden zijn van de onderneming, zal hijzelf opwerpen maken, getreuzel voorstellen of aanvaarden; in alle geval, hij heeft het detail van een gedragslijn niet uitgewerkt, hij heeft het besluit genomen te handelen met de grootste voorzichtigheid.

Toen hij dus was aangekomen bij Saint-Jean Pla-de-Cors, steeg hij af en ging een spelonk in die uitgesleten was door een winters bergriviertje en onderzocht de grond om er de verscheurde overblijfselen van zijn geloofsbrief te verstoppert. Een dergelijke brief, achtergebleven in de handen van Ferdinand, zou op een zekere dag een bezwarend bewijs kunnen vormen. Zijn eerste zorg is dus hem te vernietigen. Daarna brengen beide reizigers een bezoek aan de pastoor van het dorp. Het is niet nodig dat men ze onmiddellijk naar het kasteel ziet marcheren en zich afvraagt voor welke zaak zij komen. Vervolgens gaat Bernard alleen de jonge prins opzoeken en benadert het onderwerp met een toespraak die streng conform is met de instructies die hij gekregen heeft. De consuls en de raadsleden van Carcassonne hebben besloten het gezag van de koning van Frankrijk, die niets wil ondernemen tegen de inquisiteurs, niet meer te erkennen. Zo hij dus de verbintenis aangaat ze uit het land te verdrijven, dan kan hij onmiddellijk bezit komen nemen van de stad waarvan de leiders zich aan hem toevertrouwen. Bernard dacht dat deze verklaring zou gevolgd worden door een samenspraak; hij dacht dat, alvorens alles te beloven aan de lieden van Carcassonne,

de jonge prins op zijn minst hun gezant zou willen ondervragen over de risico's van de onderneming. Maar die veronderstelling was vals. Zonder verder te beraadslagen aanvaardde Ferdinand en beloofde weldra bij de muren van Carcassonne te staan. Er bleef dan voor Bernard nog één kans op een mislukking over. Hij zegt aan Ferdinand dat hij zich niet kan terugtrekken zonder de koning gezien te hebben die tegenover hem steeds welwillend geweest is en hij begeeft zich bijgevolg, ondanks de tegenstand van Ferdinand, naar het appartement van de koning.

Jayme wist alles en hield zijn zoon in de gaten. Hij was op de hoogte van Bernards komst en hij had hem reeds bij zich laten roepen. De koning vraagt aan Bernard wat hij is komen doen te Saint-Jean Pla-de-Cors. Bernard antwoordt moeizaam dat de reden van zijn reis in niets laakbaar is. De koning, die geen mysterie weeft rond zijn slecht humeur, eist dat Bernard herhaalt wat hij aan zijn zoon gezegd heeft en Bernard, in een moeilijk parket of veinzend daarin te zijn, bewaart het zwijgen. De koning beveelt dan op zijn orders te wachten en gaat gehaast naar zijn zoon. Meerdere getuigen vertellen dat, na het bezoek van de koning, Ferdinand het kasteel verliet, blootshoofds, de haren in de war. Zijn vader had hem niet alleen vermaand; hij had hem ook nog met de hand geslagen in het bijzijn van meerdere heren, zonder enige zorg om een «majesteit» die sinds lang volwassen was. Bernard zag Ferdinand niet terug; hij zag zelfs de koning niet meer. Toen de koning terug in zijn appartement was, liet hij hem via zijn kanselier bevelen onmiddellijk het land te verlaten en, in de terechte mening dat hij kon aangehouden worden, wou Bernard hier zo vlug mogelijk aan gehoorzamen. Gezien men op het einde van de dag was, kon hij voor het vallen van de nacht niet verder geraken dan Boulou, maar de dag daarna ging hij in alle haast naar Perpignan en, zonder er te overnachten, ging hij naar Carcassonne langs de kortste weg. Prins Ferdinand poogde niet meer de onderbroken onderhandelingen vlot te trekken. De lieden van Carcassonne die langs Bernard om hadden vernomen dat zij langs die kant niets dienden te verwachten zonden geen gezantschap naar Ferdinand. De zaak was mislukt, weldra zou men er niet meer van spreken.

Élie Patrice is in zijn rol afgegaan en Bernard krijgt al zijn vrijheid van handelen terug. Maar de geestesgesteldheid is niet meer dezelfde als voorheen. Sinds de reis van de koning die zoveel hoop, die zoveel verwachtingen had gewekt, is de groep samenzweerders, de enige die zich voor de zaak ingespannen heeft, nu zelf ontmoedigd. Het vertrouwen leeft nu bij de uitvoerders van de inquisitie. Zo volgen grote emoties steeds op grote vermoedissen; men blijft ontevreden, maar men valt zwijgzaam ten prooi aan het pijnlijk gevoel van onmacht, de ziel wordt droef. Dit is het ogenblik waarop zij die ambitie hebben van partij veranderen. Maar Bernard was geen man voor een zo baatzuchtige ommekeer. Verre van: wanneer hij verslag heeft uitgebracht over zijn mislukte zending is er goed overeengekomen dat elk project van afvalligheid verlaten wordt. Hij begint opnieuw te prediken.

*Zolang er kettters zijn, denkt niet iedereen hetzelfde.
Zolang niet iedereen hetzelfde denkt is er hoop,
misschien wel de mooiste christelijke deugd.*

Hoofdstuk VIII

Vervolg van de samenzwering met Prins Ferdinand.

Op 3 mei 1304 predikt Bernard te Toulouse in de kerk Saint-Sernin. De kansel van Saint-Sernin is geen franciscaans kansel, het consulaat van Toulouse is niet bezielde door dezelfde gevoelens als dit van Carcassonne en Albi en bij de kleinere burgers van de stad hebben de inquisiteurs een aanzienlijke eigen ban. Bernard lijkt dus roekeloos wanneer hij Toulouse kiest als toneel van zijn nieuwe prediking. Maar, nadat hij enige woorden gezegd heeft over de zaak die hem alleen aanbelangt, stopt hij. Hij was gekomen, zegt hij, om een langer sermoen te houden, maar verneemt dat er onder het publiek spionnen zijn die opdracht hebben hem te onderbreken en hem op de kansel te arresteren. Hij zwijgt dus om een groot schandaal te voorkomen en vertrekt aanstonds uit Toulouse. Binnen de muren van Albi gaat hij een betrouwbaardere aanhang opzoeken. Voor de mensen van Albi drukt hij zich als volgt uit op Pinksteren: «Goede lieden, enkele zonen van het onrecht hebben u verzekerd dat ik een beschamend verblijf in Spanje achter de rug heb, met het geld, met de paarden die ik van u kreeg met een heel andere bedoeling. Enkele hebben u zelfs verteld dat ik gehangen werd in een Spaanse stad met het koord dat ik aan mijn riem draag. Welnu, u ziet dus, het is overduidelijk dat zij gelogen hebben. Ik ben hier terug, klaar om te getuigen tegen uw bisschop en uw inquisiteurs, altijd gereed om te zeggen, om te bewijzen dat zij op een onrechtvaardige manier deze onder uw burgers hebben veroordeeld die zij in de muur houden. Neen, ik zal niet vluchten en ik zal niet aarzelen, wees daar goed van overtuigd, mijn leven op het spel te zetten voor uw zaak, als ik voor de paus geroepen beschuldigd wordt de voortdurende tegenstander geweest te zijn van uw schuldige vervolgers. Maar ik heb die aanmaning die al dikwijls aangekondigd werd, nog niet gekregen.» En dan voegt hij eraan toe: «Onze gezamenlijke vijanden zeggen dat ik leef van uw geld. Daarin tenminste vergissen ze zich niet. Ik leef inderdaad van uw geld omdat ik verplicht ben om voor jullie zaak dikwijls op reis te gaan. Zo ik u tot op deze dag zware offers heb opgelegd, het weze dan zo! Welnu, ik vraag er u nu nog grotere; ik vraag jullie nu uw ambachten, uw winkels, het beheer van uw goederen, uw vrouwen, uw kinderen achter te laten en u naar alle plaatsten te begeven en daar te roepen zoals ik uit volle borst tegen de verfoeilijke mensen die zich hardnekkig inspannen voor de ruïne van uw land.»

Nooit is Bernard heftiger geweest. De inquisitie voorzag waarschijnlijk dat deze uitbarsting zou komen na de gedwongen zwijgzaamheid te Toulouse. Bijgevolg had zij niet nagelaten mensen naar Bernard te sturen met de opdracht naar hem te luisteren en zijn woorden bij te houden. Sinds lang smeekte ze de paus om tussenbeide te komen in deze zaak en om hem te doen zwijgen. Een dominicaanse paus diende haar uiteindelijk die dienst

te bewijzen. Op 16 april 1304 schrijft Benedictus XI aan de provinciaal van de minderbroeders van Aquitanië met het formeel bevel deze koppige beschimper van de inquisitie, broeder Bernard Délicieux, aan te houden en hem onder strenge bewaking naar het hof te Rome te sturen. Toen Bernard aan de mensen van Albi zei dat hij, om voor de paus zijn aanklagers in verlegenheid te brengen, wachtte op het mandement waarvoor ze zich tot nu toe vruchteloos hadden ingespannen, dan was dit mandement nu getekend, maar Bernard wist het nog niet. Omstreeks 16 april was hij te Limoux, waar een van de notabelen, Pierre Couronne, hem had uitgenodigd. Deze kleine stad heeft reeds meer dan één slachtoffer geleverd voor de inquisitie; zij moet er dus nog andere leveren. Dat is de reden, volgens Pierre Couronne, waarom de stad zich verplicht voelt zich bij Carcassonne te voegen en om eerlijk bij te dragen in de kosten van alle gezantschappen naar de paus, naar de koning. Dit is ook de mening van Bernard. Maar het is niet deze van de consuls die, na Bernard gehoord te hebben, onder elkaar overleggen en dan weigeren zich te engageren. De stad Limoux had zich vol vuur getoond in de zaak van de afvalligheid; maar men gelooft nu niet meer in het uiteindelijk wellukken van de grote projecten van Bernard, men voelt dat de zegen der goden hem in de steek laat en men twijfelt om zich langer met hem te compromitteren.

Bij zijn terugkomst te Carcassonne, na die reis naar Limoux, verneemt Bernard het bevel vanwege de paus. Hij kon vluchten, hij wou niet. Hij deed meer: hij kondigde openbaar aan op de kansel, de tweede zondag na het octaaf van Drievuldigheid, dat zijn uur gekomen was; dat hij zich voor de laatste keer tot het volk van Carcassonne richtte. Hij die weldra moest aangehouden worden door wachters die al aangeduid waren, en gevankelijk naar de paus moest gevoerd worden, beval zijn ziel aan in de gebeden van de goegemeente. Uit schrik voor de dreigende houding van de menigte daagden de wachters die dag niet op. Men was overeengekomen hem aan te houden zonder ophef, zonder getuigen, buiten de muren. Bernard, die op de hoogte was van dit plan, verliet de stad niet. Enkele dagen later, bij het begin van juli, trad Jean Rigaud, vicaris van de provinciaal van Aquitanië, zijn kamer binnen, nam hem bij de hand en beval hem naar het hof van Rome te gaan. Er waren wachters bij nodig geweest. Nadat hij de hand van zijn aanrander had teruggeduwd verklaarde Bernard zeer beslist dat hij hem niet zou volgen en Jean Rigaud was gedwongen hem te excommuniceren. Maar dat bracht hem niet in verwarring, men had zoveel misbruik gemaakt van de excommunicatie dat dit wapen, dat vroeger zo funest was, niemand nog kwetste. Vrienden bleven trouw aan de geëxcommuniceerden; het was zelfs moeilijk geworden hen de toegang tot de kerk en de sacramenten te ontzeggen. De enige excommunicaties die men toen moest vrezen waren deze die de publieke opinie zelf had gevraagd. Wat het vonnis betreft dat door Jean Rigaud was uitgesproken, het werd eerst misprezen, daarna verbroken. Een weinig later nam de magister van Aquitanië opnieuw de plaats in die door zijn vicaris slecht was ingenomen en samen met zijn definitoren van het provinciaal kapittel, vergaderd in de stad Albi, verklaarden ze het vonnis nietig en zonder voorwerp. Zo kreeg het mandement van de Paus maar een schijn van uitvoering en Bernard die niet was opgepakt, verscheen opnieuw op de kansel. Benedictus XI kreeg de tijd niet om andere maatregelen te nemen tegen Bernard en tegen zijn superieuren die zijn medeplichtigen waren geworden. Op 6 juli 1304 stierf hij te Peruggia, 64 jaar oud, ten gevolge van een bedorven maag. Toen het nieuws van zijn dood bij Bernard toekwam kondigde hij het overal aan als een blijge gebeurtenis. De predikheren hadden hun paus gehad, nu konden de minderbroeders hopen op een paus met hun kleed. Men moet zich dus verheugen om de dood van Benedictus XI «met spot» *cum derisionibus publice praedicando*. Dit is een feit waarbij men toen niet stilstond.

In de kerk van de 14de eeuw, die zo verschilde van de onze, was het gewoon dat geestelijken zowel als monniken in hun redevoeringen, hun geschriften, de pausen beledigden met wie ze niet akkoord gingen. Zo had broeder Jean Salimbene, uit dezelfde orde als Bernard, zijn grote voldoening uitgesproken bij het nieuws van de dood van Honorius IV «die jichtlijder waarvan de kardinalen hun paus hadden gemaakt, een personage van middelmatige waarde, Romein, gierig, volledig misprijnsbaar.»⁴³ De kerk die toen woelige tijden kende, met meer partijen dan er nu in de Staat zijn, sprak over haar pausen, zelfs bij leven, even vrij als wij over onze koningen. Bernard draagt dus het goede nieuws uit van de dood van de paus in de bisdommen Carcassonne en Albi, en bestijgt de kansel op alle plaatsen die hij aandoet. Het onderwerp van zijn redevoeringen is overal hetzelfde: De paus is dood, laat ons hopen! Laten we hopen en, opdat God ons helpe, laat ons handelen. Jullie hebben al veel gedaan, maar blijft er u niets te doen? Enkele jaren geleden durfde geen enkel man uit deze provincie deze verlaten: men moest zich wegsteken als men van Albi was; in het buitenland was elke man van Albi een walgelijk persoon. Nu weet men overal dat de enige walgelijken van dit ongelukkig land enkele inquisiteurs en een bisschop zijn. Deze ontmaskerde verraders zijn, zegt men, naar het hof van Rome gegaan. Wel, ze zullen daar geconfronteerd worden met een nieuwe paus en met de vidame die ze niet zal sparen. De Roomse gerechtigheid is traag bij haar werk; niettemin is het nodig dat die zaak, die al zo dikwijls uitgesteld werd, gewonnen wordt! Ja zeker, goede lieden, hou ten volle uw vertrouwen in uw moedige verdediger, geëxcommuniceerd zoals jullie en voor jullie. Maar denk eraan dat te Rome niets lukt zonder geld. Dus, verkoop die wijngaarden, die huizen, die hovingen die zullen aangeslagen worden als uw bisschop geabsolveerd terugkomt, en stuur geld naar Rome, veel geld. Dat blijft er ons te doen.

Inmiddels verneemt men dat de vidame, zoals de Paus, overleden is, de enen zeggen te Perugia, de anderen in de Abruzzes en dat zijn proces helemaal niet gedaan was. De dominicanen, die hun commentaar toevoegen aan het gewone bericht van de gebeurtenis, vertellen dat hij gestorven is zonder bijstand van een priester, in de afschuwelijke eenzaamheid van die grote zondaars die de Kerk uitgestoten heeft uit de gemeenschap van de gelovigen. Moet men ze geloven? De minderbroeders van Albi zullen in alle geval met al hun krachten bijdragen tot het heil van zijn ziel. Ter ere van deze geëxcommuniceerde, gestorven met of zonder priester, dragen zij een mis op in hun klooster en, na de mis, spreekt Bernard de grafrede uit. De vidame was naar dit land gekomen dat hij niet kende en hij heeft gezien hoe mooi dit land is, bevolkt met eerlijke mensen, en hij heeft zich gehaast om naar de koning van Frankrijk te gaan om te getuigen voor de vervolgd tegen de vervolgers. De koning van Frankrijk, die niet al het kwade kon herstellen, is zich gaan beklagen bij de paus. De paus heeft niets gedaan van wat hij moest doen en nu is dan de vidame uiteindelijk bij God gaan klagen over de paus. Zo luidt de grafrede van een martelaar.

Bernard, zoals men kan zien, blijft op het toneel; maar de meeste van zijn vrienden hadden hem verlaten, zij moesten bekennen dat sinds enige tijd hun zaak niet zo goed draaide. Élie Patrice zelf hield op met hem te vergezellen op zijn tochten te lande en hem te steunen in zijn propaganda. Men ijvert niet meer, men wacht. Men verwacht goed nieuws en men ontvangt alleen slecht, zoals dit bijvoorbeeld: de koning heeft pas geschreven aan de

⁴³ *Chronicon frat. Salimbene*, ad. ann. 1286.

seneschalken van Toulouse en Carcassonne. Hij ontzet niet alleen de veroordeelde ketters uit elk openbaar ambt, maar ook nog hun zonen en hun neven, daarenboven verbiedt hij alle verenigingen en alle inzamelingen van geld om de tegenstanders van het Heilig Officie te hulp te komen. Deze brieven dragen als datum juni 1304⁴⁴. Het gaat, zegt de koning, om oude ordonnanties. Ze zijn, het is waar, uit de tijd van de heilige Lodewijk. Maar het is om de inquisitie ter wille te zijn dat Filips ze hernieuwt.

Enkele tijd later komen nieuwe berichten toe te Carcassonne, nog erger. De biechtvader van de koningin, broeder Durand, en de zoon van de vidame Guillaume de Picquigny, schrijven tezelfdertijd dat de koning van Majorca het geheim heeft verklapt van bepaalde onderhandelingen die begonnen waren met zijn zoon, dat Bernard wordt beschuldigd de voornaamste bewerker geweest te zijn van dit verraad en dat, als hij zich kan verantwoorden, hij haast moet maken om dit te doen want koning Filips is bijzonder geïrriteerd en spreekt over prompte gerechtigheid. Bernard had altijd de vrees gekoesterd dat er een revelatie zou komen. Het plan had zoveel vertrouwelingen gekend dat er iets van moest doorsijpelen; maar hij had er voor gezorgd dat de geschreven bewijzen van het complot vernietigd waren en hij meende alles te kunnen betwisten met succes. Zijn hoop was nu teniet gedaan. Wanneer hij werd aangeklaagd door een koning, dan maakte de hoedanigheid van de verklikker het hem niet mogelijk het feit te loochenen; hij kon zich nog alleen maar inspannen om er het belang van te minimaliseren. Hij deelt dus aan alle personen die hij gecompromitteerd acht de verwitting mee die hem ter ore is gekomen en hij beraadslaagt in het geheim over de koers die zij moeten varen. Weldra verbiedt de seneschalk van Carcassonne, Jean d'Aunay, die op de hoogte is van wat er gebeurt, Bernard de toegang tot de stad. Nochtans is er geen bevel van de koning toegekomen om de vervolgingen te beginnen. Dit bevel moet men voorkomen. Daarom wordt gemeenschappelijk besloten een gezantschap naar Parijs te zenden. Samen met Bernard gaan Guillaume Fransa en Pierre Étienne, toen consuls, voor de mensen van Albi, Jean Marcend en Bernard-Jean Servinier voor deze van Carcassonne, Pierre Pros voor Castres en Bernard Pannat voor Cordes mee om de koning te zien, hem te spreken, hem voor te lichten en hem te smeken.

Bij zijn aankomst te Parijs klopt het gezantschap aan bij de koning, bij de koningin, maar vergeefs; de vorst luistert naar geen uitleg, naar geen verzoek. Hoe welwillender hij tot dan was geweest tegenover Bernard en de zijnen, des te meer is hij ongedurig vandaag om hun verraad bestraft te zien. Hij schrijft dus aan Clemens V, nieuwe paus, paus naar zijn meug die hem niets kon weigeren, om onmiddellijk broeder Bernard, zijn onderhorige, te laten aanhouden; hij schrijft op hetzelfde moment naar de seneschalk van Carcassonne, Jean d'Aunay, om Élie Patrice te doen aanhouden met zijn burgerlijke medeplichtigen, en ze zonder uitstel voor het gerecht te dagen. Op bevel van de paus heeft de gardiaan van het klooster van Parijs aan Bernard gezegd dat hij gevangen was en hij plaatste in zijn kamer enkele religieuzen met opdracht hem te bewaken. Inmiddels, op 24 augustus, worden de andere samenzweerders die door de koning waren gesignaleerd, in de gevangenis gezet te Carcassonne. Hun proces duurde niet lang. De seneschalk vonniste naar het midden van september, bijgestaan door Amalric, burggraaf van Narbonne, en twaalf andere baronnen. Eerst hadden ze standvastig een verraad dat eerder maar een poging was dan een misser

⁴⁴ Verzameling Doat, dl XXXIV, f° 81.

geloochend, maar weldra werden ze geconfronteerd met de bekentenissen die aan Guillaume Brunel, de bode van het consulaat, waren ontrukkt. Zestien aangeklaagden werden ter dood veroordeeld waaronder we kunnen vermelden: Élie Patrice, de syndicussen Barthélemy Calverie en Pierre d'Arnauld-Guillaume, Bernard Marseille, Guillaume du Puy, Guillaume Roger *de Brucofolio* of *Burcafollo*, Guillaume de Saint-Martin en Ponce de Montolieu⁴⁵. Zij werden naar de executie gevoerd op de 28ste van deze maand, buiten de muren van de stad; zestien nieuwe galgen had men in alle haast opgesteld langs de kant van de weg, om eenzelfde aantal veroordeelden op te vangen. Eén van hen, Aimeri Castel, nam de vlucht. Enkele tijd later werd hij aangehouden in de Limousin, te Pierre-Buffière, en onmiddellijk in de kerker opgesloten. Maar hij had, buiten vele vrienden, ook veel geld en zijn vrienden boden zijn geld aan en ten koste van een hoog losgeld, kwam hij vrij⁴⁶. Op 29 november werd dezelfde marteling op dezelfde plaats opgelegd aan veertig inwoners van Limoux.

De stad Albi heeft geen enkel slachtoffer geleverd voor deze boetedoening. Op de hoogte van het feit dat de consuls niet hadden willen deelnemen aan de samenzwering had de koning die verrast en tevreden was over hun trouw, niets voorgeschreven aan Jean d'Aunay wat deze stad betreft. Niettemin was ze niet voldoende beschermd door het zwijgen van de koning. De seneschalk, eens het proces te Carcassonne achter de rug, liet weten dat hij dit van Albi ging beginnen.

De consuls, op hun *qui vive* door dit nieuws, belastten toen Guillaume de Pesencs en Gahlard Étienne om in hun naam 500 ponden wisselgeld te dragen naar Jean d'Aunay en verbonden er zich toe een weinig later nogmaals dergelijk bedrag op tafel te leggen indien hij zich onthield van elke vervolging; maar Jean d'Aunay verklaarde dat de werking van de justitie niet kon opgeheven worden door beloften en gaf slechts vijf dagen aan de consuls van Albi om hun geschenk van 1000 ponden aan te vullen. Binnen de vijf dagen werd het aanvullend deel gebracht door Guillaume Amat en Pierre de Castanet, toen consuls. En zo werd de stad Albi gespaard.

⁴⁵ Mahul, *Cartulaire de Carcassonne*.

⁴⁶ Bernard Gui, een tijdgenoot, predikheer en zeer ijverig inquisiteur, vertelde deze geschiedenis als volgt: «Toen de overeenkomst over het verraad was ontdekt en de waarheid aan het licht was gekomen dankzij de inquisitie van de Curie werden in hun slecht handelen meerdere verraders op de vooravond van de gelukkige apostel Bartolomeüs aangehouden, en de genaamde Élie Patrice en 14 andere verraders werden te zelfder tijd vervoerd door de stad en werden naar de zon gehangen aan galgen die nieuw en plechtig waren opgericht naast de openbare weg, op vraag van de justitie, op de vooravond van Sint Michiel in het jaar onzes heren 1305. En zij die eerder tegen de predikheren dol te keer gingen en krasten met een kraaiestem, werden krassend blootgesteld aan de raven. Maar later werden op de galg raven gezien die krasten en pikten in hun schedels, zoals zij getuigden die het zagen; vele anderen die een gelijke fout begingen werden tot eenzelfde straf veroordeeld, tenzij de zachtmoedigheid en het medelijden van paus Clemens V bij de koning tussenbeide kwamen. Aimeric Castelli echter die in de vorm van een vlucht ontsnapte, werd gevangen genomen te Pierre Bruffière, in het bisdom Limoux, en werd lang opgesloten in de kerker van de koning maar werd door de gebeden van velen en veel geld weggerukt van dood en marteling. Koning Filips bij tussenkomst van de paus spaarde er velen van dood en ballingschap, maar niet van een geldelijke boete. Daaruit volgde ook dat de gemeenschap van Carcassonne haar consuls zag afgeschaff en veroordeeld werd tot een groot geldelijk bedrag». *Historiens de la France*, dl. XXI, p. 744. - Mahul, *Cartulaire de Carcassonne*, dl. VI, 1ste deel, p. 458. Een passage citeren we hierbij in het Latijn omdat hij François Villon uit de *Ballade des pendus* prefigureert: *Et qui prius insaniendo contra fratres Prædicatores voce corvina crocitabant corvis fuerunt expositi crocitandi; nam postea in patibulo corvi visi fuerunt picantes et crocitantés in cervicibus eorundem...* Vergelijk: *Pies, corbeaux nous ont les yeux cavés, ... plus becquetés d'oiseaux que dés à coudre*.

Bernard kon niet zo vlug beoordeeld worden als Élie Patrice. Het Roomse hof had reeds de gewoonten van temporiseren en omzichtige traagheid aangenomen die men haar zo dikwijls heeft aangewreven. In de maand november, toen de paus naar Lyon ging om zich daar te laten kronen, werd Bernard overgebracht naar die stad. Onder scherpe bewaking, twijfel daar niet aan: een paus die een zo trouwe dienaar was van de koning kon dergelijke gevangene niet laten ontsnappen. Niettemin konden een paus en zijn kardinalen, die allen eenzelfde passie deelden voor pracht en praal, dat begrijpt men, de tijd die van hen gevergd werd voor de zware voorbereidselen van de kroning, niet met een proces laten verprutsen; en eens de kroning gedaan, was al te veel rust nodig voor de oude kardinalen, te veel zaken werden tesamen toevertrouwd aan de onervarenheid van de nieuwe paus. Van november 1305 tot februari 1306 bleef Bernard, zoals het hof van de paus, in de stad Lyon. Hij vroeg rechters maar hij kreeg er geen. In januari verliet de paus Lyon en bezocht Mâcon, Nevers, Bourges, Limoges, Périgueux en ging naar Bordeaux. Bernard maakte de reis met hem. Te Bordeaux verbleef het hof van de koning tot in de maand april 1307. Bernards bezoek, weliswaar als gevangene, duurde even lang. Maar in de maand april, toen de paus naar Poitiers kwam waar de koning zich bij hem moest voegen, werd Bernard naar het klooster van Saint-Julien in het bisdom Limoges gevoerd. Sinds lang sprak men niet meer over oordelen, misschien om hem niet te moeten veroordelen. Eindelijk, op 25 november, gaf een brief van de paus opdracht aan de minderbroeders van Saint-Julien om hem naar Poitiers te sturen. Filips had zijn nakende terugkeer naar deze stad aangekondigd en de paus aarzelde, na een zo lange verdaging, om nog iets te beslissen in de zaak Bernard, zonder de aanklager en de aangeklaagde in elkaars tegenwoordigheid gesteld te hebben.

Bernard haastte zich niet om de paus te gaan vinden. Men zag hem te Poitiers niet voor de eerste week van de Vasten van 1308. De paus, ingelicht over zijn komst, schonk er geen aandacht aan. Bernard verbleef in het klooster van zijn orde en woonde elke dag de diensten bij. Het was hem aangenaam om zich te vertonen, als had hij niets te vrezen van iemand. Toen de koning toegekomen was, ging Bernard zich aan hem voorstellen, niet om zich te verontschuldigen, maar om te klagen over de seneschalk Jean d'Aunay, en om de gedachtenis van enkele burgers van Carcassonne te verdedigen, die onrechtmatig waren veroordeeld, zei hij. Maar de koning luissterde nu naar hem met onverschilligheid. De in deze zaak meest verwikkelde verraders hadden geboet voor hun misdaad door een exemplarische straf; hij, hun medeplichtige die men braafjes gespaard heeft, heeft geen reden om te klagen. De koning geloofde Bernard niet meer en hij vreesde hem niet meer, hij schonk hem vergiffenis en wou hem vergeten.

Bernard kon dus denken dat hij vrij was, hij vernam weldra dat hij het niet helemaal was. Filips, die Poitiers verliet, verwaarloosde Clemens te verwittigen dat hij zich geen zorgen meer moest maken om Bernard. Wat er ook van zij, Bernard had besloten naar de streek van Albi terug te keren maar er werd hem betekend dat hij overal het hof van de paus moest volgen; en te zelfder tijd werd hem gezegd dat de toelating om te gaan en te komen hem waarschijnlijk zou gegeven worden. Hij vroeg ze kort daarop, toen het hof in de stad Avignon was. De kardinaal bisschop van Tusculum, die voor Bernard steeds een actieve welwillendheid had getoond, gaf hem op schrift de toelating om zich voor enige tijd te verwijderen. Hij maakte er gebruik van om naar Toulouse te gaan, naar Carcassonne. Wat kwam hij daar zoeken? Hij was er naar nieuwe getuigenissen op zoek tegen Jean d'Aunay. Gezien zijn vrienden dood waren moest hij, die leefde, ze wreken.

En in zijn afwezigheid was de toestand meer dan eens veranderd in de districten Carcassonne en Albi. Hij had een inquisitie achtergelaten die opnieuw moest had geschept en herbegon met dreigen. De gerechtvaardigde wrok van de koning had haar helemaal vrij gemaakt en zo had ze het niet lang kunnen houden bij dreiging: de daden waren gevolgd. Wij hebben, met datum 1305, meerdere brieven van Geoffroi d'Ablis die bevelen voor een wrede strengheid bevatten. Een aantal ketteren, zegt hij, zijn gevlucht in spelonken; men moet zonder uitstel jacht maken op deze «wrede beesten», en ze zonder mededogen uitroeien⁴⁷. Maar deze nieuwe gewelddadigheden hadden de misnoegdheid van de koning en de paus als gevolg. Toen de paus de koning vroeg volledige gratie te verlenen aan de inwoners van Carcassonne die tot dan toe niet waren vervolgd geworden, heeft de koning deze verleend, maar na afschaffing van het consulaat in deze stad en de oplegging van een zware boete⁴⁸. Clemens was daarna zelf tussengekomen, volgens recht en plicht en, in het bijzonder voorgelicht door een brief van de kannuniken van Albi, de kannuniken van Saint-Salvi, de abt en de monniken van Gaillac. Zij zeiden dat de oorsprong van alle onrust te wijten was aan de terecht verfoeide bedienaars van de inquisitie. Hij heeft, op 13 maart 1306, Bérenger de Frérol, kardinaal-priester van de titels van de heiligen Nérée en Achillée, Pierre de la Chapelle, kardinaal van Saint-Vital, en de beroemde abt van Fontfroide, Arnould de Novelli, naar de streek gestuurd met als opdracht de gevangenen van Carcassonne en Albi te bezoeken, om na te gaan of zoveel klachten oprecht waren en om, wijl zij daar waren, de grootste misbruiken te hervormen. De kardinalen, die op 15 april te Carcassonne toekwamen, hebben onmiddellijk hun onderzoek opgezet en zijn zelf neergedaald in de kerkers van de inquisiteurs, zij hebben veertig gevangenen bevrijd, waaronder Jean Baudier, Bérenger Fumet, Pierre Adhémar, Guillaume Fenasse, Pierre Taillefer, Raymond Garcia⁴⁹; zij hebben daarna de wachters van het ondergronds cachot afgezet en hebben aan hun vervangers het naleven van een nieuw reglement opgelegd⁵⁰. Enkele dagen later hebben ze de gevangenis van de bisschop van Albi bezocht waar ze ongelukkigen geketend vonden in enge cellen, zonder lucht, zonder licht, die sinds vijf jaar en langer op hun proces wachtten. De ketenen werden verbroken, de duistere cellen gesloten, heel het regime van deze huiverwekkende gevangenis werd veranderd.⁵¹

Zo kon Bernard, bij zijn terugkeer te Carcassonne, in zichzelf zeggen dat hij niet zo'n ingebeelde verwachtingen had gekoesterd. Wat hij vergeefs gevraagd had onder Benedictus XI gebeurde onder Clemens V. De inquisitie is nog niet afgeschaft, zij heeft nog steeds haar vreselijk mandaat; maar zij is op zijn minst ingetoomd, haar processen worden onderzocht

⁴⁷ Zie verzameling Doat, dl. XXXIV, f° 85.

⁴⁸ Mahul, *Cartulaire de Carcassonne*, dl. VI, 1ste deel, p. 12.

⁴⁹ Hun goederen bleven niettemin verbeurd ten voordele van de bisschop en de koning (zie de rekeningen van het jaar 1323, in het dl. XXXIV van de verzameling Doat). Het fortuin van Guillaume Fenasse moet aanzienlijk geweest zijn. De koning had op zijn goederen, in 1305, 606 ponden, 13 stuivers en 2 denieren; van 1305 tot 1309, 1197 ponden (zie dl. XXXVIII van dezelfde verzameling.)

⁵⁰ Onder de opgesloten van wie de kardinalen de straf verzochten, zonder ze in vrijheid te stellen, vinden we Guillaume Garric en Raymond Lemaistre of Magistri. Deze Raymond Lemaistre verliet zijn cachot slechts in het jaar 1322, om verbrand te worden. Die brandstapel kreeg die dag vier slachtoffers: «Uitgaven voor het verbranden van Raymond Lemaistre afkomstig van Monstantione, Bernard de Bosco van Béziers, Pierre Jean van Narbonne en Jean Conilli, inwoners van Béziers die diezelfde dag werden verbrand op de zandige oever nabij de burcht van Carcassonne: voor groot hout, 21 stuiver 3 denieren; voor wijnranken, 21 st. 3 den.; voor spaden 2 st. 6 den.; voor 4 staken, 10 sol. 9 den.; voor koorden waarmee ze vastgebonden werden, 4 st. 7 den.; voor een lijkzak, voor elke persoon 20 st. Totaal 8 pond 14 st. 7 den.» Rekening van de procureur des konings Arnaud Assailit, in de verzameling Doat, dl. XXXIV, f° 223.

⁵¹ Verzameling Doat, dl. XXXIV, f° 52-71.

en twee kardinalen, beiden met een grote bekendheid, hebben zich openlijk tegen haar verklaard. Had Élie Patrice niet dat ongehoorde plan gehad om de zaken snel vooruit te doen gaan, indien men die nutteloze onderhandeling niet was begonnen met een prins die alles kon willen, maar niets kon durven, dan zou de voldoening van de goede lieden vandaag niet vermengd zijn met bittere spijt, en Bernard die op zijn tegenstanders een opmerkelijk voordeel had veroverd, zou geen andere zorg meer hebben dan zijn overwinning af te maken. Wat er ook van weze, er blijft voor hem één plicht. Onschuldigen werden gefolterd samen met schuldigen. Hij is gekomen om bewijzen van de begane vergissing.

Dit onderzoek zal hem niet gemakkelijk vallen. Inderdaad; de seneschalk Jean d'Aunay verlangt niet dat hij de hele waarheid verneemt. Bernard stond dus op het punt de stad binnen te gaan als de seneschalk hem over de houten brug tegemoet treedt: «Durf jij, verrader, je hier vertonen? Ik verbied je voortaan een voet in deze stad te zetten.» En ogenblikkelijk hadden de wachters aan de poort het bevel gekregen hem niet binnen te laten. Bernard bleef enige tijd in de buitenwijken, waarvan men de toegang voor hem niet kon afsluiten, en verzamelde enkele getuigenissen; daarna, menend dat zij voldoende konden zijn om koning Filips voor te lichten, vroeg hij aan de paus de toelating om een nieuwe reis naar Frankrijk te ondernemen. Dat werd hem toegestaan.

De koning bevond zich te Chartres en Bernard ging daarheen en liet de koning verwittigen van zijn aanwezigheid. Zoals alle mensen die constant bezig zijn met nieuwe plannen, had koning Filips niet graag dat men hem van een actuele zaak kwam afleiden om hem te spreken over een afgedane zaak. Hij stuurde Bernard weg zonder hem te willen horen. Maar door hem op die manier weg te sturen, door hem te laten zeggen dat hij slecht gelegen kwam, dat men zich niet meer met hem wilde bezighouden, gaf men hem zo zijn vrijheid niet terug? Zo althans wou Bernard het bevel van de koning begrijpen. Hij vertrok dus onmiddellijk naar Avignon, zag er de paus en vroeg hem dezelfde gratie. De paus heeft hem niet beter of slechter ontvangen dan de koning en Bernard ging, ondanks de seneschalk, naar zijn klooster in Carcassonne. Hij ontving er weldra een blij nieuws. Op 23 juli 1308 hadden de kardinalen eindelijk een besluit genomen over het beroep van de vidame van Amiens, en zij hebben de hele procedure verbroken en alle gevolgen van het vonnis vernietigd⁵². Zo zal Bernard niet gewroken zijn, en hij betreurt het, op Jean d'Aunay, maar hij is het wel op Foulques de Saint-George, op Geoffroi d'Ablis en op Guillaume de Morières. De inquisitie schijnt definitief overwonnen.

Maar terwijl Bernard, die denkt niets meer te vrezen te hebben, zijn vrienden terugziet, met hen babbelt over het verleden en ze troost omwille van het vele dat zij geleden hebben voor een gewonnen zaak, gebeuren er plots andere incidenten die de aard der dingen veranderen. Clemens V had geen passie noch systeem. Indien hij zich tegen de inquisiteurs van Albi uitgesproken had, dan was het uit toegeeflijkheid voor de publieke opinie. Iedereen zei dat hun overdreven ijver schadelijk was voor de godsdienst. Zij maakten ten andere te veel lawaai voor de oren van een paus die vriend was van de vrede. Maar, korte tijd nadat hij de procedures van de inquisiteurs van Albi had afgekeurd, heeft Clemens een beroep gedaan

⁵² Verzameling Doat, dl. XXXIV, f°s 114-122.

op de Lombardische inquisiteurs, die voor hem gestreden hebben in de bergengten van de Alpen en de geduchte benden van de ketter Dulcino hebben overwonnen. Daarom, omdat hij hen veel schuldig is, kan hij hen niets meer weigeren. Men verneemt weldra te Carcassonne dat een bul van 27 juli de verdraagzaamheid van de kardinalen censureert, de wreedheden van de bisschop van Albi vergeeft en de bescherming van de Heilige Stoel garandeert aan die goede dienaars van de Kerk, die schandelijk werden beschuldigd, deze religieuzen die het habijt van broeder Dominicus dragen. Van dan af zal de in ere herstelde inquisitie geen rem meer kennen. Men zal, om recht te hebben in vrede te leven, haar erbarmen moeten verdienen met publieke akten van berouw.

Al de vroegere medeplichtigen van Bernard die niet werden gehangen of die nog niet in de muur zijn gezet, onderwerpen zich de één na de ander. Guillaume de Pesencs en Gahlard Étienne, ontslagen uit hun ambt, hebben Albi willen verlaten, maar de luitenant van de seneschalk heeft hen opgedragen nog enige tijd te blijven. Kunnen zij geen rekening te vereffenen hebben met het gerecht? Pierre Pros had eerst een toevlucht gezocht op de grond van Gascogne. Toen hij daarna te Lyon kwam had hij daar Pierre de Castanet, Arnauld Garcia, Guillaume Fransa, Guillaume Borel, Raymond Bauderie, Jean de Caraman en verscheidene andere notabelen van Carcassonne, van Albi, van Limoux gevonden die naar het hof van de nieuwe paus gekomen waren met de bedoeling zijn tussenkomst bij de koning te vragen. Men kon bij de paus niet geraken zonder langs de kardinalen te gaan. De kardinalen hadden, zoals het de gewoonte was, hun goede diensten getarifeerd volgens de ernst van het feit en de hoedanigheid van de personen. Zij die dus kwamen om te vragen, hadden aan de kardinaal van Sainte-Croix 2000 ponden moeten betalen, aan Raymond de Goth, neef van de paus, 2000 ponden, aan Pierre Colonna 500 gulden en, hoe hoog ook de gestorte som was, de aanvragers hadden maar woorden in ruil gekregen: de kardinalen hadden ze bestolen. En daarom hadden ze bij hun thuiskomst voor het merendeel dan maar al de voorwaarden, al de straffen en de penitenties die de inquisitie hen had opgelegd, aanvaard en voortaan had zij hen niets meer te vragen tenzij een beschamende dienst waarvoor zij de moed niet meer zouden hebben hem te weigeren⁵³.

Bernard legt zich niet neer bij zo'n grote vernedering. Hij zou nochtans, zelfs op voorwaarde niets meer te doen, niets meer te zeggen, op voorwaarde aanwezig te zijn met het hele uiterlijk van onverschilligheid bij het spektakel van de gezamenlijke schaamte, zijn leven

⁵³ Men moet van dit aantal penitenten Guillaume Borel afzonderen, wiens overblijfselen werden opgegraven in 1322 en aan de vlammen toevertrouwd als overblijfselen van een ketter. Wij hebben de rekening van de uitgaven van deze afschuwelijke ceremonie. Zo staat ze in het register van de procureur des konings Arnaud Assaillit: «Uitgaven voor het opgraven van de beenderen van Guillaume Andreae, Guillaume Borelli en Pierre Borelli, begraven in het claustrum van het klooster van de minderbroeders van Carcassonne. Voor vier mannen, elk 15 den., 5 st. Item voor twee steenkappers die de grafsteen openden waar genoemde Guillaume Andreae, Guillaume Borelli en Pierre Borelli begraven waren; elk 2 sol.: 4 sol. Ook voor een zak en koorden waarmee voornoemde beenderen werden vervoerd door de buitenwijk van Carcassonne naar voornoemde zandplaat in de rivier waar ze werden verbrand: 4 st. 6 den. Ook voor twee dieren die de genoemde beenderen vervoerden van het huis van de minderbroeders door de buitenwijk van Carcassonne tot genoemde zandplaat: 4 st. 5 den. Idem voor de dienders van de genoemde stad die aanwezig waren bij de opgraving van voornoemden, nl. Liétard Tonditori, Jean de S. Floro, Adæ de Roverayo, Jean de Croco, Jean Gaucherio, Jean de Agunessa, Jean Baudeti, Rainaud de Gonessa, Bernard Imbaudi, Renier de Ausura, Jaquet de Gonessa, Pierre Belier, Guillaume de Morlanis, Bernard Perrini, Geoffroi Retonditori, Jean Paulerii, voor hun uitgaven, 31 st. 6 den. Idem voor een lijksak: voor elke persoon, 20 st.: 70 st.» Verzameling Doat, dl. XXXIV, fol 224.

kunnen besluiten dat zo lang vertroebeld werd in dit land waar zijn geweten hem zegt dat hij goed gedaan heeft, waar hij vrienden behouden heeft, minstens in zijn orde. Maar, gezien hij niet kan kiezen voor een aftocht zonder bevrijd te zijn van de ijzers die zijn vrijheid hinderen, gaat hij in 1310 naar Parijs, kort bij de koning, daarna naar Avignon, bij de paus, en nadat hij deze heeft doen smeken door machtige personen, krijgt hij uiteindelijk het recht te gaan naar de plaats waar het hem zal aanstaan zijn verblijf te vestigen. Hij verbleef enige tijd te Carcassonne of op grond van Albi. De inquisitie was teruggekeerd naar al haar vroegere praktijken; zij arresteerde, zij plaatste in de muur, zij kon zelfs doen verbranden en hangen: men weigerde haar niets meer. In alle geesten heerste de ontmoediging of de terreur. De sterksten kunnen in dergelijke omstandigheden niet langer weerstaan aan de aantastingen van het kwaad; zij worden droeviger, zij verzaken elke dag wat meer. Gezien men te veel goede redenen heeft om de anderen te misprijzen, wordt men eenzaam en men onthoudt zich, eerst uit ontgoocheling, daarna als systeem. Teruggetrokken in een of ander klooster van zijn orde bleef Bernard afzijdig. Wat is van het jaar 1310 tot 1315 zijn gewone woonst geweest? Men zegt het niet. We vernemen niets in dat verband noch van hemzelf noch van getuigen die de rest van zijn leven hebben verhaald. Eindelijk vindt men in 1315 het spoor van deze zwaarmoedige banneling; Dan, na de dood van Clemens V en van Filips de Schone, verlaat hij de streek van Albi om zich te vestigen in het huis dat zijn orde bezit in Béziers. Hij heeft geen bezigheid meer, geen waardigheid; hij is een eenvoudige broeder geworden. Rust siert zijn ouderdom zoals zijn gemoedsgesteltenis overeenkomt met stilte en donker.

*Ik droom van een kerk die geen keuzes maakt en die de macht wantrouwt.
En vooral van een kerk die haar ketters koestert
omdat zij waarschuwen voor de gevaren van het grote gelijk.
De kerk mag haar ketters bestraffen - dat is nu eenmaal het spel -
maar zij dient het te doen op een wijze
die hen de lust niet ontnemt om ketter te blijven.*

Hoofdstuk IX

De spirituelen aan het hof van Avignon. Veroordeling van Bernard.

Maar er zijn mensen die niet geboren zijn om in hun bed te sterven. Na in een of andere grote onderneming mislukt te zijn zeggen zij dat ze nu zich van niets nog iets aantrekken en zij menen het zoals ze het zeggen. Welnu! Als de omstandigheden enigszins veranderen, als er enige opwindning heerst rondom hen, als mensen hen aangedaan komen aanspreken over een grief of, gezien hun ondervinding, hen raad komen vragen, dan worden ze dadelijk wakker; de passie van de anderen slaat op hen over, sleurt ze mee en ze staan klaar om nieuwe avonturen, om nieuwe gevaren te trotseren.

Bernard leefde dus heel teruggetrokken in zijn klooster van Béziers toen de vijandelijkheden tussen twee fracties die sinds lang de orde van Sint-Franciscus verdeelden, opnieuw opflakkerden. Deze die men op beledigende wijze de zachten noemde hadden het overwicht behaald in het hoogste orgaan van de orde, spraken er hardop over een einde te stellen aan hun tegenstanders die onbuigzamen of spirituelen genoemd werden. Bernard moet een van de onbuigzamen geweest zijn: de religieuzen met dat karakter zijn niet deze die luxe, slaphed voorstaan of goedkeuren: ze zijn streng voor zichzelf, zij zijn het ook voor de anderen, en soms zijn ze het te veel.

De spirituele broeders van Béziers en Narbonne, die op de hoogte zijn van een nieuwe vervolging, beraden zich en nemen de beslissing de paus te gaan opzoeken. Bernard zal ze leiden. Na alles wat hij als persoonlijke eigendom bezat, meerdere kisten boeken, gedeponeerd te hebben in de handen van Jean de la Couture, notaris te Béziers, vertrok Bernard vanuit die stad op 16 mei 1318, met als escorte vierenzestig religieuzen van zijn orde. Hij had, en dat kan niet verwonderen, de eer aanvaard er de leiding van te nemen en hij voerde ze langs de kortste weg naar Avignon.

De regerende paus Johannes XXII heeft niet het welwillend humeur van Clemens V. Het is een echte paus die respect voor het gezag vóór alles stelt, die weinig geraakt wordt door aantijgingen die uitgaan van enkele gewone broeders tegen enkele hooghartige en in luxe levende dignitarissen, integendeel de klachten van deze laatsten tegen hun ondergeschikten die gewoonlijk onrustig, dikwijls rebels zijn, raken hem. Bernard en zijn medebroeders komen, na zes dagen mars, op de 22ste tegen de avond aan bij de poorten van het pauselijk paleis. De paus weigert ze toe te laten op dat laattijdig uur. Een paus heeft, zoals

elke andere sterveling, nood aan rust. Laat ze zich terugtrekken, laat ze vredig gaan slapen in het klooster van hun orde; ze zullen de dag daarop gehoord worden op het uur van de audiënties. Maar ze willen deze raad niet opvolgen. Gezien men ze niet kan ontvangen bij het vallen van de avond, zullen ze wachten op de drempel van het paleis tot de dageraad. Men ziet het al, het gaat om een bende opstandelingen. Hoeveel goede ondernemingen zijn niet ten onder gegaan door mensen van die soort!

De volgende dag begint de audiëntie. Bernard zal als eerste spreken over de armoede van Christus en zijn apostelen en de hele reeks argumenten aanhalen die men kent tegen de persoonlijke eigendom. Maar nauwelijks heeft hij het woord genomen of hij wordt onderbroken. Zie hem daar, broeder Bernard, zegt men, die fanatiekeling die zolang onrust gezaaid heeft in het land van Albi. Hij draagt de schuld van zoveel wandaden, hij komt hier nu zijn oversten betichten van ingebeelde onregelmatigheden. Dergelijke onbeschaamdheid mag niet geduld worden. Wie spreekt er zo? Het zijn religieuzen met hetzelfde kleed als Bernard maar van een andere fractie. Toen ze de komst van hun medebroeders binnen de muren van Avignon vernomen hadden, hebben ze zich samen met hen aangemeld bij de paus om te antwoorden op hun kritiek. Men betwijfele het niet, die zachten zijn personen die het goed menen, zoals ook de onbuigzamen het zijn, en niettemin de fractievorming legt alle scrupules het zwijgen op en men vindt daar dan franciscanen die, om de welsprekendste van hun tegenstanders weg te ruimen, hem met verontwaardiging het ongenoegen verwijten dat hij de dominicaanse inquisiteurs heeft aangedaan⁵⁴.

Johannes XXII ziet Bernard voor de eerste keer. Hij laat hem onmiddellijk gevangen nemen en enkele dagen later belast hij Guillaume Méchin, bisschop van Troyes, en Pierre Letessier, abt van Saint-Sernin, het vooronderzoek van het proces van deze gekende agitator te beginnen.

Men verwondert er zich ongetwijfeld over dat een onderzoek, zonder inachtneming van onze regels, begint omtrent vergeven misdaden en dat een procedure wordt ingezet dertien jaar na het plegen van de feiten die er het voorwerp van moeten zijn. Zoals we van de waarheid houden, zo houden wij van gerechtigheid. Op de waarheid berust ons vertrouwen, op gerechtigheid onze wet. Dat betekent dat in ons de moderne geest huist. Maar in die vroegere tijden waarvan we de geschiedenis schrijven, kon men de waarheid niet zoeken, de gerechtigheid niet beoefenen om henzelf. Er waren kerkelijke en burgerlijke wetten, niettemin ging het belang van de Staat en van de Kerk, goed of slecht begrepen, voor alle andere wetten. Zo dacht Clemens V de belangen van de Kerk te dienen toen hij Bernard, de aanstoker van een opstand die nog niet was bedaard, vergiffenis schonk; nu meent Johannes XXII deze beter te dienen door te bevelen hem voor het gerecht te brengen, alhoewel Bernard geen macht, noch wil heeft nog iemand op te ruïnen of te verontrusten.

Als Bernard door de paus voor rechters gebracht wordt, moet hij dan niet veroordeeld worden, en die veroordeling moet deze niet éénzelfde voldoening brengen aan de oversten van twee machtige congregaties die om ter meest de Roomse kerk dienen, de enen onder de vlag van Sint Franciscus en de anderen onder die van Sint Dominicus?

⁵⁴ L. Wadding, *Annal. Minorum*, ad annum 1318.

Het onderzoek van de bisschop van Troyes en de abt van Saint-Sernin begon tegen het einde van juni. Er zijn zestig punten waarover Bernard ondervraagd werd; maar die zestig punten geven het detail van de feiten en van de aangeklaagde uitlatingen. De misdaden zelf zijn drieërlei:

1. Bernard heeft, met al zijn krachten, gedurende meerdere jaren, gestreden tegen de inquisitie, steden en dorpen tegen haar doen opstaan, de uitoefening van haar taak bemoeilijkt;
2. Hij heeft samengezworen tegen de koning van Frankrijk met de zoon van de koning van Majorca.
3. Hij heeft paus Benedictus XI laten vergiften.

Wij hebben nog niet gesproken over deze derde misdaad. We konden er niet over spreken want hij was nog niet vroeger ontdekt, d.w.z. uitgevonden. Van de zeven artikelen die gaan over deze misdaad, bestaan er drie uit nutteloze woordenkramerij; maar men moet de vier andere lezen: «Bernard heeft naar het hof te Rome een bode gezonden en via deze bode een klein koffertje gehuld in linnen en gesloten met een slot waarvan hij de sleutel bij zich bewaard heeft, en in dat koffertje heeft hij naar het Roomse hof preparaten, drankjes, poeders en een eigenhandig geschreven brief laten toekomen middels dewelke de vermelde broeder Bernard het leven van de gezegde heer Benedictus heeft verkort. *Item*, heeft de genoemde Bernard voor enkele personen te Albi een voorspelling geuit op de dag zelf dat paus Benedictus zou sterven. *Item* had hij wat hij zo zei vernomen uit een boek waarin veel letters stonden en veel raderen omgeven door verschillende geschriften. *Item* stuurde hij de preparaten hierboven vermeld aan meester Arnaud de Villeneuve en aan enkele anderen om het leven te verkorten van de genoemde heer Benedictus.» Samengevat, Bernard heeft het gif gemengd en de nodige instructies gegeven, zoals men zegt, voor het uitvoeren van de misdaad. Deze misdaad, het is de geneesheer van de paus, de geleerde, beroemde Arnaud de Villeneuve die hem uitgevoerd heeft.

Bernard die ondervraagd werd, weigerde eerst te antwoorden en werd onmiddellijk geëxcommuniceerd. Hij antwoordde daarna op enkele artikelen, maar met een misprijzende reserve, zich erover beklagend dat hij voor commissarissen gebracht was van middelmatig gezag, nieuwe mensen, die de dag tevoren door de gunst van de paus in deze zaken waren benoemd, wanneer er aan het hof van Avignon vier of vijf kardinalen rondliepen, die meer dan iemand anders op de hoogte waren van de feiten waarover hij rekenschap diende af te leggen.

Daarna kwamen, op verzoek van de inquisiteurs die hen verzoend hadden, de getuigen Guillaume Fransa, Pierre de Castanet en Bernard Bet, burgers van Albi, die alle omstandigheden in herinnering brachten van de vroegere strijd waaraan ze in zo grote mate deel hadden genomen, en met voldoende bewijzen de artikelen bevestigden die gingen over de twee eerste punten van de beschuldiging. Die details zijn gekend. Het is hun verklaring over het derde punt waarnaar men nieuwsgieriger is. Dit is ze, in enkele woorden. Op zekere dag, ongeveer het moment waarop Benedictus XI stierf, stuurt Bernard, in aanwezigheid van Guillaume Fransa, Bernard Bet om was en om doek, geeft aan Bet en Fransa de opdracht het doek met was in te wrijven en haalt dan een lederen koffertje te voorschijn en vraagt hen

dat koffertje te wikkelen in wasdoek; ten slotte overhandigt hij het koffertje aan een van de knechten genaamd Étienne en geeft opdracht dit te dragen naar meester Arnauld de Villeneuve, over de bergen, naar het Rooms hof. Dat gebeurt zo gewoontjes dat Bet en Fransa niet eens aan Bernard vragen wat de koffer inhoudt; maar hij zegt hen: «Daarin zit een brief; we zullen binnenkort nieuws horen van het hof, hopelijk goed nieuws.» Dat is het verhaal van de getuigen.

Dat deze mensen, wanneer ze daarna de dood vernamen van Benedictus XI, zich enige mysterieuze samenloop van omstandigheden tussen de plotselinge dood en het sturen van een lederen koffertje naar de dokter van de paus, ingebeeld hebben, dat kan men zonder veel moeite begrijpen: naar een aantal goedgelovigen diende in die tijden niet ver gezocht worden. Maar kan men even gemakkelijk de opsteller van die artikelen die de materie van het onderzoek uitmaakten, verontschuldigen als we zien hoe hij zich inspant om uit deze fabels de bezwarende, precieze, overeenstemmende omstandigheden van een bewezen misdaad te halen? De auteur van deze artikelen was zeker een van de meest onbeschaamde leugenaars. Als de paus zelf deze leugen niet gesuggereerd heeft, heeft hij gedaan alsof hij er in geloofde. Johannes XXII weet heel goed hoe Benedictus XI gestorven is. Hij is trouwens geen toevallige paus, zoals zovele anderen. Hij is zonder twijfel niet onfeilbaar, omdat hij overtuigd moet worden nieuwe en valse opinies verkondigd te hebben over belangrijke punten van het christelijk dogma; maar het is een geleerd man, verlicht, helemaal niet naïef. Men zal hem aan het glimlachen gebracht hebben als men hem zei dat Arnauld de Villeneuve om een paus te vergiftigen de raadgevingen en de zalven van Bernard had nodig gehad! Wel! Johannes XXII zal, wanneer hij na het onderzoek het tribunaal instelt dat Bernard moet oordelen, zelf met eigen hand, in een stuk dat hij tekent, deze absurde aantijging neerschrijven: *Operam dedit ut veneni poculo necaretur*⁵⁵. Deze terecht populaire beklagde, die uitgelezen commissarissen van de wereld gaan verwijderen, daarvan moet men het verleden bekladden. Het is een gifmenger en als hij in zake vergif meer wist dan de geleerde Arnauld de Villeneuve, dan komt dat omdat hij nauwe betrekkingen onderhield met de duivel. Is het werkelijk niet al te onbeschaamd een man aan te klagen van een misdaad die nooit, men weet het, bestaan heeft?

Het onderzoek duurde lang. Het werd uiteindelijk afgesloten omstreeks de maand juni 1319, en op 16 juli gelastte Johannes XXII de aartsbisschop van Toulouse, de bisschop van Pamiers en de bisschop van Saint-Papoul het proces te beginnen. Bernard werd toen overgebracht voor zijn rechters in de Languedoc, onder de bewaking van Guiard Gui, seneschalk van Toulouse. Men heeft inlichtingen over deze reis. Bernard, die niet kan twifelen aan het lot dat hem beschoren is, vertoont de vrijmoedigheid en de kalmte van een eerlijk man die veroordeeld is. Hij babbelt met de seneschalk en de andere reisgezellen, 's konings rechter de Rivière, meester Raymond Lecourt, notaris Arnauld de Nougarede, de sergeant van de paus Pierre de Pradelles, niet over zijn eigen zaken, waarover hij het liefst niet heeft, maar over de gebeurtenissen van de dag en van de laatste weken; hij geeft hen zelfs zijn persoonlijke opinie over enkele twijfelachtige punten van de gewijde geschiedenis of van de scholastieke theologie. Onder de actuele zaken is het punt dat hem het meest interesseert het pro-

⁵⁵ Hij gaf opdracht dat hij (de paus) gedood werd door een beker venijn.

ces van Marseille, afgesloten op 7 mei van dat jaar met de doodstraf voor vier religieuzen van zijn orde. Van al die broeders die vertrokken waren uit het klooster van Béziers, van Narbonne, die we hebben zien verschijnen aan het hof van Avignon om er als ware bedelaars de minder strenge zeden van hun oversten aan te klagen, werden er vier weerhouden, gevangen gezet, veroordeeld en verbrand als kettters. Bernard kent ze, hij die ze aan de paus heeft voorgesteld, verdedigt ze. Omdat ze lastig waren heeft men ze beschuldigd van ketterij. Die kettters zijn de nieuwe martelaren die pas ontvangen zijn in het paradijs.

Het traject Portet-Toulouse gebeurde in een bootje op de Garonne. Gedurende deze vaart sprak Bernard, die zijn losse praatjes verder zette, over de abt van Fiore, Joachim, een andere hervormer, die meer dan een eeuw vroeger zich niet tevreden had gesteld met de steeds groter wanordelijkheden aan het hof van Rome te signaleren, maar die er nog het einde had van voorspeld. Zijn vijanden hebben hem onmiddellijk laten veroordelen. Maar mocht Bernard paus zijn, hij zou hem laten absolveren. Men erkent dat hij een goede theoloog was, omdat hij Petrus Lombardus op het juiste pad heeft gezet. Petrus Lombardus, die in God de Drievuldigheid van de eenheid onderscheidde, had zich deerlijk vergist. Dit onderscheid is inderdaad niet ontvankelijk. Dat heeft abt Joachim zeer duidelijk bewezen. Dat geeft men toe, maar men vergeeft hem niet dat hij de gave van profetie had en veranderingen aankondigde die niet zouden gebeuren ten voordele van de kardinalen en de pausen. Zijn er geen andere profeten geweest als bijvoorbeeld Jesaja? En wat Jesaja zei, kon men genoeg schein in wat hij zei?

Aangezien ze geen theologen waren, waren de gezellen van Bernard maar weinig nieuwsgierig naar zijn opinie betreffende abt Joachim. Zij ondervragen hem met meer belangstelling over zijn avonturen met de inquisitie. Hij antwoordt aan rechter Raymond Lecourt dat de oorsprong van de onlusten van Carcassonne lag in de tussenvoeging van een vervalste passage in de registers van het Heilig Officie en dat men op de ellendige vervalsters de verantwoordelijkheid moet leggen van alle onheil dat er gebeurd is. Arnould de Nougarede laat dan opmerken dat dit protest van de lieden van Carcassonne tegen een vervalste passage hen te ver heeft meegesleurd. Als men ten minste de muur niet was binnengestormd om er de gevangenen weg te halen! «Maar, zegt Bernard, ze waren onschuldig; ik heb er de bewijzen van gegeven aan de vidame». «Het beste van uw bewijzen, repliceert Arnould de Nougarede, is zonder twijfel dat bedrag van 1000 pond geweest dat de vidame uit uw hand gekregen heeft?» «Je liegt dat het je strot uitkomt, roept Bernard uit, de vidame was een man van eer⁵⁶». Bernard die eerst naar Toulouse werd geleid, werd een weinig later naar Castelnaudary overgebracht. Daar komen de rechters in deze zaak voor de eerste keer samen op 3 september 1319, in de woonst van de aartsbisschop. Jean Raymond de Comminges, aartsbisschop van Toulouse, Jacques Fournier, bisschop van Pamiers, Raymond de Monstujols, bisschop van Saint-Papoul, de twee nieuwe hervormers van de Languedoc, Raoul, bisschop van Laon, en Jean, graaf van Forez, de inquisiteur Jean de Beaune, de seneschalk van Toulouse Guiard Gui, de seneschalk van Carcassonne Aimeri de Cros en enkele andere geestelijken en belangrijke heren zijn daar aanwezig. Deze keer kan Bernard

⁵⁶ *Bernardus respondit quod ipse mentiretur per gulam et quod dictus vicedominus erat probus homo.* (f° 263 van nr. 4270). Letterlijk: hij liegt via de keel en gezegde vidame was een eerlijk man.

niet klagen over de kwaliteit van zijn rechters. De seneschalk van Toulouse staat recht en stelt de stukken van het proces voor en Bernard verklaart ze authentiek. De seneschalk stelt daarna, in naam van de paus, de aangeklaagde voor. Elk van de aanwezigen vervult een zekere rol in de procedure. Na de seneschalk staan de hervormers recht, in naam van de koning, en zij nodigen de rechters uit om hun tijd goed te gebruiken, d.w.z. de procedure niet te rekken. Uiteindelijk neemt Jean de Beaune, inquisiteur, het woord om te zeggen dat, indien de voorgelegde stukken onvoldoende de vijandige gedragingen van Bernard tegen de inquisitie zouden bewijzen, hij er andere zal voorleggen, evenwel zonder in hoedanigheid van betrokken partij op te treden. Het is de inquisitie niet die Bernard vervolgt, de paus is de wreker van de Kerk aan wie smaad berokkend werd.

De volgende dag verontschuldigt de aartsbisschop van Toulouse zich dat hij niet langer aan het proces kan deelnemen; talrijke zaken roepen hem terug in de metropool. Hij trekt zich terug en gelast zijn twee wijbisschoppen te oordelen zonder hem. Van Castelnauary gaat het tribunaal naar Carcassonne. Het zetelt te Carcassonne op 12 september in het bisschoppelijk paleis. De volgende dagen worden veel getuigen in de zaal geïntroduceerd door de inquisiteurs.

De ondervraging van Bernard begint op 2 oktober. Op het eerste punt van de beschuldiging geeft hij volledige uitleg. Men beschuldigt hem met al zijn krachten geijverd te hebben om bij de koning, bij de paus en bij het volk van Albi de bedienaars van de dominicaanse inquisitie ondergraven te hebben. Ja, dat is het wat hij gedaan heeft. Het geheugen van de door de apostolische commissarissen gehoorde getuigen heeft hen niet altijd gediend: bij het vertellen van zaken die lange tijd geleden gebeurden, hebben ze de waarheid met de leugen vermengd. Maar het ware, dat roept Bernard uit zonder het te betwisten. Het is de verdienste van zijn leven dat hij de machtige vervolgers van het volk van Albi heeft bestreden en zo hij de opheffing van hun verafschuwde tirannie niet heeft kunnen verwezenlijken, dan spijt hem dat.

De eerst verklaringen van Bernard over zijn verraad, opgezet met prins Ferdinand, zijn niet zo oprecht. Hij loochent het feit niet, maar hij vertelt het op zo'n manier dat hij de indruk geeft niet de hele waarheid te zeggen. De rechters nodigen hem uit om zijn bekentenissen te vervolledigen. Hij antwoordt dat ze volledig zijn. Het is duidelijk dat hij niets meer verwacht van zijn rechters. Omdat hij zich de stugge vijand van de inquisitie verklaard heeft, moeten zij hem, dat weet hij, zonder barmhartigheid behandelen. Maar het valt hem moeilijk zich de medeplichtige te noemen van een opzet dat miserabel afgelopen is. De rechters ontbieden dan de oud-official van Limoux, meester Hugues de Badafeuille en geven hem opdracht Bernard te doen spreken onder de tortuur; zij bevelen hem toch aan rekening te houden met de ouderdom van de beklagde, hem niet te verminken, hem niet te doden: *Ut bene caveret quod ex hujusmodi questionibus frater Bernardus mortem, aut membri amissionem, seu perpetuam debilitatem incurrere quoque modo posset*⁵⁷. Men leidt dus de aangeklaagde

⁵⁷ Dat hij goed zou opletten dat door de pijniging op deze manier broeder Bernard geen dood, geen verlies van een lidmaat, geen blijvende handicap op enigerlei wijze zou oplopen.

weg die vergezeld wordt van twee notarissen Guillaume Pierre Barthe en Guillaume de Rosières, belast met het opvangen, gedurende de tortuur, van zijn al te late bekentenissen. Bernard was een van die mannen van wie men de moed niet aan dergelijke beproevingen moet onderwerpen. Waarom er aan twifelen dat zij kunnen lijden? Die twijfel maakt hen opstandig, ze zetten zich schrap tegen de pijn en hun ontembare standvastigheid haalt het. Bernard die gemarteld wordt, zegt geen woord; maar de volgende dag komt hij voor zijn rechters en hij begint zelf, zonder dwang, het verhaal van de samenzwering. Hij heeft de zaak niet opgezet, hij heeft ze niet goedgekeurd; niettemin, hij geeft het toe, hij heeft eraan deelgenomen. Maar hij heeft reeds rekenschap gegeven van deze deelname aan het hof van de koning, aan het hof van de paus. Kan het aan de kerkelijke rechters toebehoren zich de vervolging aan te matigen van een burgerlijk delict waarvoor de burgerlijke overheid duidelijk de dader heeft vergeven?

Wat het derde punt van de aanklacht betreft, de vergiftiging van paus Benedictus, is Bernard verontwaardigd dat men zelfs het vermoeden van dergelijke misdaad aan hem durft voor te leggen. Opnieuw nemen de rechters hun toevlucht tot de tortuur. Dat is, dat weet men, de gewone praktijk. Elke aangeklaagde moet zijn misdaad bekennen. Wanneer de pijn op handige wijze gedoseerd wordt door de verschillende martelingen, dan wordt het punt bereikt dat de beschuldigde verkiest te sterven, hij roept op de dood als om een genade; maar hij kan die niet krijgen zonder zich schuldig te verklaren aan het misdrijf waarvoor men hem aanklaagt. Zo is de wet. Niettemin hebben de beulen die Bernard moeten martelen, vergeefs beroep op al hun kunst gedaan en de notarissen die er bijstonden moeten, bij hun terugkeer op het tribunaal, zeggen dat de beschuldigde geen enkele bekentenis heeft afgelegd. Is het nodig hieraan toe te voegen dat hij er deze keer geen zal afleggen?

Het horen van de getuigen volgt op de eerste ondervragingen. Verschijnen opeenvolgend: Bernard Amat, Jean en Arnauld Marsend, Raymond du Puy, Raymond Bauderie, Bernard Fenasse, Guillaume Fransa, Pierre Pros, Arnauld Garcia en verscheidene andere inwoners, raadsleden, oud-consuls van Carcassonne en Albi, voor het merendeel eertijds betrokken bij alle ondernemingen van Bernard, nu bereid alles te zeggen, alles te doen om het vergeten te verdienen van hun vroegere vergissingen. Mochten ze maar gewoon komen om door nederige smeekbeden, door daden van laffe penitentie, door neer te knielen zo laag als een inquisiteur het kan vragen, het recht te vragen hun trieste leven te kunnen eindigen in vrede! Maar het volstaat niet dat zij zich verontschuldigen; eenstemmig beschuldigen ze Bernard, alsof zij, al te lang misleid, eindelijk een soort gezant uit de duistere krochten zouden erkennen in de leidsman die zij gevolgd hebben,

Op 23 oktober, als de getuigen gehoord zijn, geven de rechters aan Bernard een document dat monitorium heet. Dit monitorium herinnert er aan dat, volgens de canons, ieder die schuldig is aan ketterij *ipso facto* geëxcommuniceerd is; dat elke geëxcommuniceerde zich moet laten vergeven binnen de tijd van één jaar; dat, als hij dit niet doet en het kerkelijk kleed draagt, hij zal gedegradeerd worden als ketter, zo hij geen voldoende tekenen van zijn volmaakt berouw toont zal hij door de kerkrechter overgeleverd worden aan de wereldlijke arm. Bernard is dus vriendelijk verwittigd dat hij zich moet vernederen, zich onderwerpen, of hij zal verbrand worden. De 25ste antwoordt hij op dit monitorium met een dubbele bekentenisbrief die in de stukken van

het proces is opgenomen. Hij vernieuwt al zijn vorige bekentenissen, zonder er iets aan toe te voegen. Hij is geen ketter; zijn leer is altijd deze geweest van de trouwste christen. Nooit heeft hij ten andere wetens gehandeld tegen het belang van de Kerk, daar hij nooit iets anders ter harte genomen heeft dan de triomf van de waarheid, van de gerechtigheid. Niettemin, als men oordeelt dat hij zich vergist heeft, dan heeft hij daarover heel nederig berouw, verzoekt hij om vergeving en biedt hij zich aan voor de penitentie die hem zal opgelegd worden.

De dagen daarna wordt nog wat uitleg gevraagd. Eindelijk, op 8 december, vellen de rechters hun oordeel. Van de drie punten van de aanklacht werd er één afgevoerd. Hoe precies ook de termen van het apostolisch requisitoir waren geweest, de rechters meenden Bernard niet te kunnen veroordelen als medeplichtige aan de veronderstelde vergiftiging van Benedictus XI; maar ze veroordeelden hem als vijand van de inquisitie, als verrader tegenover de koning van Frankrijk en, daarenboven, als waarzegger, tot eeuwigdurende gevangenschap⁵⁸. Nadat hij ontdaan werd van zijn priesterlijke waardigheid, zegt het vonnis, zal hij in een kerker opgesloten worden waar kettingen hem gekluisterd houden tot het einde van zijn leven en hij zal als voedsel slechts water en brood krijgen⁵⁹. De degradatie van Bernard had plaats nog de dag zelf op het marktplein van Carcassonne. Buiten de rechters en hun bijzitters waren aanwezig bij de plechtige boetedoening: de bisschoppen van Carcassonne, van Mirepoix en Alet, de abten van Grasse en Montolieu, de heren François de Lévis, Guillaume de Voisins, Dalmace de Marziac, Raymond d'Accurat, verscheidene andere ridders en een aanzienlijke menigte advocaten van de koning, rechters en legisten. Na de ceremonie werd Bernard naar de kerkers van de inquisitie geleid, buiten de omwalling van Carcassonne, op de oevers van de Aude, en onder de bewaking geplaatst van de inquisiteur Jean de Beaune.

Zal men het geloven? Twee burgerlijke magistraten gingen in beroep tegen dit vonnis omdat ze het te laks vonden. De dag volgend op de dag dat Bernard in zijn cachot, in zijn graf, was gedaald, daagde Pierre Lerouge te Toulouse op voor de rechters van de zaak en las hen een beroep op de paus voor, getekend door Raymond Lecourt en Raymond Foucauld, procureur des konings in de seneschalckerij Carcassonne. «Gerechtigheid werd verkracht, de koninklijke waardigheid werd beledigd, het geweten van een trouw volk is verontwaardigd.» Zo spraken deze die in beroep gingen. Ze hernemen de reeks van de veroordeelde misdrijven en voegen er de moord op Benedictus bij. Dit misdrijf, zegt het vonnis, werd niet ten volle bewezen, maar, antwoorden deze die in beroep gingen, gezien de rechters het bewijs van de misdaad niet voldoende vinden, zouden ze aan de paus de vrijheid moeten geven om op dit punt te beslissen; het was niet in hun bevoegdheid om te absolveren. Zij hebben daarenboven de justitie van de koning zwaar beledigd wanneer zij de veroordeelde onttrokken hebben aan de jurisdictie van het burgerlijk zwaard. Wat, de verrader, de ketter, de rebel, de gifmenger Bernard die verscheidene keren de dood had verdiend als men verscheidene keren kon sterven, *si naturae conditio pateretur*⁶⁰, zal als straf slechts levenslang gevang

⁵⁸ Er kwam vanwege Jacques Fournier een aanbeveling hem te sparen van de «muur» in al zijn strengheid. In het vonnissenboek van Toulouse staat echter dat de paus dit voorbehoud heeft herroepen en gevraagd dat het vonnis in al zijn strengheid zou toegepast worden. Zie J. Duvernoy op het einde van zijn inleiding tot de heruitgave van het boek (niet gepagineerd).

⁵⁹ Zie noot op het einde van de bijlage: het vonnis.

⁶⁰ Zo de staat van de natuur het kan lijden.

krijgen! Dit onrechtvaardig medelijden revolteert de magistraten en ze zijn overtuigd dat dit ook de paus zal revolteren. Zij tekenen beroep aan⁶¹. In rechte en in feite vergisten Raymond Lecourt en Raymond Foucauld zich en hun beroep bleef zonder gevolg.

Men weet niet precies in welk jaar de straf van Bernard eindigde met zijn leven. De historicus van zijn orde, Luc Wadding, vergist zich als hij veronderstelt dat zijn dood aan zijn veroordeling voorafging. Hij leefde nog op 25 februari 1320. Op die datum schrijft Johannes XXII aan de bisschoppen van Pamiers en Saint-Papoul dat de inquisitie haar gevangene behandelt met ongehoorde voorkomendheid door hem het religieuze kleed te laten. Hij beveelt met verontwaardiging dat men Bernard het kleed afneemt dat hij onteert⁶². De kroniekschrijver Jean de Saint-Victor zegt dat hij stierf voor het einde van 1319⁶³. Dat betekent ongetwijfeld, om te rekenen in nieuwe stijl, dat het leven van de martelaar niet langer duurde dan de Paasfeesten van het jaar 1320.

*De kruistochten zijn voorbij.
De bijzondere warmte die smeulende brandstapels
vermochten te bieden, omringt ons niet langer.*

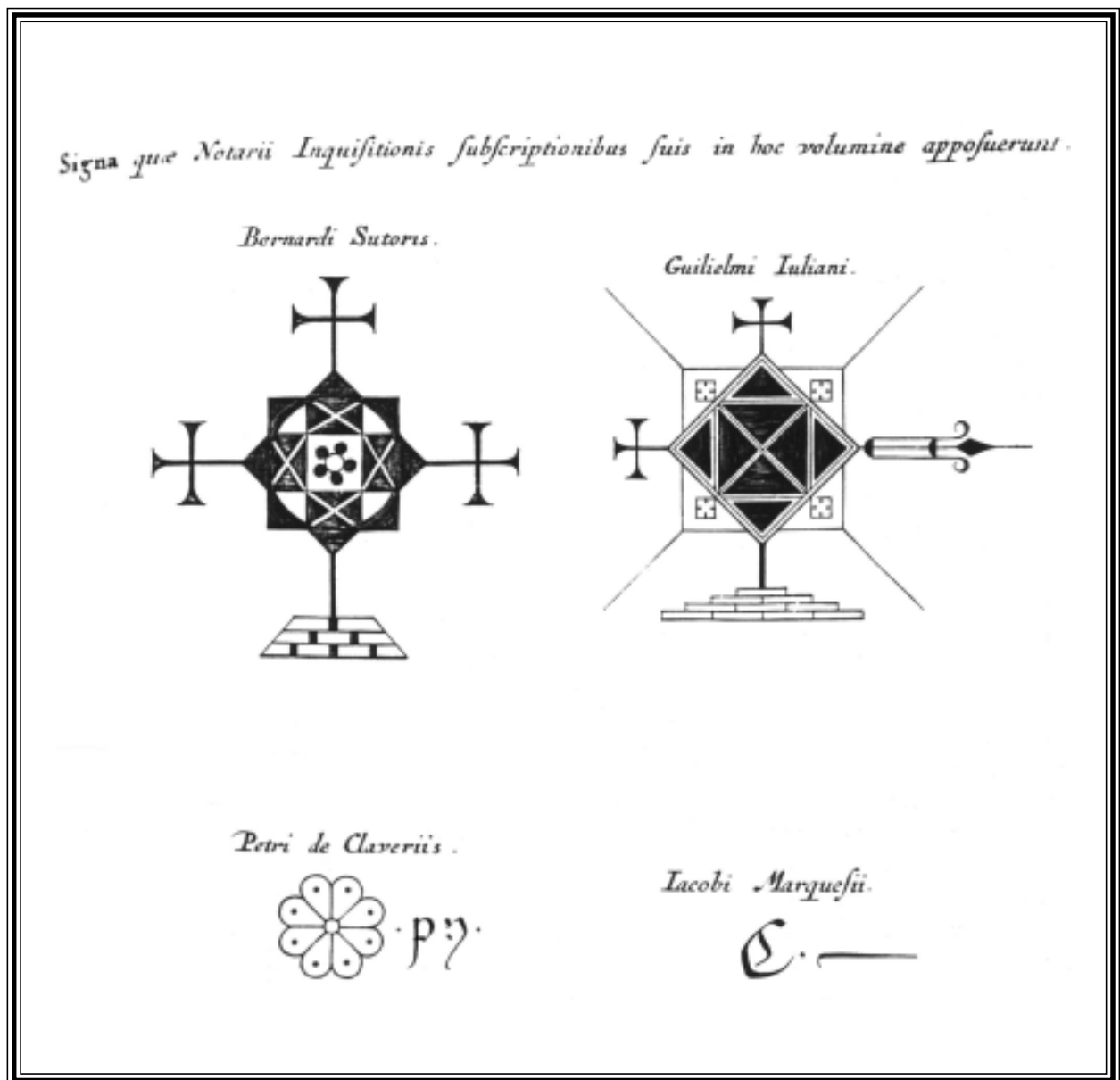
⁶¹ Baluze, *Vitae paparum Avenionsium*, dl.I, kol. 358.

⁶² *Ibid.*, kol 365.

⁶³ *Recueil des historiens de la France*, dl. XXI, p. 664.

BIJLAGE

Het Vonnis
van
Bernard Délicieux

Handtekeningen zoals afgedrukt in de *Historia Inquisitionis* van Philips van Limborch (1692) bij het begin van het *Liber sententiarum* van Toulouse (n.p.) waarin de Latijnse tekst van het vonnis staat.

HET VONNIS VAN BERNARD DELICIEUX

In de naam des Heren, amen.

Het is eertijds ter ore gekomen van onze Heilige Vader en Heer Johannes XXII, Paus bij de Goddelijke Voorzienigheid, via de mare of beter via de openbare schande, dat Broeder Bernard Délicieux van de Orde van de Minderbroeders, zich hardnekkig heeft toegelegd op een werk van kwade trouw en samengezworen heeft om de dood te veroorzaken van Monseigneur Paus Benedictus XI gelukkiger gedachtenis, opdat die vergiftigd worde;

Dat hij zich heeft ingespannen, samen met lieden van Carcassonne, de syndici van Albi en van de burch Castres in het bisdom Albi, om de stad en de lage stad Carcassonne uit te leveren, ze te laten overgaan naar en ze te laten overheersen door een [andere] macht doordat zij hun trouw aan Monseigneur Filips, Koning van Frankrijk illuster gedachtenis, zouden onttrekken;

Dat hij veel kwaad aangericht heeft - wat staat in de brieven waarover sprake zal zijn - aan de inquisiteurs, aan het Officie van de Inquisitie van de ketterij en aan de orde van de Predikheren door zijn subversieve prediking en andere handelingen, waarbij hij aan de ketters, hun gelovigen en hun helers hulp, raadgevingen en gunsten bezorgde;

Dat hij veel verwerpelijke daden heeft begaan die niet zonder een lange opsomming kunnen verhaald worden;

Daarom heeft dezelfde heer Paus Ons al deze artikelen en andere overgemaakt, zowel in een eigen bul als onder de handtekening van verscheidene rechters die te voren aangesteld waren aan het Roomse Hof, en ze ter kennis gebracht van de eerbiedwaardige Heer Jean, aartsbisschop van Toulouse, en van ons, Jacques en Raymond, bij de gratie Gods bisschoppen van Pamiers en Saint-Papoul, met de clausule: "Dat u of twee onder u..." en Ons opgedragen heeft het onderzoek te voeren tegen deze broeder Bernard, te Toulouse of elders, waar het Ons het vlugst leek te gaan, summier en in zijn geheel, zonder debatten of procedure-incidenten.

Wij willen en bevelen uitdrukkelijk dat, indien door de enquête die reeds gedaan werd op de Curie of deze die Wij zouden doen, wat voorafging Ons wettelijk verworven schijnt, wij dan volgens de canonieke schikkingen zouden overgaan tot het uitspreken van de straf die opgelopen is door deze Bernard, tot de degradatie en zelfs een zwaardere straf als de grote omvang van de fouten het eist, zonder zelfs andere bisschoppen of prelaten op te roepen, zo we ze niet op een gemakkelijke manier kunnen laten komen.

Wij zijn samengekomen met bovengenoemde aartsbisschop, eerst te Castelnaudary in het bisdom Saint-Papoul, en we hebben met passend respect die apostolische brieven, artikels en procedures ontvangen die gemaakt werden aan de Curie en we hebben ze persoonlijk overhandigd aan genoemde Broeder Bernard, vanwege Monseigneur de Paus, zoals deze het bevolen had, en we hebben met hem t.o.v. monseigneur de aartsbisschop rechterlijk de brieven, de zegels en de betreffende procedures in kwestie erkend;

Monseigneur de aartsbisschop kon zich niet meer wijden aan dit onderzoek, zoals hij het ons verzekerde met zijn verontschuldigen;

Toen men zei dat te Carcassonne meer handelingen, meer ernstige feiten waren begaan, wat deed geloven dat de waarheid ervan waarschijnlijk vlugger en gemakkelijker daar zou kunnen vastgesteld worden, zijn wij er persoonlijk naartoe gegaan en zijn overgegaan tot dit onderzoek.

De genoemde Broeder Bernard

- die rechterlijk voor ons verscheen en de eed aflegde de volledige en simpele waarheid te zeggen in deze zaak en ook deze *de calumnia*¹, eden die we aanvaard hebben;

- na vele ondervragingen, antwoorden en bekentenissen van zijn kant en van de kant van de getuigen opgeroepen tegen hem;
- nadat hij zijn verdediging uiteengezet en bepleit heeft voor ons of ons deze schriftelijk heeft meegedeeld,

besloot met Ons dit onderzoek te beëindigen, en we hebben het afgesloten, zoals het opgenomen is in langere vorm en in volgorde in onze procedures en de akten die er uit voortgekomen zijn.

Voor het overige hebben we de eerbiedwaardige Vaders, monseigneur Déodat, bisschop van Castres, en Barthélemy, bisschop van Alet, en vele andere hoge personages en rechtskundigen in onze aanwezigheid opgeroepen en - na hen in volgorde deze onderzoeksprocedure getoond en volledig uiteengezet te hebben, na met hen overlegd te hebben in een herhaalde, langdurige en volledige deliberatie omtrent de bekentenissen en de verdediging van genoemde Broeder Bernard - hebben we uiteindelijk besloten, in een voorafgaand rijp en overeenstemmend overleg met hen, tot het vonnis dat we over hem uitspreken,

Wij hebben precies en afdoend deze dag en deze plaats aangeduid aan die Broeder Bernard, aanwezig en instemmend, om het definitief vonnis te aanhoren

Gezien, na een vlijtig onderzoek van alle bovengenoemde punten, Wij tot de evidentie gekomen zijn dat genoemde Broeder Bernard niet alleen met eigen stem de misdaden en misdadige handelingen die volgen bekend heeft, maar nog schuldig is bevonden aan ergere en talrijkere zaken, door de bespreking die er rond geweest is en dat hij door de getuigenissen hieraan werd schuldig bevonden, te weten:

- met grote hoeveelheden geld die hij verkreeg van die gebieden, en daarenboven door de verkoop van zijn boeken en door verscheidene leningen die hij verkreeg of die men hem toestond aan hem, de voornaamste leider van de gemeenschappen van Carcassonne, Albi en Cordes en hun consuls, heeft hij persoonlijk gedurende vele jaren hun eisen voorgedragen die hem niet aangingen;
- hij heeft ze samengebracht, zodat hij met hen andere gemeenschappen en consuls sambracht tegen de inquisiteurs en tegen monseigneur Bernard, bisschop van Albi gelukkiger gedachtenis;
- hun handelwijzen en hun vonnissen die tegen personen van die gemeenschappen werden uitgesproken inzake ketterij heeft hij bestreden in talrijke openbare toespraken, op verscheidene plaatsen, in verdragen, beraadslagingen, voorstellen, smeekschriften en artikelen, naar voren gebracht en neergelegd voor tribunalen, zelfs burgerlijke, en dat zeer dikwijls op een overdreven en lasterlijke manier;
- hij heeft aan de boeken en aan de processen van de inquisiteurs uitvindzels, verdachte zaken en leugens toegeschreven;
- hij heeft personen die aangehouden werden voor ketterij onschuldig verklaard, zelfs al waren ze veroordeeld en gevangen gezet voor ketterij of veroordeeld tot andere straffen;
- hij heeft gezegd dat echte katholieken voor zichzelf en voor anderen de ketterij hadden bekend onder dwang van de tortuur, en dat zij onterecht waren veroordeeld;
- hij heeft in zijn sermoenen voorbeelden en vergelijkingen gemaakt die de bevolking deden opstaan tegenover tegen hun bisschop en tegen de genoemde inquisiteurs en ten gunste van de veroordeelden en van de gevangenen;
- door deze en andere goed gekozen middelen heeft hij consuls, gemeenschappen en individuen tegen de bisschop en tegen de inquisiteurs tot opstand gebracht en heeft hen bezielde opdat zij deze eisen krachtdadig zouden nastreven, niet zonder dat zij het risico liepen hun goederen, hun echtgenoten en hun kinderen in gevaar te brengen.

Gezien voor de koning en vele andere hoge personages, zowel wereldlijk als geestelijk, hij met stelligheid te Toulouse in het publiek gezegd heeft

- dat de heiligen Petrus en Paulus zich niet, mochten ze nog leven, hadden kunnen verdedigen tegen ketterij, van het moment dat men ze zou ondervragen op de manier die gevolgd wordt door de inquisiteurs;
- dat hij ook in Frankrijk de Koning op zulkdanige manier beïnvloed heeft dat deze niet alleen geloofde dat hij de waarheid sprak, maar ook dat de inquisiteurs hun verraad op zijn rekening wilden zetten, wat maakte dat de koning gedurende vier tot vijf dagen niet toeliet dat zij voor hem zouden verschijnen.

Gezien dezelfde broeder Bernard, zowel met prediken als anderszins, valselijk aan één van de inquisiteurs het feit heeft toegeschreven dat een leugenachtige en zeer schadelijke oorkonde voor de gemeenschap van Carcassonne in verband met ketterij was gemaakt geworden, zeggend dat er daarin veel ernstige feiten stonden tegen de gemeente - daar waar er geenszins melding was van gemaakt - in zoverre dat hij besloot, maar niet in een sermoe: "Zie wat die dominicanen kunnen doen tegen personen, zij die een valse en schadelijke oorkonde hebben opgesteld tegen een dergelijke gemeente!" Voor de tijd van dergelijke redevoeringen kon de inquisiteur van Carcassonne zijn taak in vrijheid en vrede uitvoeren maar daarna, ten gevolge van de commentaar op die oorkonde, is deze gemeenschap ten onrechte opgewonden en geschandaliseerd geraakt: het Officie van de Inquisitie werkte niet meer zoals voorheen, maar werd ten zeerste gehinderd; de inquisiteurs en de Predikheren werden gehaat in de lage stad van Carcassonne; de inwoners van Carcassonne vernielden daarenboven de huizen van veel medeburgers die hadden ingestemd met wat in die oorkonde stond, en er kwamen kwalen, revoltes en processen uit voort;

Omwille van wat Broeder Bernard, door de klachten te bestendigen, deed, dicteerde, aanraade en op een ander moment voorstelde en anderen deed doen, kwamen er geschreven bevelen en ordonnanties van de wereldlijke macht die als effect hadden de macht van de inquisiteurs, die van hun Officie en van de uitoefening van het Officie, te beperken.

Zowel omwille van deze reden als omwille van andere daden van zijn kant, bleef dit Officie lang verhinderd; kettters die sinds lang het land verlaten hadden, kwamen terug, en anderen, vreemden, kwamen ook en ze werden opnieuw talrijker daar de bisschop en de inquisiteurs niet alleen werkloos waren in hun taak, maar ze waren, zoals hun onafgewerkte procedures, slecht gezien en er werd kwaad van gesproken. Diegenen daarentegen die gevangen zaten en veroordeeld waren voor ketterij waren bij vele personen en vooral bij de consuls en de gemeenten, geëxcuseerd en gerechtvaardigd; de veroordeelden en gevangenen uit de Muur van Carcassonne werden bevrijd door de wereldlijke macht op raad en advies van Broeder Bernard en ze werden opgesloten en lange tijd bewaakt in een wereldlijke gevangenis buiten de handen van de inquisiteurs waaruit dan vele grote en slechte schandalen volgden.

Tenslotte beging Broeder Bernard, in zijn ongebreideld verderzetten van die zaken, de misdaad van valsheid; inderdaad, toen de consuls en de gemeente Albi syndicussen hadden benoemd voor het verderzetten van de zaken, werd buiten het weten van deze consuls en van de gemeente, onder zijn dictaat en onder zijn bevel, in de nota die de syndicussen kregen volgens dewelke men daarna een authentieke oorkonde opstelde, bepaald dat genoemde syndicussen in het verderzetten van de zaak, zoals het hun goed scheen, zouden kunnen leningen ontvangen en voor de betaling ervan de gemeente Albi konden verplichten en de inwonenden verplichten waarborgen te verlenen en dat die syndicussen of hun macht niet konden herroepen worden door de gemeente totdat de processen die zij hadden met de bisschop en de inquisiteurs helemaal afgehandeld zouden zijn bij de Apostolische Stoel;

Hij heeft ook bekend dit gedaan te hebben om de zaak met meer kracht en energie verder te zetten en om te vermijden dat langs deze weg of het geldgebrek hun vervolgingen zouden ophouden eer zij een oplossing hadden gekregen, alhoewel hij bekend heeft dat de inquisiteurs in de periode dat dat gebeurde geen enkel verderfelijk proces hebben gevoerd, maar, zei hij, men handelde omwille van de verderfelijke processen van de voorgangers om verderfelijke processen bij de opvolgers te vermijden.

Langs die wegen, of eerder langs die slechte wegen, kon hij niet tot zijn doel komen tegen de inquisiteurs, zoals hij het duidelijk bekend heeft, en zoals én de getuigen én het verloop van de zaak het bevestigen, omwille van de processen van de inquisiteurs en, om de reeds gedane processen of deze die op til stonden te verhinderen of eraan te remediëren, organiseerde hij volgend verraad: toen hij de zaak aanvatte voorspelde hij aan lieden van Carcassonne en Albi, die deze eisen wilden realiseren en die het niet zagen zitten hoe zij aan hun trekken zouden komen met Monseigneur de Koning, dat hun doelstellingen nooit zouden gerealiseerd worden tenzij door een groot schandaal, en dat ze nooit rechtvaardigheid zouden bereiken bij deze Koning in deze inquisitiezaak en dat, als ze hem vertrouwden, hij hen een heer zou vinden die hen wel zou verdedigen tegen de inquisiteurs en die hen recht zou geven;

Daarna, met twee van deze medespelers, na een besluit over de manier dat dit verraad zou behandeld en begonnen worden, dan met anderen, nu de éne, dan de andere, meerdere keren en op verschillende plaatsen, maar vooral in de kamer die hij had in het huis van de Minderbroeders van de lage stad van Carcassonne, organiseerde hij dit verraad, door aan te raden en te overtuigen het te doen en te zeggen dat, van als de Koning hen rechtvaardigheid weigerde op het feit van de Inquisitie, zij het recht hadden een andere meester te nemen, en van zodra de koning hen een beentje gelicht had of van mening was veranderd, vermits hij zich met deze zaak niet bezighield zoals zij het wensten, het billijk was dat dit gebeurde door een andere;

Deze onderhandeling werd verscheidene keren gedurende dagen, weken en maanden verder gezet, voornamelijk in de kamer van Broeder Bernard, in zijn aanwezigheid, met zijn suggesties en raadgevingen; er kwam een beslissing en resolutie van de consuls van Carcassonne uit voort om de stad uit te leveren aan wijlen monseigneur Ferrand van Majorca en deze heer Ferrand als heer te nemen, ook de beslissing dat iemand die zich gedroeg als syndicus van Albi en die in deze onderhandeling had toegestemd, de instemming van de consuls van Albi moest aanbrengen opdat hetzelfde zou gebeuren met Albi en in Albi, instemming die hij ogenschijnlijk niet verkreeg, en de beslissing dat genoemde Broeder Bernard de onderhandelingen verder zette met de consuls van de lage stad van Carcassonne, brieven dicteerde en liet schrijven door een geestelijke die met hem verbleef, om ze vanwege de consuls te dragen naar monseigneur Ferrand, brieven die inhielden dat de consuls aan monseigneur Ferrand vroegen om hun verdediging te nemen, want zij waren gereed om hem met vreugde te ontvangen en om voor hem en voor zijn eer hun persoon en hun goederen op het spel te zetten en ze vroegen hem Broeder Bernard te geloven in wat hij zou oordelen aan hem uiteen te moeten zetten van hunnentwege.

Broeder Bernard, met deze brieven geplaatst onder het zegel van het consulaat van de lage stad, begaf zich naar Monseigneur Ferrand en zette hem zijn opdracht uiteen, naar hij zegt, in volgende bewoordingen: "Weet, monseigneur, dat de consuls van de lage stad van Carcassonne, omwille van de beroering geschapen door de inquisiteurs, omdat de koning van Frankrijk hen niet te hulp wil komen zoals zij het zouden willen inzake het handelen van de inquisiteurs, u zouden willen ontvangen als heer en verdediger, en u zouden ontvangen indien u het wil en wanneer u wil, en zij zouden u de lage stad van Carcassonne uitleveren. Zij hebben daarover brieven opgesteld, verzegeld met hun zegel, over de macht die mij is gegeven: ik zal ze u brengen, maar omdat het gevaarlijk is ze te tonen, heb ik ze niet willen meebrengen alvorens u te zien en uw wil te kennen". Monseigneur Ferrand antwoordde hem dat hij meer vertrouwen had in hem dan in die brieven en dat zijn woord meer waarde had; dat hij graag zou aanvaarden wat men hem aanbood door de tussenkomst van Broeder Bernard en hij drong bij hem aan dat de zaak zou gebeuren.

Deze brieven had Broeder Bernard verscheurd, zoals hij zegt, en onder de grond gestopt bij de plaats waar op dat ogenblik zich de gezegde heer Ferrand bevond; gezien de mensen van Monseigneur de Koning zeiden dat deze brieven Hem waren getoond en zelfs in zijn handen waren gekomen en ze vooropstelden als bewijs van dit verraad, heeft Broeder Bernard, wetend dat deze fundering vals was, niet alleen dit verraad tot nu verborgen gehouden maar het eveneens ontkend met veel hardnekkigheid, en alle schuld daarvan openlijk en in het publiek afgewezen alsook die van anderen.

Deze onderhandeling of dit verraad is de Koning en zijn ambtenaren ter ore gekomen en daaruit volgde de ophanging van veel personen en veel andere veroordelingen en gevangennemingen en verbrandingen, vluchten en schandalen, en dit is nog niet gedaan.

Dezelfde Broeder Bernard, tegen de algemene statuten van zijn orde in, die de overtreders niet alleen de straf van excommunicatie, maar ook van levenslang gevang opleggen, heeft in al zijn delen een klein boekje van zwarte kunst in handen gehad en gelezen, hij heeft er de inhoud van gekend en opmerkingen en letters in de marge geschreven om er de inhoud van te klasseren; dit boekje bevat verscheidene kaballistische tekens, namen van duivels, de manier om ze te aanroepen en hen offers te brengen, om door hen en hun hulp huizen en burchten te laten instorten, boten te doen kapseizen op zee, de gunst te genieten van de groten en van anderen en de gave om te zorgen dat men geloofd en beluisterd wordt door de enen en de anderen, om vrouwen te veroveren voor huwelijk of voor amoureuze betrekkingen; blindheid te veroorzaken of ledematen te breken of andere gebreken te veroorzaken, alsook de dood, bij personen die aanwezig of afwezig zijn, door middel van figuurtjes of andere magische daden en via hen nog veel ander kwaad te doen.

Gezien, om er op terug te komen, hij in het proces van de Inquisitie zich overdreven vitzuchtig heeft getoond; dat er uit zijn daden blijkt dat hij meer dan zeventig keren meeneed heeft gepleegd in het proces gehouden voor het Romeins hof; dat uiteindelijk deze Broeder Bernard, die zich, volgens wat voorafging, duidelijk de aanstichter van de ketters heeft getoond, het vonnis van excommunicatie heeft opgelopen krachtens het Oude Recht; dat in wat hij begaan en doen begaan heeft met de consuls en de wereldlijke macht tegen de bisschop, de inquisiteurs en het Officie van de Inquisitie, nog de straf van excommunicatie in recent recht tegen dergelijke schuldingen, meerdere keren en zonder enige twijfel heeft opgelopen; dat, door het voltrekken van de goddelijke diensten zoals tevoren en koppig te blijven onder die straffen, niet gedurende één jaar, maar vijftien jaar en meer, hij als het ware een veroordeelde ketter was, des te meer dat, volgens zijn bekentenissen, hij zeker wist dat deze die zo handelden die straf van het Nieuwe Recht opliepen.

Gezien, zoals het ons gebleken is volgens zijn woorden en bekentenissen die al te verdoken waren, zonder berouw voor wat betreft die feiten die hem bovengenoemde straffen hadden doen oplopen, Wij hem met aandrang verwittigd hebben, een keer, twee keer, drie keer, zelfs door het te laten opschrijven en met verschillende tussenpozen bij het uitleggen van dit nieuw Recht, dat hij zijn fout diende te erkennen door een algehele biecht en de vraag om absolutie dat op Onze verwittiging, nu ja, dan anders antwoordend en met veel variatie, hij op zeker ogenblik beweerd heeft dat hij niet gezondigd had in wat betreft de inquisiteurs, maar dat hij integendeel zeer verdienstelijk was geweest;

Gezien hij uiteindelijk al zijn uitvluchten heeft verlaten in zijn bekentenissen en de gehele waarheid van zijn handelen heeft erkend, heeft hij nederig gevraagd om vergeven te worden van die straffen;

Wij, na eerst de eed en de afzwering ontvangen te hebben die nodig en gebruikelijk is, Wij hem vergeven in de vorm die vereist is voor de straffen in kwestie.

Maar, als men met zorg de enormiteit van zijn misdaden en de wreedheid van het kwaad dat er uit voortgekomen is in ogenschouw neemt, Wij ons niet in staat achten deze Broeder Bernard te bestraffen zoals het hoort, niettemin, zoals het betaamt en nodig is, opdat die misdaden niet onbestraft zouden blijven.

Wij hebben, tegen deze Broeder Bernard na de naam van Christus aanroepen te hebben, de ogen gericht op God, vanuit het gezag dat ons gedelegeerd werd, op deze dag en plaats vastgesteld door ons geen tegenspraak duldend besluit zoals gezegd is geweest, bijgestaan door de eerbiedwaardige Vaders onze heren Pierre, bisschop van Carcassonne, Raimond de Mirepoix, en Barthélemy d'Alet, omdat we op een gemakkelijke manier niet meer bisschoppen konden samenbrengen, volgens hun raadgevingen, de straf van levenslange ontzetting en degradatie uit het priesterschap en uit elke andere orde besloten; daarenboven zeggen wij dat hij, door dit vonnis, door ons effectief zal gedegradeerd worden op de manier die gebruikelijk is in recht, en van elk teken, kleed en privilege van geestelijkheid zal ontdaan worden en dat, na alzo gedegradeerd te zijn, hij naar de levenslange gevangenzetting zal gestuurd worden die wij goed zullen vinden om hem er naar toe te sturen, opdat hij er levenslang penitentie doe van wat de kluisters voorafgaat, op brood van smart en water van angst. Maar wij behouden ons het recht voor de gevangenisstraf die hij zal moeten ondergaan te verzachten volgens de noodzaak en zijn verdiensten door zijn geduld, zijn nederigheid en het offer van een berouwvol hart, om zekere en wettige reden.

Anderzijds, wat het complot dat tot de dood leidde van monseigneur Benedictus, na onderzoek met hem en tegen hem, en zonder iets nagelaten te hebben van de omstandigheden, hebben we hem niet schuldig kunnen bevinden, wij spreken hem ervan vrij door vonnis naar recht.

Daarenboven verwittigen wij genoemde Broeder Bernard één keer, twee keer, drie keer en beslist, en Wij schrijven hem voor en bevelen hem, krachtens de eed die hij voor ons afgelegd heeft, nadat Wij hem een gevangenis aangeduid hebben, er naar toe te gaan en er zich op te

sluiten om zijn straf uit te zitten. Dat, als hij er niet naartoe gaat of er zich niet opsluit of hij zich nog zonder berouw toont of ingaat tegen alles of een deel van wat hij afgezworen heeft, zonder nadeel voor andere straffen, wij hem van nu af excommuniceren en Ons de hele mogelijkheid voorbehouden om hem deze en andere straffen toe te dienen.

Op dezelfde manier verwittigen wij eenieder, van welke waardigheid, graad of staat hij weze, deze Broeder Bernard niet wetens aan te zetten tot het schenden van ons bevel, hem niet te ontvangen of hem hulp, raad of gunst te bieden, mocht hij het verbreken; tegen hen die het toch zouden doen, bovenop de andere straffen vastgesteld bij recht, spreken we nu al, na verwittiging, een straf van excommunicatie uit.

Uiteindelijk, na dit vonnis uitgesproken te hebben gaan we onmiddellijk over tot degradatie van deze Broeder die voor Ons stond in priesterkieren, en wij doen hem afleggen en ontnemen hem de tekens die hij bij zijn wijding ontving. Wij hebben zijn degradatie beëindigd met deze woorden: "Krachtens het gezag van God almachtig, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest en krachtens de macht die ons werd toebedeeld hiertoe, ontdoen wij u van dit habijt van geestelijke en of anderszins, wij ontzeggen en onthouden u elk geestelijk privilege."

Dit vonnis werd gegeven en deze degradatie ging effectief door op de plaats van of de markt van Carcassonne, in het jaar van de Vleeswording van de Heer 1319, indictie² III, op zaterdag 8 december, vierde jaar van het Pontificaat van onze heer Johannes XXII, bovengenoemde Paus, in tegenwoordigheid van de eerbiedwaardige Vaders in Christo, onze monseigneurs Pierre, bisschop van Carcassonne, Raymond, bisschop van Mirepoix, en Bathélemy, bisschop van Alet, van de religieuze en eerbiedwaardige personen Broeders abten Guillaume van Lagrasse, Barthélemy van Montolieu in het bisdom Carcassonne, van de glorievolle persoon monseigneur Jean, graaf van Forez, van adellijke personen, onze heren Aimery Cros, seneschalk van Carcassonne, François de Lévis, Guillaume de Voisins, Dalmas de Marciac, Raimond Accurat-le-Comte, ridders, van de achtenswaardige personen, de heren Raimond Coste, professor in de Rechten, rechter van Verdun van Monseigneur de Koning, Frisco Riccomani, professor in de Rechten, patroon van de rechtszaken van Monseigneur de Koning, Raimond Cour, rechter van Rivière, meesters Pierre Vital, Pierre Guilhe, juristen van Carcassonne, Gui Sicre, Pierre Fonsegrives, Pierre Salles, Guillaume Montréal, Pierre Étienne de Conques, Arnaud Saval, consuls van de lage stad van Carcassonne; meesters Raimond Foucaud, Arnaut Assalit, procureurs vanwege monseigneur de Koning voor de in behandeling zijnde gevallen van ketterij in de seneschalkerij van Carcassonne en Béziers, Pierre de Parage, Guillaume Jourda, Christian de Roquefort, Pierre Boyer, Barthélemy Adalbert, Jean Alfaric en Pierre Béringuier, notarissen, getuigen van wat voorafgaat, en van vele edelen, religieuzen, geestelijken, getuigen en aanwezigen in grote menigte, alsook van meesters Guillaume de Rosières van het bisdom Maguelonne, apostolisch en koninklijk notaris, en Guillaume Barte van het bisdom Mirepoix, koninklijk notaris, die dit vonnis hebben doen ontvangen en opstellen of het instrument dat ervan gemaakt werd, alsook de degradatie, op vraag van vroeger genoemde heren bisschoppen van Pamiers en Saint-Papoul, en van mij, Menet de Robécourt, geestelijke van het bisdom Toul, openbaar notaris door keizerlijk en koninklijk gezag en notaris van de Inquisitie van de ketterij die bij wat voorafgaat aanwezig was, en die dit vonnis of zijn minuut als authentieke akte heb opgesteld, geschreven op papier, die mij ter hand werd gesteld op bevel van monseigneur de voornoemde bisschop van Saint-Papoul, door meester Guillaume, zijn notaris, in naam en voor rekening van beiden. Ik heb ze eigenhandig geschreven en ik heb ze getekend met het teken waarvan ik gebruik maak in de authentieke akten, na ze gecollationeerd en met zorg onderzocht te hebben met deze minuut of origineel.

Hierna, op dezelfde dag op het bisdom, hebben Wij, vernoemde bisschoppen aan de voornoemde Broeder Bernard, voor Ons tegenwoordig, de gevangenis toegewezen waarvoor wij hem bestemd hebben na zijn effectieve degradatie, nl. de strenge Muur die ligt tussen de stad Carcassonne en de Aude, en wij hebben hem zonder dralen naar ginds gestuurd om er zijn penitentie uit te zitten.

Gedaan op jaar, dag, maand, indictie en Pontificaat hoger vermeld, in tegenwoordigheid van de religieus Girbert de Cantabry, kamerheer van Saint-Papoul, en van verscheidene geachte personen, de heren Pierre du Verdier, aartsdiaken van Mirepoix, Bertrand Turquet, rechtsgeleerde van het diocees Saint-Flour, getuigen van wat voorafgaat, en van meesters Guillaume de Rosières en Guillaume Barte, de hoger vermelde notarissen aan wie opgedragen werd er een authentieke akte over op te stellen, in plaats van wie ik, Menet de Robécourt, bovenvermeld notaris, dit geschreven heb:

Dat allen weten die dit zullen lezen dat Wij, Jacques en Raymond, bij de gratie Gods bisschoppen van Pamiers en Saint-Papoul, rechters te dien einde afgevaardigd door de Heilige Stoel, die vandaag plechtig gedegradeerd hebben en tot een levenslange gevangenisstraf hebben veroordeeld Broeder Bernard Délicieux van de orde van de Minderbroeders voor ons aanwezig, hem als gevangenis de strenge Muur hebben aangeduid die gelegen is tussen de stad Carcassonne en de Aude, en Wij willen en bevelen dat hij zich naar daar begeeft en er zich levenslang opsluit en blijve zoals het staat in het uitgesproken vonnis.

Gedaan en gegeven onder ons zegel, in de stad Carcassonne, in de bisschopszaal, op de 8ste van de maand december, in het jaar 1319, vierde jaar van het Pontificaat van onze Heilige Vader en Heer monseigneur Johannes XXII.

Aan de eerbiedwaardige religieus Broeder Jean de Beaune, inquisiteur van de ketterij in het koninkrijk Frankrijk en meer in het bijzonder in de seneschalkerie Carcassonne, afgevaardigde van de Apostolische Stoel [bieden wij] Jacques en Raimond, bij de gratie Gods bisschoppen van Pamiers en Saint-Papoul, Onze groet in God onze Redder.

Nadat wij, krachtens ons apostolisch gezag ons overgedragen op dat punt, plechtig Broeder Bernard van de orde van de Minderbroeders gedegradeerd hebben en nadat wij hem ook tot een levenslange celstraf veroordeeld hebben, die we later vaststellen, hebben wij hem uiteindelijk de strenge Muur toegewezen die gelegen is tussen de stad Carcassonne en de Aude, opdat hij daar levenslange penitentie zou doen voor wat hij misdaan heeft, in de ijzers, op brood en water.

Wij hebben oog voor zijn ouderdom en zijn zwakheid, en meer in het bijzonder op dit ogenblik voor zijn zwakheid waarvan men ziet dat hij erdoor lijdt in zijn handen, en het schijnt ons nodig hem te ontslaan van penitentie in deze gevangenschap. Daarvan hebben Wij Ons de uitdrukkelijke mogelijkheid voorbehouden in het vonnis dat wij uitgesproken hebben, en door de inhoud van deze brief vertrouwen wij u die mogelijkheid toe: genoemde Broeder Bernard te ontslaan van de strengheid van deze penitentie wat betreft de ijzers en het dieet, zoals het behagen zal aan uw welwillendheid.

Met het oog daarop hebben wij het oirbaar geacht onze zegels hierop aan te brengen.

Gedaan in de stad Carcassonne, op 8 december in het jaar 1319, vierde jaar van het Pontificaat van onze Heilige Vader en Heer monseigneur Johannes XXII³.

¹ Over laster.

² Bijeenroeping van kerkelijk vergadering.

³ Latijns handschrift van de Bibliothèque nationale, nr. 4270, f°s 174-186. In de marge van het vonnis in het *Liber sententiarum Inquisitionis Tholosanae*, handschrift van het British Museum, Add. 4697, f° 152, leest men: De Hoogheilige Vader Paus Johannes XXII heeft - nadat aan hemzelf en aan onze heren kardinalen in privé consistorie het vonnis dat uitgesproken werd tegen Broeder Bernard Délicieux was gelezen en na kennis genomen te hebben van de mogelijkheid tot verlichting van de penitentie te zijnen opzichte - bevolen dat de strengheid van het uitgesproken vonnis en van de penitentie volledig worde gerespecteerd.

Verdere lectuur:

In de Cahiers de Fanjeaux verschenen volgende artikels:

Dossat, Yves: *Les origines de la querelle entre Prêcheurs et Mineurs provençaux. Bernard Délicieux*, in Franciscaïns d'Oc. Les spirituels, ca 1280-1324, Cahier 10, 1975, p. 315-354

Friedlander, Alan: *Jean XXII et les spirituels: le cas de Bernard Délicieux* in La papauté d'Avignon et le Languedoc 1316-1342, Cahier 26, 1991, p. 221-236.